

Η Α Γ Ω Γ Η

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«ΑΝΑΝΕΟΥ ΣΕΑΥΤΟΝ»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ: **ΑΛ. ΖΑΜΑΡΙΟΥ**, ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ. — **Μ. Σ.**, ΔΙΑ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΜΑΣ. — **Δ. ΘΕΟΧΑΡΙΔΟΥ**, Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Ε' ΚΑΙ Δ' ΑΙΩΝΑ Π. Χ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ (ΕΚ ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ). — **Δ. Π. Δ.**, Η ΜΟΝΙΜΟΤΗΣ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ. — **Μ. Κ. ΚΑΛΥΒΟΠΟΥΛΟΥ**, ΟΛΙΓΑ ΠΕΡΙ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ. — **HERMANN ITSCHNER**, ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΙΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΙ: Β' ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ, ΔΑΝΙΑ (ΜΕΤΑΦΡ. Γ. ΚΑΡΑΤΖΑ). — ΜΙΑ ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ. — **Γ. ΧΑΤΖΗΓΕΩΡΓΙΟΥ**, Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΓΑΛΛΙΚΩΝ. — **Χ. Θ.** ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ (ΣΥΝΕΧΕΙΑ). — Ο ΣΙΔΕΡΑΣ (ΑΣΜΑ ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΑΞΙΝ), ΔΙΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ Σ. Χ. — **PABST** — **Γ. ΚΑΡΑΤΖΑ**, Η ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ ΤΩΝ ΑΡΡΕΝΩΝ (ΣΥΝΕΧΕΙΑ). — ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΟΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΣΤΙΚΑΣ ΣΧΟΛΑΣ (ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ ΕΝ ΤΩ ΕΛΛ. ΦΙΛΟΛΟΓ. ΣΥΛΛΟΓΩ). — ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΔΙΔ. ΓΥΜΝΑΣΤ. ΣΥΛΛΟΓΟΥ, ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΕΞΑΕΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ. — **ΧΡΗΣΙΜΑ ΒΙΒΛΙΑ**, ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, ΥΠΟ **Κ. Ν. ΛΑΜΠΙΡΗ**.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῶν Βιβλιοεκδοτικῶν Καταστημάτων
Π. Ἀγγελίδου καὶ Σίας

1914

Παρακαλοῦμεν τοὺς φίλους συναδέλφους καὶ κυρίους συνδρομητὰς ὅπως σπεύσωσιν, ἰδίως οἱ ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, νὰ ἀποστείλωσι τὴν τόσον ἄλλωστε μικρὰν ἐτησίαν αὐτῶν συνδρομήν. Ἀπὸ τῆς προθυμίας των ταύτης ἐξαρτᾶται ὅπως ἡ «Ἀγωγή» ἐκδίδεται κατὰ διμηνίαν, ὅπως μελετᾷ ἤδη ἡ Συντακτικὴ αὐτῆς Ἐπιτροπὴ.

Ζητοῦμεν συγγνώμην παρὰ τῶν φίλων συναδέλφων ἅν, ἔνεκα πληθώρας ὕλης, δὲν ἐδημοσιεύσαμεν εἰς τὸ παρὸν τεῦχος ἀποσταλείσας αὐτῶν μελέτας καὶ ἄρθρα, ὅπως ἀνεβάλομεν καὶ τὴν καταχώρισιν συνεχείας ἐκ τοῦ Αἰμιλίου τοῦ Ρουσσῶ καὶ ἄλλας παιδαγωγικὰς σημειώσεις καὶ πληροφορίας, ἐπιφυλασσόμενοι νὰ καταχωρίσωμεν αὐτὰς εἰς τὸ προσεχὲς τεῦχος.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, 31 Μαρτίου 1914

Ἡ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΗΣ «ΑΓΩΓΗΣ»

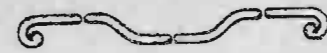
Πᾶσα ἀποστολὴ καὶ ἔγγραφο ἀποβλέπον τὴν «Ἀγωγήν» ἀποστέλλεται :

Πρὸς τὴν Συντακτικὴν Ἐπιτροπὴν τῆς «Ἀγωγῆς»

Κωνσταντινουπόλιν, Φανάριον, Σχολὴ Ἀρρένων Μουχλίου-Ποτηρᾶ.

درسعادته فنارده كرميد محاسبه روم رشدي ذكور مكتبه

Η Α Γ Ω Γ Η

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Ἡ ἀνάγκη τῆς συμπληρώσεως τῶν ἔργων τῆς κυρίας διδασκαλίας διὰ τῶν ἰδιαιτέρων φροντίδων τῆς ἀγωγῆς καταφαίνεται μὲν καὶ καθ' ἅπαν τὸ ἔδαφος τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἠθικῶν ἰδεῶν καὶ τῆς ἐνασκήσεως τῶν ἀμέσων καὶ ἐμμέσων ἀρετῶν, ὅποτε αἱ διὰ τῆς διδασκαλίας κτηθεῖσαι γνώσεις μεταβαλλόμεναι εἰς ἔργα καὶ πράξεις προάγονται κατὰ μικρὸν εἰς ἀληθεῖς δυνάμεις καὶ διαρκεῖς ὁρμᾶς, ρυθμιζούσας τὴν ὅλην ψυχικὴν κίνησιν τοῦ ἀνθρώπου, ὑπὸ τὴν ἀναλλοίωτον ὄψιν τοῦ εὐσταθοῦς χαρακτῆρος, ἀλλ' ἀπαραίτητος καὶ ἐπείγουσα αὐτὸ τοῦτο παρίσταται προκειμένου ἰδίᾳ περὶ τῆς ὀρθῆς θρησκευτικῆς μορφώσεως. Δὲν εἶναι ἄγνωστα οὐδὲ σποραδικὰ τὰ παράπονα, τὰ κατὰ τοὺς τελευταίους μάλιστα χρόνους πολλαχόθεν ἀκουόμενα κατὰ τῆς ἐπιπολαζούσης θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας καὶ κατὰ τοῦ μαρασμοῦ καὶ τῆς χαλαρώσεως τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος. Δὲν εἶναι ἐπίσης ἄγνωστον, ὅτι πρὸς καταπολέμησιν τοῦ κακοῦ ἐπανειλημμένοι σκέψεις καὶ φροντίδες οὐ μόνον ὑπὸ τῶν γονέων καὶ τῶν διδασκάλων ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἀνωτάτων ἐκκλησιαστικῶν καὶ πνευματικῶν ἀρχῶν γενόμεναι, ὑπηγόρευσαν τὴν χρῆσιν πολλῶν θεραπευτικῶν μέτρων λ. χ. τὴν ἴδρυσιν συλλόγων καὶ ἀδελφοτήτων ἀνορθωτικῶν, τὴν αὔξησιν τῶν ὠρῶν τῆς διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν ἐν τοῖς προγράμμασι τῶν σχολῶν, τὴν ἐκδοσιν εἰδικῶν ἠθοπλαστικῶν περιοδικῶν, τὴν κατάλληλον μεθοδικὴν προπὸνήσιν τῶν διδασκόντων τὰ θρησκευτικὰ, τὴν ἐξειδίκευσιν τῆς θρησκευτικῆς ἐν ταῖς Σχολαῖς διδασκαλίας, τὴν ἔντασιν τοῦ ἱεροῦ κηρύγματος ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀλλὰ παρὰ τὰς σκέψεις ταύτας τὰ πράγματα βαίνοντα, ὡς μὴ ὄφειλε, τὴν αὐτὴν ὁδὸν πείθουσιν ἡμᾶς νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι, αἱ ἐκ τῶν μέτρων τούτων ἐλπίδες οὔτε πᾶσαι ἐπηλήθευσαν, οὔτε καὶ ἐν μέτρῳ ἱκανοποιοῦντι πως, καὶ ὅτι ἡ καχεξία ἐξακολουθεῖ ὑφέρπουσα ἐπὶ μεγάλῃ ζημίᾳ τῆς ὅλης ἠθοποιοῦ δρά-

σεως τῆς Σχολῆς. Θὰ ἐπεθύμουν μάλιστα νὰ τύχω τῆς συγγνώμης τοῦ ἀναγνώστου ἐὰν ἀπετόλμων νὰ προσθέσω ἐνταῦθα, ὅτι ἡ διὰ τῶν μέτρων τούτων ἐπιδιωκομένη ἔντασις τῆς εἰδικῆς καὶ λεπτομεροῦς τῶν θρησκευτικῶν γνώσεων διαπραγματεύσεως καθ' ἣν αὕτη θὰ συνοδεύεται ἐκ παραλλήλου ὑπὸ τῶν γενναίων συναισθημάτων τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς, τῆς μόνης προσδιδούσης εἰς τὴν διδασκαλίαν τὸν χαρακτῆρα τῆς μορφώσεως, οὐ μόνον οὐδεμιᾶς ὠφελείας πρόξενος ἀποβαίνει, ἀλλὰ καὶ οὐσιαστικῶς ἐπιηρεάζει τὸ ὅλον ἔργον, καθ' ὅσον τὸ ζητητικὸν μόνον πνεῦμα προάγει ἐκτρέπουσα τοῦτο οὐχὶ σπανίως εἰς θεολογιστικὴν ἐριστικότητα.

Ἡ σωτηρία καὶ ἐμπέδωσις τῶν θρησκευτικῶν γνώσεων ἐξαρτᾶται καθ' ἡμᾶς ἀπὸ μόνης τῆς ἐκ παραλλήλου γενομένης θρησκευτικῆς ἀγωγῆς, ἧς ἀνευ καὶ ἡ ἀρίστη διδασκαλία ἀποτυγχάνει κινδυνεύουσα νὰ παραμείνῃ ἀπλοῦς γνώσεων σωρός, μηδαμῶς ἀπτόμενος τῆς ἀτομικότητος ἀλλὰ ὡς ἀπλοῦν κεφάλαιον διαλεκτικῶν καὶ ἐριστικῶν πραγματειῶν χρησιμεῖον.

Ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία ἀνευ παραλλήλου ἀγωγῆς οὐδεμίαν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καταλείπει· παράγει μὲν τὸ πολὺ πολὺ ἐνίοτε ἐκπλήξεις καὶ θαυμασμοὺς ξηροὺς καὶ ἐπιτετηδευμένους, ἀλλ' οὐδαμῶς εἰσχωρεῖ εἰς τὸ θυμικὸν οὐδὲ συνοδεύεται ὑπὸ τῶν ὠραίων συναισθημάτων, ὅσα παρορμῶσι τὴν ἀληθῆ χριστιανικὴν ψυχὴν εἰς ἐνάσκησιν τῆς ἀρετῆς. Ἐπιτυχεῖς λόγου χάριν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος λόγου προκαλοῦσι μὲν σχόλια ἐπαίνου καὶ θαυμασμοῦ, ἢ ψόγου καὶ κατακρίσεως, ἀλλὰ τὰ συναισθήματα ταῦτα δὲν ἐξέρχονται ἔξω τοῦ ρητορικοῦ χαρακτῆρος, οὐδὲ κεντρίζουσι τὰ πλήθη εἰς ἔργα καὶ εἰς ἐκδηλώσεις φρονήματος πραγματικῆς, ὅσας δὲ τοιοῦτόν τι παρατηρεῖται συμβαίνει τοῦτο ἀκριβῶς παρ' ἐκείνοις, οἵτινες ἔτυχον ἀληθοῦς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς.

Ἄλλ' ἐν τῇ θρησκευτικῇ ἀγωγῇ τῶν νέων, ἐπαναλαμβάνομεν, δὲν πρόκειται περὶ ἀποκτήσεως καὶ συστηματοποίησεως γνώσεων, ὡς τοῦτο ἐν τῇ διδασκαλίᾳ συμβαίνει. Ἡ θρησκευτικὴ ἀγωγή τελεῖται ἐν αὐτῷ τῷ ἀτομικῷ βίῳ τοῦ παιδός, ἐμφαίνεται δὲ ὡς ἐλευθέρῃ καὶ αὐτενεργῶς ἐκδήλωσις τῆς ἀτομικῆς αὐτοῦ βουλήσεως ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ, ἐν τῇ Σχολῇ, ἐν τῇ θρησκευτικῇ κοινωνίᾳ. Ἐνταῦθα δὲν ἀκροᾶται, οὐδὲ διδάσκειται περὶ τῶν ποικίλων τελετῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀσκήσεων, ἀλλ' αὐτὸς ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας εἰς τοὺς ναοὺς φοιτῶν, αὐτὸς τῶν διαφόρων τελετῶν τῆς ἐκκλησίας μετέχων, αὐτὸς εἰς τὰ καθήκοντα τῆς θρησκείας ἀτομικῶς ὑποτασσόμενος μορφώνει κατὰ μικρὸν ἰσχυρὰ τὰ συναισθήματα τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν ἑαυτοῦ θρησκείαν, καὶ τῆς λατρείας καὶ τῆς ἀγάπης τῶν Χριστιανικῶν ἀρετῶν.

Αὐτονόητον τυγχάνει ὅτι τὰ συναισθήματα ταῦτα λίαν εὐκόλως διατρέχουσι τὸν κίνδυνον τῆς παρεκτροπῆς εἰς τὰ βδελυρὰ συναισθήματα τῆς μισαλλοδοξίας καὶ τοῦ φανατισμοῦ. Συμβαίνει δὲ τοῦτο κυρίως, ὅπότεν δὲν συμβαδίζει ὀρθὴ καὶ συστηματικὴ διδασκαλία, εἴτε κατ' οἶκον εἴτε καὶ ἐν τῇ Σχολῇ γινομένη, διδασκαλία προοδοποιούσα τὴν ἐν τοῖς ἔργοις ἐκτίμησιν

τῶν πραγματικῶν θρησκευτικῶν ἀρετῶν, διδασκαλία προλαμβάνουσα τὴν σύγχυσιν τῶν οὐσιωδῶν πρὸς τὰ ἐπουσιώδη, καὶ τῶν τιμιωτάτων πρὸς τὰ δευτερεύοντα καὶ μόνον ἔμμεσον ἀξίαν ἔχοντα στοιχεῖα.

Τὸ ἄκρον ἀντίθετον τῆς τοιαύτης παραπαιδαγωγήσεως, ἐμφαινομένης ἐν τῷ φανατισμῷ καὶ τῇ μισαλλοδοξίᾳ, παρουσιάζεται ἡμῖν ἐν τῇ θρησκευτικῇ ἀδιαφορίᾳ καὶ τῇ νάρκῃ, ἣν ἡ ξηρὰ καὶ τυπικὴ μόνον διδασκαλία τῶν γνώσεων παρασκευάζει μὴ οὔσα ἱκανὴ παρὰ τὴν συστηματικότητα καὶ εἰδικότητα αὐτῆς νὰ ρυθμίσῃ προσηκόντως καὶ ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ τὴν ἐνεργὸν τοῦ παιδὸς βούλησιν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω σαφῶς καταφαίνεται, ὅτι τὸ ἔργον τῆς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς, ἣτις προφυλάττει τὴν ὅλην μόρφωσιν ἐναντίον ἐκατέρου τῶν ὡς ἄνω μνησθέντων ἀντιθέτων μὲν ἀλλ' ἐξ ἴσου ἐπικινδύνων σκοπέλων ἀποκείται κατὰ μέγιστον μέρος τῇ οἰκογενεῖᾳ. Τὸ δὲ καθήκον, ὅπερ ἐπιβάλλεται εἰς τοὺς γονεῖς εἶναι οὐ μόνον οὐσιαστικώτατον καὶ τὰ μάλιστα συντελεστικὸν εἰς τὴν εὐδοκίμησιν τῆς ὅλης ἐκπαιδεύσεως, ἀλλὰ καὶ ἱερώτατον συγχρόνως. Ἡ κατ' οἶκον προσευχὴ, ἡ τακτικὴ φοίτησις εἰς τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας, ἡ συμμετοχὴ κατὰ τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς τῶν μυστηρίων, κατὰ τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις τοῦ θρησκευτικοῦ ἡμῶν βίου, εἴτε δι' ἔργων ἀγάπης καὶ ἐλεημοσύνης πρὸς ἀσθενεῖς καὶ πάσχοντας, εἴτε δι' ὠραίων καὶ εὐαγῶν καθιδρυμάτων, πάντα ταῦτα οὐδαμῶς δεόν νὰ παραμελῶνται ὑπὸ τῶν ποθοῦντων νὰ ἴδωσι τὰ τέκνα αὐτῶν ζῶντα παραδείγματα τῆς ἐθελουσίας καὶ τῆς εὐγενείας τῶν κοινωνικῶν συναισθημάτων. Ἡ ἀδιαφορία ἰδίᾳ καὶ ἡ ραστώνη τῶν γονέων, ἡ καταφεύγουσα πολλάκις καὶ εἰς τὴν πρόφασιν τῆς μὴ ἐπεμβάσεως δῆθεν εἰς τὴν μέλλουσαν σκέψιν καὶ βούλησιν τῶν τέκνων των, οὐδὲν ἄλλο ἐλέγχει ἢ τελείαν ἄγνοιαν τῶν πραγμάτων· εἶναι δὲ κατακριτέα τοσοῦτω, ὅσῳ καὶ ἡ ἐνδεχομένη ἀμέλεια αὐτῶν πρὸς προφύλαξιν τῆς τρυφερᾶς καὶ ἀδαοῦς ἔτι ἡλικίας ἀπὸ ἀσέμνων θεαμάτων καὶ ἀκροαμάτων καὶ ὁμιλιῶν, ὡσεὶ ἡ ἀχαλίνωτος αὕτη κατάστασις δὲν ἀνήρει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ παιδός, ἐνῷ ἀπεργάζεται ἕξις ὅλως ἀντιθέτους πρὸς τὴν ἐν τῇ παιδείᾳ διωκομένην ἀρετὴν.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐὰν ἀποβλέψωμεν καὶ εἰς ἐσωτερικὴν σύμφυτον ἀρχὴν τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν ἀρετῶν, εἰς τὸ ζῶν καὶ ἱερὸν ἔνδυμα, ὅπερ ἡ ἀρετὴ περιβάλλεται ἐν τῷ θρησκευτικῷ ἡμῶν βίῳ, προσέτι δὲ καὶ εἰς τὴν πολυειδῆ συνύφανσιν τῶν τιμιωτάτων ἐθνικῶν ἡμῶν ἀγαθῶν πρὸς τὰς θρησκευτικὰς ἡμῶν παραστάσεις, ὅπως τοῦτο ἐπαρκῶς ἐκ τῆς ἱστορίας καταφαίνεται, εὐκόλως θὰ κατανοήσωμεν ὅτι ἡ πρόωμος ἀλλὰ καὶ λογικὴ καὶ ἔμφρων τοῦ παιδὸς εἰσαγωγή εἰς τὸν θρησκευτικὸν βίον, ὅποτε ὡς ἀληθῆς χριστιανὸς μετέχει τῶν θρησκευτικῶν ἀσκήσεων, ἀποτελεῖ ὄρον ἀπαράβατον τῆς καρποφορίας τῆς διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν, ἐνισχύει δὲ προσέτι καὶ ποικιλοτρόπως παγιοῖ τὸν ὅλον ἠθικὸν καὶ ἐθνικὸν ἡμῶν βίον.

ΔΙΑ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΜΑΣ

Μέσα εἰς τὸ ὄλον ἐκπαιδευτικὸν μας σύστημα ὑπάρχει κάτι, τὸ ὁποῖον ἐὰν ἐγκαίρως ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν, θὰ συνετέλει κατὰ τὰ $\frac{9}{10}$ εἰς τὴν ἐκπαιδευτικὴν μας πρόοδον, ἀφοῦ θὰ ἔθετεν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ἐκπαιδευσεως ἔχι ἀνθρώπους παλαιόντας μὲ τὸ φάσμα τῶν στερήσεων καὶ τῶν οικονομικῶν περισπασμῶν, ἔχι ντιλετάντηδες ἀποβλέποντας πρὸς τὸ ἐπάγγελμα ὡς πρὸς καθαρτῆριον πῦρ, τοῦ ὁποῖου συντομεύοντες ὅσον δύνανται τὴν διάρκειαν νὰ φθάσουν εἰς τὸν ποθητὸν λιμένα ἑνὸς λατρικοῦ ἢ νομικοῦ διπλώματος ἢ ἄλλου τινὸς ὀλιγώτερον λεπτοῦ ἐπαγγέλματος, ἀλλ' ἀνθρώπους ἀγαπῶντας τὴν ἐκπαίδευσιν, καὶ προσπαθοῦντας ἀδιακόπως διὰ τῆς σπουδῆς νὰ γίνωσιν καλύτερον καὶ τελειότερον κατηρτισμένοι εἰς τὸν κλάδον των. Δὲν πιστεύω νὰ εἶναι πλέον ἀνάγκη νὰ ἀναφέρω ὅτι τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι ἐξασφάλις μιᾶς ἀνεκτῆς κάπως ζωῆς εἰς τοὺς διδασκάλους—κυρίως τοὺς τῆς πρώτης ἐκπαιδευσεως. Ἐν τούτοις οὐδεὶς ἐκ τῶν ἀσχοληθέντων μέχρι σήμερον μὲ τὴν προαγωγὴν τῆς ἐν Τουρκίᾳ ἐκπαιδευσεως δὲν ὑπῆρξεν ἀρκετὰ εἰλικρινῆς νὰ συμβουλευσῆ πῶς θὰ λυθῆ μὲ τὸ σπαθὶ τὸ ζήτημα αὐτὸ τὸ τόσον κεφαλαιῶδες. Διότι κανεὶς δὲν ἠθέλησε νὰ ἴδῃ εἰς αὐτὸ ζήτημα καθαρώς ἐργατικόν¹. Ἐκλαμβάνοντες δὲ αὐτὸ ὡς ζήτημα διοικητικῆς φύσεως, φυσικὰ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ προτείνωσιν μίαν λογικὴν λύσιν, μίαν διακανόνισιν, ἢ ὁποία θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐφαρμοσθῆ εἰς ὅλας τὰς αὐτοδιοικουμένας Κοινοτήτας, εἰς ὅσας κατατέμενται ὁ ἐν Τουρκίᾳ ἑλληνισμός.

Ἐν τούτοις, κάτι ἔπρεπε νὰ λεχθῆ καὶ διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἔστω καὶ μὲ τὴν βεβαιότητα ὅτι μὲ αὐτὸ ἐκτυποῦσαν τὸ πέταλο ἀντὶ τοῦ καρφιοῦ. Καὶ ἐλέχθη ὅτι αἰτία τῆς γλίσχρου ἀμοιβῆς τῶν διδασκάλων εἶναι ὁ ἀτελής αὐτῶν καταρτισμὸς καὶ ὅτι τούτου συμπληρουμένου, αὐτομάτως θὰ ἐπέλθῃ καὶ ἡ βελτίωσις τῆς οικονομικῆς θέσεως αὐτοῦ. Καὶ συνεκαλοῦντο διδασκαλικὰ συνέδρια μὲ πρόγραμμα νὰ προτείνωσιν τὴν ἴδρυσιν διδασκαλείου—ἐὰν δὲν τὸ κατῴρθωσαν καὶ τὸ συνέδριον ἐξέφρασεν ἐντελῶς διαφόρους εὐχάς, αὐτὸ δὲν εἶναι σφάλμα τῶν διοργανωτῶν του. Τοιαύτη δὲ κατ' αὐτὸ ἀπάντησις ἐδέθη ὅταν τις τῶν συνέδρων πολὺ παραστατικῶς, ἀν καὶ μὲ τὸ ἰδιόζων πλέον εἰς ἡμᾶς ἱερεμεικὸν ὕφος, ἠξίωσεν ὑπὲρ τῶν διδασκάλων τὸν ἀκάνθινον τοῦ μαρτυρίου στέφανον.

Ἄλλ' ἄς παύσων, παρακαλῶ, αἱ ἱερεμιάδες καὶ τὰ ἐλεγεία. Ἀποτείνο-

1. Πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν εἰς τὸν ἀγαπητὸν συνάδελφον, ὅτι δὲν εἶνε ὁ πρῶτος ὁ ὁποῖος βλέπει τὸν ἐργατικὸν χαρακτῆρα τοῦ ζητήματος. Αἱ ἀρχαί, τὰς ὁποίας ἀναπτύσσει μὲ τόσην πειστικότητα ἐτονίσθησαν ἤδη ἀπὸ τοῦ 1908 κατὰ τὴν θορυβώδη συνάθροισιν τῆς Σχολῆς Μαρασλῆ, ἢ ὁποία πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ πρώτη ἀφύπνισις τῆς ἐλευθέρως σκέψεως καὶ τοῦ εὐεργετικοῦ πνεύματος εἰς τοὺς Ἕλληνας διδασκάλους τῆς Τουρκίας. Ἡ αὐτὴ θετικὴ ἀντίληψις τῶν πραγμάτων συνήνωσε τοὺς περὶ τὸν Δ. Γ. Σύλλογον. Εἶναι δὲ γνωστὸν τὸ καθαρώς ἐργατικὸν πρόγραμμα μὲ τὸ ὁποῖον παρουσιάσθη καὶ τὸ ὁποῖον ὑπεστήριξεν ὁ Σύλλογός μας κατὰ τὸ Διδασκαλικὸν Συνέδριον τοῦ 1912.

μαι πρὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι *πραγματικῶς καὶ εἰλικρινῶς* πιστεύουν ὅτι «ἡ ἠθικὴ ἐξύψωσις τοῦ διδασκάλου θὰ συνεπαγάγῃ καὶ τὴν ὕλικήν». Πῶς σὰς παρακαλῶ θὰ γίνῃ αὐτό; Θὰ εὑρεθοῦν πρῶτον ἀνθρώποι διατεθειμένοι νὰ καταναλώσωσιν ἐν ἡ δύο ἔτη τῆς ζωῆς των εἰς σπουδὰς διὰ νὰ γίνωσιν διδασκαλοὶ—ἐννοῶ τοὺς δημοδιδασκάλους—ὅταν μὲ ὀλίγην ἀκόμη στενοχωρίαν δύνανται νὰ σπουδάσωσιν ἐπιστήμην τινά; β) Οἱ ἀνθρώποι αὐτοὶ θὰ ἀμειφθῶσι καλύτερον τῶν ἄλλων, ὅταν γνωρίζωμεν, ὅτι διὰ πολλὰς κοινότητας μόνον ὁ ἀριθμὸς τῶν τάξεων καὶ τῶν διδασκάλων βαρύνουν καὶ οὐχὶ τὸ ποιὸν των καὶ γ) οἱ ἀρτίως μορφωμένοι αὐτοὶ, ὑπαγόμενοι εἰς τὰς γνωστὰς οικονομικὰς συνθήκας καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ εὐρίσκωνται διαρκῶς à jour μὲ τὸν κλάδον των θὰ ὠφελήσωσιν ἄραγε τόσον πολὺ; Εἶναι δυνατὰ αὐτά, παρακαλῶ; Ἄς ἴδωμεν τόρα καὶ τὸν ἀντίθετον συλλογισμόν. Ἀνεκαθεν παρατηρήθη ὅτι οἱ καλύτερον ἀμειβόμενοι κλάδοι στρατολογοῦν τοὺς ἱκανωτέρους—εἶναι πλουτολογικὸς νόμος αὐτό, διὰ νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἰσορροπία.—Ἄν ὑπάρχουν λοιπὸν τόρα ἀνθρώποι καθ' ὅλα ἱκανοί, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὸν ἑαυτὸν των δὲν θέλουν νὰ ὑποστοῦν τὸν οικονομικὸν καὶ κοινωνικὸν ἐξευτελισμὸν—ὁ εἰς φέρει τὸν ἄλλον—ὅλοι αὐτοὶ ἀφοῦ ὀπλισθῶσι διὰ καταλλήλων σπουδῶν θὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ στάδιον τῆς ἐκλογῆς των μὲ χαράν, μὲ ἀφοσίωσιν, μὲ αἰσιοδοξίαν, μὲ πεποίθησιν εἰς ἑαυτοὺς καὶ τὸ ἔργον των.

Πρέπει νὰ τὸ ἐννοήσωμεν καλῶς—ἀπ' αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιτυχία μας—ὅτι τὸ ζήτημά μας ποτὲ δὲν θὰ λυθῆ ὑπὸ τῶν «ἀρμοδίων» ἐὰν ἡμεῖς δὲν κινήθωμεν. Ἄς φαντασθῆ ὁ καθεὶς μας διὰ μίαν στιγμὴν ὅτι ἐξασκεῖ οἰονδήποτε ἄλλο χειρωνακτικὸν ἐπάγγελμα· ὅπως λοιπὸν εἰς ἐκεῖνο ἀπαράλλακτα καὶ εἰς τὸ διδασκαλικὸν γίνεται ἀπλούστατα μία ἐκμίσθωσις τῆς ἐργασίας μας. Φαντάζεσθε λοιπὸν ὅτι οἱ ἐκμισθωταὶ τῆς ἐργασίας μας αὐτῆς, αἱ κατὰ τόπους ἐφορεῖαι, θὰ θελήσωσιν νὰ ἐκτιμήσωσιν—ἐὰν εἶναι εἰς θέσιν ἐννοεῖται—τὸ ἔργον τοῦ καλύτερου κατηρτισμένου διδασκάλου καὶ θὰ φροντίσωσι περὶ καλυτερέσεως τῆς τύχης αὐτοῦ; Ἐὰν τὸ φρονήτε, θὰ ἤθελα καὶ ἐγὼ νὰ ἔχω τὴν αἰσιοδοξίαν σας αὐτὴν, ἀλλὰ νὰ μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ ἐξακολουθῶ νὰ φρονῶ, ὅτι ποτὲ δὲν θὰ τολμήσω κανεὶς κοινωτικὸς ἄρχων νὰ διακινδυνεύσῃ τὴν κοινωτικὴν καὶ κομματικὴν αὐτοῦ ὑπόστασιν, ζητῶν παρὰ τῆς Κοινοτήτος νέας θυσίας ὑπὲρ τῶν διδασκάλων—ἐὰν δὲν πιεσθῆ. Θέλει ἡ κοινωνία καλύτερους; ἄς τοὺς πληρώσῃ ἀκριβότερα, ὅπως θὰ ἐπλήρωνε περισσότερα ἂν ἤθελε καλύτερο ψωμί. Θὰ μοῦ εἰπῆτε ὅτι καλύτερο ψωμί ὑπάρχει ἤδη, ἐνῶ καλύτεροι διδάσκαλοι δὲν ὑπάρχουν. Ἄς περιμένῃ, θὰ γίνωσιν τέτοιοι· πέντε-δέκα ἔτη δὲν λογαριάζονται εἰς τὴν ζωὴν τῶν κοινωνιῶν, προκειμένου μάλιστα νὰ ἐξαγορασθῆ δι' αὐτῆς τῆς ὑπομονῆς ἢ πραγματικῆς ἐκπαιδευτικῆς μας ἀναμόρφωσις.

Ὅτι τὸ ζήτημά μας εἶναι καθαρώς ἐργατικόν, ἀπόδειξις εἶναι ἡ ὑπαγωγή αὐτοῦ εἰς τοὺς αὐτοὺς πλουτολογικοὺς νόμους, οἱ ὁποῖοι κανονίζουσιν καὶ τὰς ἀμοιβὰς τῶν ἄλλων ἐργατικῶν τάξεων. Ὁ κυριώτερος ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ γνωστὸς πλέον νόμος τῆς προσφορᾶς καὶ τῆς ζητήσεως, ὁ ὁποῖος κάμνει

ώστε, όπου υπάρχει προσφορά ενός εμπορεύματος ή σωματικής ή πνευματικής εργασίας δυσαναλόγως μεγαλύτερα της ζητήσεως, ή αγοραία αξία του πράγματος τούτου καταπίπτει και τὸναντίον.

Ὁ νόμος αὐτὸς ἐφηρμόσθη ἐν μεγάλῃ κλίμακι κατὰ τὸν διακανονισμόν τῶν διδασκαλικῶν μισθῶν. Οἱ ἀπόφοιτοι δηλαδή τῶν πλείστων τῶν γυμνασίων μας, αἰσθανόμενοι ἑαυτοὺς ἐντελῶς ἀκαταρτίστους διὰ τὴν πρακτικὴν ζωὴν—ἄλλη πληγὴ πάλιν αὐτῆ—ἀνελάμβανον διδασκαλικὴν τινα θέσιν, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἐντὸς ἐτῶν τινῶν θὰ δυνήθωσι, εἴτε δι' οἰκονομιῶν, εἴτε δι' ἄλλης τινὸς εὐνοίας τῆς τύχης ν' ἀπαλλαγῶσι τοῦ ἐπαγγέλματος. Ἄνθρωποι βλαβερῶτατοι διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, ἀφοῦ δὲν τὴν ἠγάπησαν, ὥστε νὰ προσπαθήσωσι δι' ἰδιαίτερας μελέτης νὰ ἀναπληρώσωσι τὸν κάθε ἄλλο παρὰ εἰδικὸν καταρτισμόν των. Ἡ προσέλευσις τῶν τοιούτων γῆρξε τὴν προσφορὰν διδασκαλικῆς εργασίας καὶ ἡ πλήρωσις θέσεώς τινος ἐγένετο ἀντικείμενον μειοδοσίας. Ἐπίσης, ἐπειδὴ διὰ τοῦτον ἡ ἐκείνων τὸν λόγον περισσότεροι εἶναι πάντοτε οἱ θέλοντες νὰ ἐργασθῶσιν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ, ἡ ἀφθονος αὐτῆ προσφορὰ συντέμνειν ὥστε οἱ μισθοὶ τῶν θέσεων ἐνταῦθα—ἂν ἐξαίρεσωμεν ὀλίγας κοινότητας—εἶναι κατὰ 30-75% κατώτεροι τῶν ἐπαρχιακῶν χωρὶς νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἐνταῦθα ὑπερτίμησιν τοῦ βίου. Ἄλλὰ συμβαίνει μὲ τοὺς διδασκαλικοὺς μισθοὺς κάτι τὸ τραγικῶς ἀστεϊότερον. Ὑπάρχει δηλαδή ἐν τῇ Πολιτικῇ Οἰκονομίᾳ εἰς ἄλλος νόμος διέπων τὸν τῆς ἀμοιβῆς τῆς εργασίας. Ὁ νόμος αὗτος λέγεται «σιδηροῦς νόμος τῶν ἡμερομισθίων»· κατ' αὐτόν, ὅταν ἡ προσφορὰ τῆς εργασίας εἶναι ὑπερβολικῶς δυσανάλογος πρὸς τὴν ζήτησιν, τὰ ἡμερομίσθια, ὡς εἶδομεν, θὰ κατέλθουν. Εἰς τὸν κατήφορόν των ὁμοῦ αὐτὸν σταματοῦν μέχρι τοῦ ὀρίου, ποῦ ἀπαιτεῖται διὰ νὰ μὴ ἀποθάνῃ ὁ ἐργάτης ἀπὸ τὴν πείναν... Τί σὰς λέγουν τώρα τὰ 300—500 γρᾶσια πολλῶν, πλείστων διδασκαλικῶν θέσεων ἐν Κων]πόλει εἰς στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ὑπάρχει πλέον ἐπάγγελμα ἐν Κων]πόλει ἀμειβόμενον τόσον γενναῖα!

Ποῖος, κατόπιν τούτων, θὰ ὀμιλήσῃ περὶ τελείου ἢ ἐλαττωματικοῦ καταρτισμοῦ τῶν διδασκάλων; Οἱ διδάσκαλοι ἔπρεπε νὰ εἶναι τέλειοι χαμάληδες καὶ ξυλοσχίσται καὶ τότε ἡ κοινωνία θὰ εἶχεν ἐργασίαν πραγματικῶς ἀνάλογον μὲ τὰς θυσίας, εἰς τὰς ὁποίας ὑποβάλλεται διὰ νὰ τοὺς μισθοδοτήσῃ.

Εὐθὺς ἅμα κατανοητῇ ἡ ἐργατικὴ φύσις τοῦ ζητήματος τῶν διδασκαλικῶν μισθῶν, τὸ μέσον τῆς θεραπείας τοῦ κακοῦ εἶναι ἕτοιμον· εἶναι δὲ αὐτὸ ἡ ἐργατικὴ ἀντίδρασις ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτῆς μορφάς. Ἐδῶ ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἀποταθῶ εἰς μερικοὺς—ὀλιγίστους εὐτυχῶς—συναδέλφους, τῶν ὁποίων ἡ ἀντίληψις θὰ κάμῃ ἴσως ἐντύπωσιν εἰς τοὺς λοιπούς, ἐν τούτοις ἐγὼ τὴν ἠκουσα καὶ ὀφείλω νὰ τὴν ἀντικρούσω. Οἱ ἄνθρωποι αὗτοί, διὰ παραδόξου εἰρμού ἰδεῶν, ἐπηρεασθέντες καὶ ἀπὸ τὸ περιβάλλον τῶν στερήσεων αἱ ὁποῖαι συνοδεῦσάν πάντοτε τὴν ζωὴν τῶν διδασκάλων, κατέληξαν εἰς τὸ φακιρικὸν συμπέρασμα, ὅτι τὸ ἐπάγγελμα μας ὡς καὶ τὸ τοῦ κληρικοῦ—τοῦ κατωτέρου βέβαια—εἶναι ἐπαγγέλματα ἐξυπηρετοῦντα τόσον ἀνωτέ-

ρους ἰδανικοὺς σκοποὺς καὶ ἀνάγκας τῆς κοινωνίας, ὥστε θὰ ἦτο τοῦτ' αὐτὸ βεβήλωσις ἢ σκέψις περὶ ὑλικῶν ζητημάτων καὶ ἡ ἀπόσπασις τοῦ διδασκάλου ἀπὸ τὸν ὑψηλὸν κύκλον τῶν ἐκπαιδευτικῶν τοῦ ἀσχολιῶν! Τοὺς κυρίους τούτους, ἀφοῦ τοὺς συγχαρῶ διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ὑλῆς ἀποξένωσιν εἰς τὴν ὁποίαν κατώρθωσαν νὰ φθάσουν, τοὺς παραπέμπω εἰς ὅ,τι ἐν ἀρχῇ γράφω· ὅτι δηλαδή ἡ βελτίωσις τῆς ὑλικῆς καταστάσεως τοῦ διδασκάλου θὰ συνεπιφέρῃ αὐτομάτως καὶ τὴν βελτίωσιν τὴν ἀληθῆ τῆς ἐκπαιδεύσεώς μας. Τοὺς παρακαλῶ λοιπόν, ἀφοῦ ἡ μεγάλη πλειονότης τῶν συναδέλφων των δὲν νομίζει βεβήλωσιν τὴν σκέψιν περὶ τῆς ὑλικῆς των θέσεως, νὰ συνταυτίσουν τὴν γνώμην καὶ πρὸ πάντων τὴν ἐνέργειάν των μὲ τὴν ἰδικήν μας, ἢ ὁποῖα θὰ τείνῃ νὰ πείσῃ τὴν κοινωνίαν ὅτι, ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ ἑαυτῶν, ὑπὲρ τῆς προόδου αὐτῆς ἀγωνιζόμεθα. Ὅποιος ἔχει τὸ σχολεῖον, ἔχει τὴν νεότητα, ἔχει τὸ μέλλον εἰς τὰς χεῖρας του εἶπεν ὁ Βίσμαρκ. Ἄς φροντίσῃ λοιπόν καὶ ἡ κοινωνία ὀλίγον διὰ τὸ σπουδαῖον αὐτὸ ὄργανον, τὸ ὁποῖον ἡ καλὴ τύχη τοῦ ἔθνους ἔθηκεν εἰς χεῖράς της.

Πρώτιστον ποσόν, ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐργατικῆς ἀντιδράσεως εἶναι ἡ *συσσωμάτωσις, ἡ ἔνωσις*. Ὅταν δὲ λέγω ἔνωσιν, ἐννοῶ ἀπόλυτον τοιαύτην. Ὑπαγωγὴν τελείαν τῆς ἀτομικῆς γνώμης καὶ τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος εἰς τὸ συμφέρον τῶν πολλῶν. *Πειθαρχίαν γερμανικὴν*. Ἐτερον, ἐπίσης ἀπαραίτητον, ποσόν τῶν ἐργατικῶν ἐνώσεων εἶναι ἡ σύστασις αὐτοῦ ἐκ μελῶν ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς οἰκονομικοὺς ὄρους διατελούντων, ἐχόντων τὰ αὐτὰ συμφέροντα καὶ τοὺς αὐτοὺς πόθους. Ἐνταῦθα, ἐφ' ὅσον γνωρίζω, τὰ αὐτὰ λειτουργοῦν δύο διδασκαλικά σωματεῖα. Τὸ ἐν τούτων ὁ Διδασκαλικὸς Σύνδεσμος, ἀποτελεῖται ἀπὸ δημοδιδασκάλους καὶ καθηγητάς. Πῶς τώρα εἶναι δυνατόν νὰ δοθῇ μία ἐνιαία κατεύθυνσις εἰς τὰς πράξεις τοῦ σωματείου τούτου, ἀφοῦ εἶναι γνωστὴ ἡ τεραστία διαφορὰ τῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας εὐρίσκονται αἱ δύο αὗται τάξεις τῶν λειτουργῶν τῆς ἐκπαιδεύσεως; Εἶναι τὸ ἴδιον ὡσὰν εἰς μίαν ἔνωσιν σιδηροδρομικῶν αἰφνης ὑπαλλήλων, ἐλάμβανον μέρος ὑπάλληλοι μὲ ἡμερομίσθιον 20 γρ. καὶ ἀνώτεροι τοιοῦτοι μὲ 100 γρ. Οἱ μὲν θὰ εἶναι ἐπαναστατικοί, ριζοσπάσται, ἐνῶ οἱ ἄλλοι συτηρητικοί. Δι' αὐτὸ τίποτε δὲν περιμένω ἀπὸ τὸν Σύνδεσμον μας αὐτόν. Ἀνάγκη ἢ νὰ διαλυθῇ ἢ νὰ ἀνασυνταχθῇ μὲ χωρισμένα ἐντελῶς τμήματα ἀπὸ διδασκάλους καὶ ἀπὸ καθηγητάς.

Τὸ σωματεῖον αὐτὸ—συνδικάτον ἂν θέλετε—ἔχει καὶ *δύναται* πολλά, πάρα πολλά πράγματα νὰ διορθώσῃ, πολλὰς προλήψεις νὰ κτυπήσῃ (μῖα ἐξ αὐτῶν, ἐπίσης εἶναι ὅτι οἱ διδάσκαλοι ὡς δημόσιοι ὑπάλληλοι δὲν δικαιοῦνται νὰ ἀπεργήσωσι). Δι' αὐτὸ καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀποτελεσθῇ τώρα εἰς τὰς ἀρχὰς ἀπὸ *χαρακτῆρας*. Δὲν εἶναι ἀνάγκη εἰς τὴν ἀρχὴν νὰ περιλάβῃ ὅλους τοὺς δημοδιδασκάλους. Αὐτοί, ὅταν δοθῇ ἡ πρώτη μάχη καὶ φανοῦν τὰ εὐεργετικά ἀποτελέσματα, θὰ ἔλθουν μόνοι τους. Καὶ ὅταν ἡ κοινωνία ἰδῇ

τά τέως έρπετά αὐτά ποὺ ἐλέγοντο διδάσκαλοι, ὅτι λογαριάζονται ὡς κοινωνικαὶ μονάδες καὶ αὐτοί, τότε νὰ ἦσθε βέβαιοι ὅτι ἡ θέσις μας θὰ ἀλλάξῃ ὅλως διόλου.

Περὶ τῆς ὀργανώσεως τοῦ συνδέσμου αὐτοῦ θὰ ἀνακοινωθῶσι τὰ δέοντα προσεχῶς.

Μ. Σ.

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Ε΄ ΚΑΙ Δ΄ ΑΙΩΝΑ Π. Χ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

Ἄν καὶ οἱ Ἕλληνες εἰς πολλὰ μέρη τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου ἤρχισαν εἰς παλαιότερους ἔτι χρόνους ἐνδιαφερόμενοι περὶ τῆς πρακτικῆς ἀγωγῆς τῆς νεολαίας των, τὰς πληρεστέρας ὅμως πληροφoρίας περὶ τῆς ἀγωγῆς ταύτης, μέχρι τῆς τρίτης τοῦλάχιστον ἑκατονταετηρίδος π. Χ. ἔχομεν ἐκ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ βίου τῶν Ἀθηναίων. Ἐν προγενεστέροις χρόνοις, ὅτε αἱ Ἀθηναῖοι ἀπέβησαν τὸ κέντρον πνευματικῆς κινήσεως ὑπῆρχε μεταξὺ ὄλων σχεδὸν τῶν Ἑλλήνων ἐνισχυομένη ὁσημέραι τάσις πρὸς ἀποδοχὴν τῶν ἀρχῶν καὶ μεθόδων τῆς Ἀθηναϊκῆς ἀγωγῆς. Ἐνεκα τούτου δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς βάσιν τῆς πρὸ Ἀλεξανδρινῆς περιόδου σχετικῆς μελέτης μας τὸν ἐκπαιδευτικὸν ὀργανισμὸν τῶν Ἀθηναίων.

Ἡ ἀγωγή τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ ὅφῳ αἰῶνι π. Χ. ἦτο, ὡς εἶναι καλῶς γνωστὸν, ἐν εἶδος ἐκγυμνάσεως τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ παιδὸς μᾶλλον, ἢ συστηματικῆς ἐκπαίδευσις, συνίστατο δὲ ἐκ δύο μερῶν—ἐκγυμνάσεως τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἤθους (μουσικῆς καλουμένης) καὶ ἐκγυμνάσεως τοῦ σώματος (γυμναστικῆς). Ἡ Μουσικὴ ἐν τῇ εὐρείᾳ ἐννοίᾳ τῆς λέξεως, σημαίνουσης πᾶσαν τέχνην προστατευομένην ὑπὸ μιᾶς τῶν Μουσῶν, περιελάμβανεν ἀνάγνωσιν, γραφήν, ἀριθμῆσιν, ᾠδικὴν καὶ ὀργανικὴν μουσικὴν διὰ λύρας ἢ αὐλοῦ. Ἐπὶ μακρὸν ἡ λύρα ἦτο τὸ μόνον μουσικὸν ὄργανον τὸ ἐν χρήσει ἐν τοῖς σχολείοις, ἀλλὰ μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἠγνοήθη ὁ αὐλός· δὲν ὑπερίσχυεν ὅμως τῆς λύρας καὶ κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα, εἰμὴ πρωιμώτερον, περιῆλθεν εἰς τὴν ἀρχικὴν του περιωρισμένην ἀξίαν. Οἱ ἐν τοῖς διδασκαλείοις μελετώμενοι συγγραφεῖς ἦσαν βεβαίως οἱ ποιηταὶ—Ὀμηροὶ καὶ Ἡσίοδος πρῶτοι πάντων ἴσως—καὶ ἔπειτα οἱ λυρικοὶ ποιηταὶ· πρὸς τὸ τέλος δὲ τοῦ ὅου αἰῶνος πιθανῶς καὶ οἱ τραγικοὶ ποιηταὶ ἐδιδάσκοντο. Μέγα μέρος τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν ἀπεστηθίζοντο καὶ ἐκ τῆς λυρικῆς ποιήσεως ἀποσπάσματα καὶ ᾠδαὶ ἐψάλλοντο πρὸς λύραν κρουομένην. Ὁ κύριος δὲ σκοπὸς τῆς Ἀθηναϊκῆς ἐκπαίδευσεως ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν οἱ ποιηταὶ ἐμελετῶντο: ἐθεωροῦντο ἐκεῖνοι πρωτίστως οὐχὶ ὡς λογοτέχναι, ἀλλ' ὡς ἠθικοὶ διδάσκαλοι ἐπαγγελλόμενοι νὰ μορφώσουν ὄχι τόσο τὴν αἰσθητικὴν, ὅσον νὰ ἀναπτύσσουν καὶ διαπλάττουν τὸ

ἤθος τῶν μαθητῶν των. Ὁ διδάσκαλος, ὁ γραμματεὺς, ὡς συνήθως ἀπεκαλεῖτο, θὰ ἦτο βέβαιος ὅτι θὰ εἶχεν ἀναγινώσκων καὶ μελετῶν μετὰ τῶν μαθητῶν του τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη, πολύτιμον εὐκαιρίαν νὰ μεταδίδῃ μαθήματα ἠθικῆς βασιζομένης ἐπὶ τῶν ἔργων τῶν θεῶν καὶ τῶν ἡρώων, ἐνῶ μέγα μέρος τῆς λυρικῆς ποιήσεως βεβαίως παρεῖχεν ἀπόνως τὰ ἠθικὰ διδάγματα τῆς ἀφ' ἑαυτῆς χωρὶς νὰ ἀπαιτῆ ἑρμηνευτὴν. Ἐν τούτοις, ἂν καὶ τὸ ἠθικὸν στοιχεῖον τῶν ποιημάτων τούτων ἦτο τὸ κύριον στοιχεῖον ἐν τῇ ἀγωγῇ τῆς περιόδου, εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι οἱ Ἕλληνες μὲ ὄλην των τὴν φυσικὴν εὐαισθησίαν, ἣν διηρέθιζεν ἡ γοητεία τῆς γλώσσης, κατῴρθωσαν ν' ἀναγνωρίσουν καὶ ἐκτιμήσουν τὴν ἐκπαιδευτικὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀρμονίας εὐήχων καὶ ὠραίων λέξεων τόσο, ὅσον καὶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀρμονίας μουσικῶν φθόγγων. Ἡ ἐκπαιδευτικὴ μόρφωσις ἐν τῷ συνόλῳ τῆς, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, σκοπὸν εἶχε τὴν ἀρμονικὴν ἀνάπτυξιν τῆς κρίσεως, τῆς αἰσθητικῆς, τῆς διανοήσεως, τῶν ἠθικῶν καὶ τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἐκπαιδευομένου.

Τοιοῦτος ἦτο ὁ τύπος τῆς ἐκπαίδευσεως τῆς Ἀθηναϊκῆς νεολαίας κατὰ τὸν ὅον αἰῶνα π. Χ. Ἐν ταῖς λεπτομερείαις τῆς ἡ ἀγωγῆ παιδὸς ἀπὸ παιδὸς διέφερον ἀναμφιβόλως. Τὰ τέκνα τῶν πλουσίων, λέγεται, μετέβαινον εἰς τὸ σχολεῖον ἐνωρίτερον καὶ ἀπῆρχοντο ἐκεῖθεν βραδύτερον τῶν τέκνων τῶν πτωχῶν, ἐκ τούτου δὲ προέκυπτεν ἴσως καὶ ἡ διάφορος ἀνάπτυξις των. Ἐπειτα πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψει ὅτι ὅλοι οἱ διδάσκαλοι δὲν ἐδίδασκον διὰ τῆς αὐτῆς στερεοτύπου μεθόδου καὶ ἀναμφιβόλως τινὲς αὐτῶν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ διδάσκουν τοὺς μαθητὰς των καλύτερον καὶ νὰ τοὺς παρέχουν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον στοιχειώδη μαθήματα εἰς ἄλλους κλάδους. Τοιοῦτοι διδάσκαλοι ὑπῆρξαν ὁ Δάμων, ὁ Πυθοκλείδης, ὁ Ἀγαθοκλῆς καὶ ἄλλοι—ἄνδρες μὲ εὐρείαν μάθησιν καὶ τελειότερον κατηρτισμένοι τῶν ἄλλων συναδέλφων των καὶ ἱκανώτεροι ἐπομένως εἰς τὸ νὰ μορφώσουν τοὺς μαθητὰς των ἀρτιότερον εἰς τὰς ἀνωτέρας σπουδὰς.

Μίαν ἐν τούτοις σπουδαίαν ἀποψιν τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ βίου τῆς περιόδου ταύτης δὲν ἐξητάσαμεν μέχρι τοῦδε—τὴν σχετιζομένην μὲ τοὺς οὕτω καλουμένους σοφιστὰς. Ἀπὸ τῶν χρόνων, καθ' οὓς ἤκμασεν ὁ Θαλῆς καὶ προἰμώτερον ἔτι οἱ ἄνθρωποι ἤρχιζον ἐξετάζοντες λογικῶς τὰ φυσικὰ φαινόμενα καὶ ἀναλύοντες καὶ ταξινομοῦντες τὰ γεγονότα ἐπιστημονικῶς, ἀπὸ τότε δὲ ὅλα τὰ μεγάλα διασκεπτόμενα τῆς Ἑλλάδος πνεύματα ἐγένοντο δημόσιοι διδάσκαλοι. Καὶ οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ ἄλλοι καθόσον ἐποιοῦντο χρῆσιν τῆς κρίσεως καὶ τοῦ λογικοῦ των δύνανται νὰ ταχθοῦν εἰς τὴν ἰδίαν κατηγορίαν. Τινὲς μάλιστα τῶν ἀνδρῶν τούτων λέγονται ὅτι ἰδιαιτέρως ἐδίδασκον ὠρισμένους μαθητὰς των, ὡς ὁ Ξενοφάνης τὸν Παρμενίδην, ὁ Παρμενίδης τὸν Λεύκιππον, ὁ Ἀναξαγόρας τὸν Εὐρυπίδην. Πόσον δ' ἀληθεύει ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους οἱ σοφισταὶ ἐθεωροῦντο διδάσκαλοι γίνεται δῆλον ἐκ τούτου, ὅτι πολλάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς σκέψεως παρ' Ἑλλήσιν ἀναφέρεται, ὅτι αὐτὸς ἢ ἐκεῖνος ὁ διάσημος ἀνὴρ ὑπῆρξε μαθητὴς τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ διασημοῦ ἀνδρός. Ἐν πολλαῖς ἴσως περιστάσεσιν ὁ πρῶτος ἐπηρεάζετο ἐκ μὲ-

νων τῶν συγγραμμάτων τοῦ τελευταίου καὶ αὐτὴ ἡ περίπτωσις συνέδη εἰς τοὺς προμνημονευθέντας δύο σοφοὺς—τὸν Παρμενίδην καὶ τὸν Λεύκιππον. Ὅπως δὲ ἴσως βλέπομεν ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ περιόδῳ τῆς ἱστορίας, τοῦλάχιστον εἰς τοὺς μετὰ τὸν Θαλῆν χρόνους, ἡ Ἑλλάς δὲν ἔμεινε κατὰ τινὰ βαθμὸν ἄνευ τῆς κοινῆς καλουμένης ἀνωτέρας μορφώσεως, ἦτο δὲ πιθανὸν ὅτι τοιαύτη παιδεία καὶ μόρφωσις συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ φανοῦν οἱ μᾶλλον προηγμένοι τότε εἰς τὴν μουσικὴν διδασκαλοὶ, ὡς ὁ Δάμων καὶ ἄλλοι, περὶ ὧν ἐγένετο ἤδη λόγος.

Ἄλλὰ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰῶνος ἢ ὀλίγον ὕστερον ἤρχισαν ἀναφανόμενα συμπτώματα κάποιας ἰδιαίτερας ἐνεργείας, ἣτις ἔμελλεν ἐπὶ τέλος νὰ ἐξαπλώσῃ τὴν γνώσιν εἰς πολλὰς διευθύνσεις. Ἀνεπτύχθη τότε τάσις πρὸς ἐξέτασιν ζητημάτων σχετιζομένων ἰδίως μὲ τὴν ἠθικὴν ἐπιστήμην, τὴν πρακτικὴν πολιτικὴν παιδείαν, τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν γραμματικὴν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τάσεως ταύτης κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ἐν λόγῳ αἰῶνος ὡς καὶ οἱ διάδοχοι τῶν μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου διαμορφωσάντων τὴν συνήθη τότε ἀνωτέραν μόρφωσιν, ἦσαν ὁ Σωκράτης καὶ οἱ σοφισταί. Αὐτοὶ ἔδωκαν τὸ σύνθημα διανοητικῆς ἐξεγέρσεως, ἣτις ἐξεδηλοῦτο εἰς πολλὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου μέρη καί, ἐνῶ εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ ἐξεγέρσις ἐκείνη ἐξαιρετικῶς ἀπέβλεπε κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν κύκλον τῆς ἠθικῆς, τῆς πολιτικῆς, τῆς ῥητορικῆς καὶ γραμματικῆς, δὲν περιωρίζετο ὅμως εἰς τοὺς κλάδους αὐτούς, ἀλλ' ἐπεξετάθη βαθμηδὸν εἰς ὅλας τὰς θεωρητικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας.

Τὰ περὶ τῶν σοφιστῶν τοῦ 5ου αἰῶνος εἶνε καλῶς γνωστὰ, δὲν προτιθέμεθα δὲ ὡς ἐκ τούτου νὰ εἰσέλθωμεν τώρα εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσεώς των. Δὲν πρέπει ἐξ ἄλλου νὰ συγχέωνται οὗτοι πρὸς τοὺς σοφιστὰς τῶν πολλῶ μεταγενεστέρων, οὐδὲ νὰ χρησιμεύουν ὡς πρότυπα τῶν μετέπειτα σοφιστῶν.

Μία τῶν μᾶλλον ἀξιοσημειώτων περιπτώσεων τῶν σχετιζομένων μὲ τὴν ἐμφάνισιν τῶν σοφιστῶν τοῦ 5ου αἰῶνος ἦτο ὁ ἐνθουσιασμὸς ὅστις ἐξεδηλώθη ὑπὲρ αὐτῶν ὑπὸ τῆς νεολαίας τῆς Ἑλλάδος. Οἱ ἀναγνώσαντες τὸν Πρωταγόραν τοῦ Πλάτωνος (310 A), ἐνθουμοῦνται πῶς ὁ νεαρὸς Ἴπποκράτης, μαθὼν εἰς προκεχωρηκυῖαν ὥραν τῆς νυκτὸς τὴν ἀφίξιν τοῦ σοφιστοῦ εἰς τὴν πόλιν, ἔσπευσε τὴν ἰδίαν νύκτα νὰ γνωρισθῇ μετ' αὐτοῦ· ἀλλὰ συγκρατήσας τότε τὴν ἀνυπομονησίαν του, τὴν ἐπομένην πρωΐαν λίαν ἐνωρὶς μεταδὰς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Σωκράτους καὶ κρούσας τὴν θύραν τὸν ἐξήγειρε τοῦ ὕπνου καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ τὸν ὀδηγήσῃ ὅσον τάχιον εἰς τὸν οἶκον, ὅπου εἶχε καταλύσει ὁ σοφιστής. Ἐνθουμοῦνται ἐπίσης πῶς καὶ ὁ νεαρὸς Θεαγένης μαθὼν ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ δήμῳ περὶ τῶν ἀξιοθαυμάστων διδασκάλων τῶν ἐν Ἀθήναις σοφιστῶν δὲν ἠσύχασεν, ἕως οὗ κατώρθωσε νὰ καταπέσιον τὸν πατέρα του, ἵνα τὸν ὀδηγήσῃ εἰς τὸ ἄστυ πρὸς ἀναζήτησίν τινος τῶν σοφιστῶν ἐκείνων. Ἐρωτῶμεν, ποία ἦτο ἡ αἰτία τοῦ μεγάλου καὶ ἀκρατήτου ἐκείνου ἐνθουσιασμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας; Διότι πρέπει νὰ ἔχω-

μεν ὑπ' ὄψει ὅτι τότε δὲν ὑπῆρχε κανὲν πανεπιστήμιον τὸ ὁποῖον νὰ ἐκόσμιε φωτοστέφανος φήμης καὶ μεγαλείου διὰ νὰ προσελκύσῃ τοὺς νέους εἰς ἀνωτέρας σπουδὰς· ὁ νεαρὸς σπουδαστὴς ἦτο τότε ἐν εἶδος σκαπανέως ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει.

Ἐν ἐλατήριον τῆς μαθητεούσης παρὰ τοῖς σοφισταῖς νεολαίας—ἐλατήριον οὐτινος δὲν εἶχον ἴσως εἰσέτι συνείδησιν καίπερ ὑφιστάμενον—ἦτο ἀναμφιβόλως ὁ πόθος τῆς ν' ἀποκτήσῃ ἰδίαν προσωπικὴν ἀξίαν ἐν τῇ πολιτείᾳ, εἴτε δι' εὐρυτέρας μορφώσεως εἴτε δι' ἀνωτέρας πολιτικὰς γνώσεις. «Μοὶ φαίνεται ὅτι ἐπιθυμῶ νὰ διακριθῇ ἐν τῇ πόλει» λέγει ὁ Σωκράτης ἐκθέτων τῷ Πρωταγόρᾳ τὸ ἐλατήριον τοῦ Ἴπποκράτους ζητούντος νὰ μαθητεύσῃ παρ' αὐτῷ.

Δεύτερον ἡ προσωπικὴ ἀξία τῶν σοφιστῶν καὶ ἡ γοητεία τῶν λόγων τῶν ἦσαν ἰσχυρὰ ἐλατήρια διὰ νὰ προσελκύουν πολλοὺς εἰς τὰ μαθήματά των. «Τὸ μὲν πολὺ ξένοι ἐφαίνοντο, οὐς ἄγει ἐξ ἐκάστων τῶν πόλεων ὁ Πρωταγόρας, δι' ὧν διεξέρχεται, κηλῶν τῇ φωνῇ ὡσπερ Ὀρφεύς, λέγει ὁ Σωκράτης, οἱ δὲ κατὰ τὴν φωνὴν ἔπονται κεκλημένοι».

Ἄλλὰ παρὰ πάντα τὰ ἄλλα λεχθέντα τίς θ' ἀρνηθῆ ὅτι εἰς τὴν διανοητικὴν ταύτην περιέργειαν ὀφείλεται μέγα μέρος τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τούτου; Οἱ Ἕλληνες, ἀν καὶ ἔδειξαν δυσπιστίαν καὶ δυσφορίαν πρὸς ξένας δοξασίας—ὡς ἐν τῇ περιπτώσει τῆς καταδίκης τοῦ Σωκράτους καὶ τῆς ἐξορίας τοῦ Πρωταγόρα καὶ ἄλλων—ἦσαν ὅμως γενικῶς περίεργοι εἰς ἐνασχολήσεις τοῦ νοῦ, εὐπαθεῖς εἰς ἐντυπώσεις νέας καὶ πρόθυμοι νὰ ἀκολουθήσουν νέους τρόπους τοῦ σκέπτεσθαι. Ἡ ἐποχὴ, ὡς ἐλέχθη, ἦτο ἐποχὴ πνευματικῆς ζυμώσεως, πολλοὶ δὲ μαθήσεως ὀρεγόμενοι νέοι θὰ εἶχον χαράξει ἐν τῇ φαντασίᾳ των, τῇ εἰσηγήσει τῶν σοφιστῶν, ὁδοὺς, αἵτινες θὰ ὀδηγούν αὐτοὺς εἰς νέους κόσμους ἰδεῶν πλήρεις ἀορίστων κατακτήσεων κειμένων πέραν τοῦ ὀρίζοντος τῆς κατεχομένης γνώσεως των. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι ἡ δυσφορία τοῦ μαθητοῦ ἐν ταῖς Νεφέλαις τοῦ Ἀριστοφάνους, ὅτε διεκόπησαν αἱ μελέται του ὑπὸ τοῦ Στρεψιάδου—διότι ἡ σκηνὴ ἐκείνη, ἀν καὶ φανταστικὴ, πρέπει νὰ εἶχε κάποιαν βάσιν ἀληθείας. Ἄλλη ἀπόδειξις τούτου εἶναι ὁ μέγας θαυμασμὸς καὶ τὸ βαθὺ σέβας, μεθ' οὗ, ἐν τῷ Πρωταγόρᾳ, οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Ἴππίου περιστοιχίσαντες τὴν ἔδραν τοῦ διδασκάλου των ἀποτείνουν τῷ σοφῷ ἀνδρὶ ἐρωτήσεις—ἐρωτήσεις περὶ τοῦ σύμπαντος τῆς φύσεως—καὶ ἠκροῶντο τῶν λόγων του, ὡς ἐὰν οὗτοι ἦσαν λόγοι μαντείου. Ἀπόδειξις τέλος εἶναι τὸ μέγα ἐνδιαφέρον τὸ ὁποῖον εἰς πολλὰς περιστάσεις ἐδείκνυον μεθυσίαν τῶν ψυχαγωγῶν καὶ τῶν σωματικῶν ἀσκήσεων των οἱ νέοι διὰ νὰ προσέρχωνται πρὸς τὸν Σωκράτη καὶ νὰ συζητοῦν μετ' αὐτοῦ περὶ ἀφηρημένων θεμάτων, καὶ ἡ προθυμία μεθ' ἧς ἀπεδέχοντο τὰς νέας ἰδέας. Τοιαῦται περιστάσεις σχετιζόμεναι μὲ τὴν ἀρχαιότεραν ἀγωγὴν τῶν Ἑλλήνων εἶναι μᾶλλον ἐνδιαφέρουσαι καὶ διδακτικαὶ καὶ ἐπιπέδον πλειότερον φῶς ἐπὶ τοῦ διανοητικοῦ βίου τῶν μετέπειτα χρόνων, ἢ ὁ τρόπος δι' οὗ οἱ ἄνδρες οὗτοι—ὁ Σωκράτης καὶ οἱ ἄλλοι σοφισταί—ἐγένοντο ἐν Ἑλλάδι ἀποδεκτοί

ὑπὸ τῆς νεωτέρας γενεᾶς. Ἐχοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψει τὸν ἐνθουσιασμόν, τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὰς νέας ιδέας καὶ νέα γεγονότα, τὴν διανοητικὴν περιέργειαν, τὴν ὁποίαν ἡ νεολαία τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐπεδείκνυε, δὲν δυσκολευόμεθα νὰ ἐννοήσωμεν πῶς εἰς τοὺς μετέπειτα αἰῶνας αἱ φιλοσοφικαὶ καὶ ῥητορικαὶ τῶν Ἀθηνῶν σχολαὶ ἐπληρώθησαν μαθητῶν ἐξ ὄλων τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου.

Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Σωκράτους καὶ τῶν σοφιστῶν κατὰ τὴν σταδιοδρομίαν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἦτο μεγίστη. Οὐ μόνον ἡ παρεχομένη ἐν τῇ σχολῇ τοῦ γραμματιστοῦ, ἦτο: τοῦ κοινοῦ διδασκάλου τῶν γραμμάτων, διδασκαλία ὑφίσταται μεταβολὰς καὶ εὐρύνεται μεγάλως ὁ κύκλος τῆς, ἀλλὰ καὶ ἀριθμὸς νέος θεμάτων εἰσάγεται εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς διδασκαλίας. Σὺν τῇ αὐξήσει δὲ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν θεμάτων ἅτινα ἐδιδάσκοντο ἀνεπτύχθη καὶ τάσις πρὸς κατάταξιν αὐτῶν εἰς βαθμολογικὰς τάξεις. Κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα ἀνάγνωσις, γραφή, ἀριθμησις, μουσικὴ ἐν τῇ στενωτάτῃ τῆς ἐννοίας καὶ γυμναστικὴ ἦσαν τὰ κοινὰ μαθήματα διὰ πάντα σχεδὸν μαθητῆν τὸν 4ον ὅμως αἰῶνα, ἢ ὀλίγον ὕστερον, ἀπαντῶμεν τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν νέων διηρημένην εἰς τρεῖς περιόδους: ἄλλα μαθήματα διδάσκονται τακτικῶς κατὰ τὴν πρώτην περίοδον, ἄλλα κατὰ τὴν δευτέραν καὶ ἄλλα κατὰ τὴν τρίτην. Ἐὰν ἐπεχειροῦμεν νὰ κάμωμεν κάποιον παραλληλισμὸν μεταξὺ τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος καὶ τῶν νεωτέρων παρομοίων συστημάτων, ἡδυνάμεθα ἴσως ν' ἀποκαλέσωμεν τὴν πρώτην περίοδον, περίοδον τῆς πρώτης ἢ κατωτέρας παρ' ἡμῖν ἐκπαιδεύσεως, τὴν δευτέραν, περίοδον τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν τρίτην, περίοδον τῆς ἀνωτέρας ἢ πανεπιστημιακῆς ἐκπαιδεύσεως. Δὲν πρέπει ἐν τούτοις νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι οἱ βαθμοὶ οὗτοι, τοῦλάχιστον εἰς παλαιότερας ἐποχάς, ἦσαν αὐστηρῶς καθωρισμένοι ἢ ὅτι ὑπῆρχεν ἐνιαῖον σύστημα εἰς ὃ ὅλοι οἱ παῖδες ἐξ ἴσου ὑπεβάλλοντο· ἰδίως μεταξὺ τῶν δύο πρώτων βαθμῶν ὑφίσταται πιθανὸν μέγα χάσμα καὶ ἡ ὀρθοθετικὴ γραμμὴ μεταξὺ τῶν δὲν ἦτο πάντοτε εὐκόλον νὰ ἐξακριβωθῇ. Ἀλλ' ὅμως αὐτὴ ἦτο ἡ μορφή πρὸς ἣν ἡ Ἀθηναϊκὴ ἐκπαίδευσις κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα π. Χ. ἢ κατὰ τοὺς ἀμέσως ἐπακολουθήσαντας χρόνους, προσήγγισε καὶ μετὰ τινων τροποποιήσεων ἀπέβη ἢ ἐκπαιδευτικὴ μορφή ἢ ἐπικρατήσασα πιθανὸν εἰς πλείστας ἄλλας Ἑλληνικὰς πόλεις μέχρι τοῦ 6ου μ. Χ. αἰῶνος ὅποτε πᾶσα ἐθνικὴ διδασκαλία ἐν τῷ κόσμῳ καθόλου ἔπαυεν.

Δὲν πρέπει ὡσαύτως νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἡ εἰρημένη μεταβολὴ ἐγένετο ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ. Πιθανὸν πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 4ου αἰῶνος παρόμοιον τι πρὸς βαθμολογικὸν σύστημα, ἐν τῇ ρηθείσῃ περιορισμένη ἐννοίᾳ, νὰ ἐμορφώθη, ἀλλὰ πάντως ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος μεταβολὴ προήλθεν ἐκ βαθμιαίας μᾶλλον ἀναπτύξεως ἢ ἐκ προμελετημένου νεωτερισμοῦ. Ἡ ἐπεξεργασία δὲ καὶ ἡ ἐφαρμογὴ του ἐχρειάσθη πολλοὺς αἰῶνας, κατὰ τὸ διάστημα τῶν ὁποίων ἢ Ἑλλ. ἐκπαίδευσις ηὐρύνθη ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς προσθήκης νέων γνώσεων αἰτινες προέκυψαν ἐκ τῶν ἐρευνῶν τῶν γραμματικῶν κατὰ τὴν μετὰ τὰς κατακτήσεις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπακολουθήσαντας περίοδον. (Βαθμο-

λογικὸν ἐκπαιδευτικὸν σύστημα ὠρισμένως ἀναφέρεται ἐν τῷ Ἀξιώχῳ, 336—367 Α' Πλατωνικῷ διαλόγῳ ἀδεδαίου χρονολογίας καὶ συγγραφῆς καὶ ἐν ἀποσπάσματι ἐκ τοῦ Τέλητος, ἀκμάσκατος πρὸς τὰ τέλη τοῦ τρίτου π. Χ. αἰῶνος, ἀναφερομένῳ παρὰ Στοβαίῳ, Ἀνθολ. 98,72). Ὡς ἐκ τῆς σπουδαιότητος τῶν δύο τούτων χωρίων παραθέτομεν αὐτὰ ἐνταῦθα: «Ὅποτε δὲ εἰς ἐπταετίαν ἀφίκηται τὸ νήπιον πολλοὺς πόνους διαντλήσαν, ἐπέστησαν παιδαγωγοὶ καὶ γραμματισταὶ καὶ παιδοτρίβαι τυραννοῦντες· αὐξομένου δὲ κριτικοί, γεωμέτραι, τακτικοί, πολὺ πλῆθος δεσποτῶν. Ἐπειδὴν δὲ εἰς τοὺς ἐφήβους ἐγγραφῆ, κοσμητῆς καὶ φόβος χείρων, ἔπειτα Δύκειον καὶ Ἀκαδημία καὶ γυμνασιαρχεῖα καὶ βράβδοι καὶ κακῶν ἀμετρίαι· καὶ πᾶς ὁ τοῦ μειρακίσκου χρόνος ἐστὶν ὑπὸ σωφρονιστῶν καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς νέοις αἴρεσιν τῆς ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλῆς». Τὸ δὲ ἐκ τοῦ Τέλητος χωρίον ἔχει ὡς ἑξῆς ἐν μεταφράσει: «Μετὰ τὴν ἐκ τῆς τροφοῦ ἀπαλλαγὴν του τίθεται ὑπὸ τὴν φροντίδα τοῦ παιδαγωγοῦ, τοῦ παιδοτρίβου, τοῦ γραμματιστοῦ, τοῦ μουσικοῦ καὶ τοῦ διδασκάλου τῆς ἰχνογραφίας. Βραδύτερον ἐν προηγουμένη ἡλικίᾳ ἔχει ὡς ἐπιστάτας τὸν μαθηματικόν, τὸν γεωμέτρην καὶ τὸν ἵπποκόμον... Ἐν τῇ ἐφηδικῇ του ἡλικίᾳ διατελεῖ ὑπὸ τὸν τρόπον τοῦ κοσμητοῦ, τοῦ παιδοτρίβου, τοῦ στρατηγοῦ καὶ τοῦ γυμνασιάρχου».

Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ σχηματίσωμεν ἄλλην ἀκριβεστέραν ιδέαν περὶ τῶν μεταβολῶν, αἵτινες συνέβησαν ἐν τῇ Ἀθηναϊκῇ ἀγωγῇ κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα π. Χ. καὶ τοὺς μετὰ τούτων χρόνους; Ἐν τῶν θεμάτων, ἢ σπουδῆ τοῦ ὁποίου ἰδιαζόντως ἐπέδωκεν ἕνεκεν τῆς σοφιστικῆς δράσεως, ἦτο ἡ γραμματικὴ. Ἡ γραμματικὴ—λαμβανομένη ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐννοίᾳ τῆς λέξεως διότι χρῆσιν αὐτῆς ἐποιοῦντο καὶ οἱ λόγοι τῆς Ἀλεξανδρινῆς περιόδου ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ περιλαμβανούσῃ τὴν κριτικὴν σπουδὴν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ποιητῶν—ἡ γραμματικὴ λοιπὸν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐννοίᾳ τῆς λέξεως ἐκαλλιιεργεῖτο ἐπιμελῶς ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς μετὰ τοὺς πρώτους σοφιστᾶς, καὶ κανόνες ἐφαρμογῆς καὶ θεωρίας περὶ λέξεων καὶ τοῦ σχηματισμοῦ αὐτῶν κτλ. ἐξηγέθησαν καὶ ἐμονιμοποιήθησαν· πολὺ δὲ μέρος τοῦ ὕλικου τούτου εἰσῆχθη εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς πρωτοβαθμίου ἐκπαιδεύσεως. Πράγματι δὲ ἀπαντῶμεν τὸν παῖδα τῶν χρόνων τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεῶς περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου αἰῶνος π. Χ., διδασκόμενον εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τῆς εἰς τὸ σχολεῖον φοιτήσεώς του, πρὶν μάθη νὰ γράφῃ καὶ νὰ ἀναγινώσκῃ, συστηματικῶς γραμματικὴν τοιαύτην, εἴαν θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ διδαχθῇ ὁ παῖς τῶν χρόνων τοῦ Σωκράτους. Πολὺ ἐπίσης ἐκ τῆς ἐπισωρευθείσης ποικίλης γνώσεως τῶν λογίων τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων ἐχρησιμοποιεῖτο πιθανὸν ὑπὸ τοῦ γραμματιστοῦ, ἐξαιρετικῶς μάλιστα εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς διδασκαλίας του τὸ σχετιζόμενον μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ποιητῶν, καὶ δὲν πιστεύομεν ὅτι καὶ εἰς τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας ἢ πρωτοβάθμιος ἐκπαίδευσις ἔμεινε ἀνεπηρέαστος ἐκ τοῦ γενικοῦ πνεύματος τῆς ἀγωγῆς. (Ἐν σχέσει πρὸς τὰς καθ' ἡμᾶς μεθόδους εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ γνωρίζωμεν πῶς ὁ Ἑλλήνων τῶν χρόνων τοῦ Διονυσίου ἐδιδάσκετο τὴν ἀνάγνωσιν.

«Όταν μανθάνωμεν γραμματικήν», λέγει ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, (παρ. Περὶ συνθέσεων ῥημάτων, 25, σελ. 211) μανθάνομεν πρῶτον τὰ ὀνόματα τῶν φθόγγων, γραμμάτων καλουμένων· εἶτα τὰ σχήματα καὶ τὴν ἀξίαν τῶν γραμμάτων. Μαθόντες ταῦτα μεταβαίνομεν εἰς τὰς συλλαβὰς καὶ τὰς ἀλλοιώσεις των, καὶ μετὰ τὴν ἐκμάθησιν αὐτῶν καλῶς, εἰς τὰ μέρη τοῦ λόγου—ὀνόματα, ῥήματα καὶ συνδέσμους μετὰ τῶν παθήσεών των—εἰς τὰ μακρὰ καὶ τὰ βραχέα φωνήεντα, τὰ τε δασέα καὶ τὰ φιλά, τὰ γένη, τὰς πτώσεις, τοὺς ἀριθμούς, τὰς ἐγκλιτικὰς καταλήξεις καὶ εἰς χίλια ἄλλα τοῦ εἶδους τούτου. Μετὰ τὴν ἀπαίτησιν τῆς γνώσεως ὅλων τούτων, τότε, καὶ μόνον τότε, ἀρχίζομεν νὰ γράφωμεν καὶ νὰ ἀναγινώσκωμεν κατ' ἀρχὰς συλλαβὴν πρὸς συλλαβὴν καὶ βραδέως, διότι ἡ ἕξις εἶναι εἰς τὰ πρῶτα τῆς στάδια, ἀλλ' ἐφ' ὅσον ὁ χρόνος προβαίνει καὶ ἡ συνεχὴς ἀσκήσις χορηγεῖ δύναμιν καὶ πεποιθήσιν εἰς τὴν ψυχὴν, εὐχερῶς καὶ ταχέως· οὕτως οἰονδήποτε βιβλίον μᾶς ἐγχειρίζεται κατόπιν, τὸ ἀναγινώσκωμεν ἐκ πρώτης ὄψεως χωρὶς νὰ ἔχωμεν ἀνάγκην νὰ ἐφαρμόζωμεν ὅλους τοὺς κανόνας οὓς ἐμάθομεν. (Ὅρα καὶ Girard, Ἡ Ἀθηναϊκὴ Ἐκπαίδευσις σελίδ. 130, 226).

Τὸν τέταρτον αἰῶνα π. Χ.—πιθανὸν περὶ τὰ μέσα αὐτοῦ, διότι ἡ ἀκριβὴς χρονολογία εἶναι φυσικῶς δύσκολον νὰ ὀρισθῇ—νέον στοιχείον διδασκαλίας εἰσῆχθη εἰς τὴν πρωτοβάθμιον ἐκπαίδευσιν ἐν πολλαῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσι—ἡ ἰχνογραφία. Τὰ θέματα, λέγει ὁ Ἀριστοτέλης (Πολιτικά V (VIII) 2, 3), δι' ὧν συνήθως ἐκπαιδεύονται οἱ παῖδες εἶναι, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, τέσσαρα τὸν ἀριθμὸν: ἀνάγνωσις, γραμματικὴ, μουσικὴ καί, εἰς τινὰς περιστάσεις, τέταρτον θέμα, ἰχνογραφία: τὸ γεγονός δὲ τοῦτο βεβαιοῦται καὶ ὑπ' ἄλλων μαρτυριῶν (Στοβ. Ἀνθολογ., 98, 72). Ἡ εἰσαγωγή τῆς ἰχνογραφίας εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν πρωτοβαθμίων σχολῶν δὲν ὠφείλετο, πιθανόν, κατ' εὐθείαν εἰς τὴν σοφιστικὴν δρᾶσιν· ἀναφέρεται παρὰ Πλινίῳ ὅτι ἡ συνήθεια αὕτη ἐφάνη τὸ πρῶτον ἐν Σικυῶνι. Ἐν μίᾳ τοῦλάχιστον πόλει—τῇ Τέφ—ἡ κωμῶδία φαίνεται ὅτι ἀνεγινώσκετο ἐν τοῖς σχολίοις τὸν δευτέρου αἰῶνα π. Χ. ἐγένετο δὲ τοῦτο βραδύτερον καὶ ἐν Ἀθήναις ἴσως. (Ὁ λόγος περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς ἰχνογραφίας κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη εἶναι ἡ γνώσις τοῦ μαθήματος τούτου οὐ μόνον προλαμβάνει τὰς ἀπάτας, αἱ ὁποῖαι συμβαίνουν ἐν ταῖς ἐμπορικαῖς ἡμῶν συναλλαγαῖς, ἀλλὰ μᾶς καθιστᾷ ἱκανοὺς εἰς τὸ νὰ ἐκτιμῶμεν τὸ φυσικὸν κάλλος. Καὶ ὁ Ἐρδέρτος Σπένσερ ἐν τῇ «Μία Ἀντοδιογραφία» του, Τόμος I κεφ. XI σελ. 233, ἐν σχέσει πρὸς ταῦτα λέγει: «Ἡ ἀσκήσις τῆς ἰχνογραφίας καὶ τῆς πλαστικῆς δέον νὰ ἐπιδιώκηται καὶ νὰ συσταίνεται ὅχι ἀπλῶς διὰ τὴν ἀξίαν τῶν προϊόντων των, διότι ὑπὸ πλείστας ἐπόψεις δύνανται ταῦτα νὰ εἶναι ἐστερημένα ἀξίας, ἀλλὰ πρέπει νὰ συσταίνηται διότι συμβάλλει τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐκτίμησιν καὶ τῆς Φύσεως καὶ τῆς Τέχνης. Ἀποκαλύπτει αὕτη εἰς τὸν μαθητὴν τὰς φυσικὰς καλλωνὰς τῶν χρωμάτων καὶ τῶν μορφῶν, αἵτινα εἰς τὰς ἀδιαπεδαγωγήτους ἀντιλήψεις διαμένουν ἀπαρατήρητα· παράγει ὡσαύτως λίαν εὐάρεστον διάθεσιν πρὸς τὴν ζωγραφικὴν καὶ γλυπτικὴν. Ἡ ἀπόλαυσις, ἣν ἡ ἀληθὴς παρά-

στασις των πραγμάτων παρέχει ἀξάνεται διὰ τῆς ἀξήσεως τῆς γνώσεως τῶν χαρακτήρων ὅτινες μέλλουν νὰ παρασταθοῦν».

Ἄλλαι μεταβολαὶ ἐγένοντο ἐν τῇ πρωτοβαθμίῳ τῶν Ἑλλήνων ἐκπαιδεύσει ἀπὸ τοῦ τετάρτου μέχρι τοῦ πρώτου αἰῶνος π. Χ. καὶ ὑπὸ ἑποψιν ὕλης καὶ ὑπὸ ἑποψιν μεθόδου. Ἡ μουσικὴ λ. χ. ἐδιδάσκετο ἐκπαλαί, διότι ἐθεωρεῖτο συντελεστικὴ εἰς τὴν ἀγωγὴν τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἐπὶ Ἀριστοτέλους πολλοὶ ἐσπούδαζον αὐτὴν πρὸς ἰδίαν αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων τέρψιν. Τοιαύτη τις μεταβολὴ ἐν τῇ ἐν λόγῳ μαθήματι κατ' ἀνάγκην ἤθελεν ἐπενέγκει μεταβολὴν καὶ εἰς τὸν χαρακτήρα τῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς μάλιστα τοῦ Ἀριστοφάνους νεωτερισμοὶ ἐν τῇ μουσικῇ κατεκρίνοντο. Ἐν τῷ περιφῆμῳ χωρίῳ τῶν Νεφελῶν 967 καὶ ἐξῆς, οἱ ἀπλοὶ ὕμνοι παλαιότερων ἐποχῶν ἀντικατεστάθησαν ὑπὸ πολυπλοκωτέρας μουσικῆς πλήρους παραδόξων χρωματισμῶν.

Κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τῆς ἀγωγῆς του ὁ παῖς τῶν μετ' ἔπειτα τούτων αἰῶνων ἐτέθη ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν διαφόρων διδασκάλων. Πρῶτος ὑπὸ ἑποψιν σπουδαιότητος ἴσως ἦτο ὁ κριτικός, ἢ ὡς βραδύτερον ἐπεκλήθη, ὁ γραμματικός, ὁ διδάσκαλος ἢ ὁ ἐρμηνευτὴς τῆς φιλολογίας, ἰδίως τῆς ποιητικῆς φιλολογίας (διὰ νὰ μὴ συγχέηται οὗτος μὲ τὸν γραμματιστὴν, τὸν διδάσκαλον τῆς πρωτοβαθμίου ἐκπαιδεύσεως).

Ἡ διδασκαλία τοῦ γραμματιστοῦ περιωρίζετο εἰς τὴν ἀπλὴν ἔκθεσιν τῶν ἰδεῶν, συχνὰ ὁμοῦς ὑπερέβαινε τὰ ὄρια του καὶ εἰσῆρχετο εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ γραμματικοῦ· ἀλλ' ἐν γένει ὅπου ὁ γραμματιστὴς ἐτελείωνεν, ἤρχιζεν ὁ γραμματικός. Ἡ ἰδιαίτερα σφαῖρα τοῦ τελευταίου ἦτο ἡ ἔκθεσις καὶ ἡ ἐρμηνεία τῶν ποιητῶν, ἀλλ' ὁ κύκλος τῆς διδασκαλίας του ἦτο εὐρὺς περιλαμβάνων θέματα ἐκ διαφόρων κλάσεων—γραμματικῆς, μετρικῆς, ἱστορίας, ἠθικῆς κτλ. Πολὺ προσοχὴ κατεβάλλετο διὰ τὴν εὐκρινῆ ἀπαγγελίαν καὶ τὴν καλὴν ἔκφρασιν. Τὰ κείμενα τῶν ἀναγινωσκομένων συγγραφέων συνεζητοῦντο καὶ ἀνελύοντο, κομψότητες δὲ ὕφους καὶ ἰδεῶν ὑπεδεικνύοντο καὶ ἠρμηνεύοντο. Ἐνίοτε λογοτεχνικὰ ἔργα ἀξία λόγου κριτικῶς ἐξητάζοντο. Διασαφίζων καὶ ἀναπτύσσων τοὺς συγγραφεῖς ὁ διδάσκαλος ἐπελαμβάνετο τῆς εὐκαιρίας νὰ μεταδίδῃ εἰς τοὺς μαθητὰς του πλῆθος ἀπηρχαιωμένων καὶ ἀχρηστῶν ἀποβάντων λόγων καὶ γνώσεων, νὰ ἀναζητῇ τὴν ἐτυμολογίαν καὶ τὴν σημασίαν τῶν λέξεων καὶ ἐνίοτε νὰ ἐπιφέρῃ διορθώσεις ἐπὶ τοῦ κειμένου. Σὺν τῇ χρόνῳ ἡ ἀξιοπρέπεια καὶ ἡ σπουδαιότης τοῦ γραμματικοῦ ἠξάνετο καὶ ἐν τοῖς μεταγενεστέροις τῆς ἐθνικῆς παιδείας χρόνοις ἀπέβη οὗτος ἐν πολλαῖς πόλεσιν ἰσχυρὸς παράγων τοῦ πανεπιστημίου διοριζόμενος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἢ τοῦ δημάρχου.

Ἄλλοι διδάσκαλοι διδάσκοντες εἰς δευτεροβαθμίους σχολὰς ἦσαν ὁ γεωμέτρης καὶ ὁ διδάσκαλος τῆς ἀριθμητικῆς. Ἡ γεωμετρία τὰ μέγιστα ἐτιμᾶτο καὶ κατ' αὐτὸν τὸν ὄρον π. Χ. αἰῶνα, ὡς καταφαίνεται ἐκ πολλῶν χωρίων παρὰ Πλάτωνι καὶ Ἀριστοφάνει, ἀλλὰ κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἢ ὀλίγον ὕστερον, ἀπέβη αὕτη ἀνεγνωρισμένος κλάδος τῆς ἐκπαιδεύσεως διδασκόμε-

νος ὑπὸ εἰδικῶν διδασκάλων. Ἡ δὲ ἀριθμητικὴ διδασκομένη ὑπὸ τοῦ ἀριθμητικοῦ θὰ ἦτο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀνωτέρα τῆς ἀπλῆς ἀριθμήσεως τῆς ἀποτελούσης μέρος τῆς διδασκαλίας τοῦ γραμματιστοῦ κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα. Καὶ ἄλλοι κλάδοι σπουδῶν, ὡς ἡ ἀστρονομία καὶ ἡ γεωγραφία ἐμορφώθησαν κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα καὶ ἐξῆς, ἂν καὶ αἱ σπουδαὶ αὐταὶ ἤρχισαν, ὡς αἱ μνημονευθεῖσαι ἀνωτέρω, πολὺ πρότερον.

Ἐν σημείον τῆς ἐνταῦθα ἐκτεθείσης ἐκπαιδεύσεως χρήζει ἰδιαίτερας προσοχῆς—ἡ μεγάλη σπουδαιότης ἦν ἀπέδιδον εἰς τὴν καλιέργειαν τῆς φωνῆς. Διὰ τὸν Ἑλληνόπαιδα ἡ ἀνάγνωσις δὲν ἐγένετο σιωπηλῶς ἀλλὰ μεγαλοφώνως. Ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ σχολικοῦ βίου του, ἐδιδάσκετο νὰ ἀναγγέλλῃ τὰς λέξεις καθαρῶς καὶ εὐκρινῶς, καὶ νὰ ἀναγινώσκῃ μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης ἐμφάσεως καὶ ἐκφράσεως.

Τὸ πλεῖστον μέρος τῆς στοιχειώδους διδασκαλίας καὶ πολὺ τῆς ἀμέσως ἀνωτέρας ἴσως, ἐγένετο προφορικῶς, ὁ δὲ παῖς ὠφείλε νὰ ἀπαγγέλλῃ μᾶλλον τὸ μάθημά του ἢ νὰ τὸ γράφῃ. Τοῦτο ἦτο βεβαίως σύμφωνον μὲ τὴν συνήθειαν τοῦ ἔθνους Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅστις ἀπέδιδεν εἰς τὸν προφορικὸν λόγον περισστέραν σπουδαιότητα ἢ εἰς τὸν γραπτὸν, συνεφώνει ὡσαύτως ἐν μέρει καὶ μὲ τὴν μεγάλην συνήθειαν τῶν μεταγενεστέρων σοφιστῶν, παρὰ τοῖς ὁποίοις ἡ καλλιέργεια τῆς μουσικῆς ἀπαγγελίας καὶ τῆς δραματικῆς ἐκφράσεως συνδυαζομένη μετὰ ἀρμονικῆς γλώσσης ἐξήρθη εἰς περιωπὴν τέχνης.

Τὸ ἔτος, ἐν ᾧ ὁ παῖς ἐν Ἀθήναις ἀπεστέλλετο τὸ πρῶτον εἰς τὸ σχολεῖον ἦτο τὸ πέμπτον καὶ τὸ ἕκτον τῆς ἡλικίας του, εἰ καί, ὡς εἶδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ἀξιόχου ὀρίζει αὐτὸ ὡς τὸ ἕβδομον. Τὸν 2ον δὲ μ.Χ. αἰῶνα ἀναφέρεται ὅτι ἦτο τὸ 6ον ἢ τὸ 7ον ἔτος τῆς ἡλικίας του· τὸν δὲ 4ον μ.Χ. αἰῶνα ἦτο τὸ πρὸ τοῦ 5ου ἔτους τῆς ἡλικίας του (Ἰωάν. Χρυσ. τευχος III 109, Migne). Τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς ἐν τῷ σχολείῳ φοιτήσεώς του ἐξηρτᾶτο ἐκ πολλῶν περιστάσεων ὅπως ἀσχέτων πρὸς τοὺς πόρους καὶ τὰς περιστάσεις τῶν γονέων του.

Κατὰ τὸ δέκατον ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας των ἐγένετο νομίμως ἐνήλιξ ἐν Ἀθήναις, ἐτίθετο τότε ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τῆς πολιτείας καὶ ἐνεγράφετο ἐν τοῖς ἐφήβοις. Ἦτο ὡσαύτως παρεσκευασμένος καταλήλως, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τῆς ἡλικίας του διὰ νὰ ἀρχίσῃ ἕνα τῶν δύο ἀνωτέρων κλάδων—τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ρητορικῆς, ἢ καὶ ἀμφοτέρους. Διότι οἱ δύο οὗτοι κλάδοι, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ρητορικὴ, παραχθέντες κατὰ τοὺς χρόνους τῆς σοφιστικῆς δράσεως ἐκ τοῦ ἰδίου στελέχους, ἐδιδάχθησαν ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις καὶ ἀπετέλεσαν τοὺς δύο μεγάλους παράγοντας τῶν ἀκαδημεικῶν σπουδῶν. Εἰς τὴν ἐξέτασιν λοιπὸν τῶν τριῶν τούτων κλάδων, τῆς φιλοσοφίας, τῆς ρητορικῆς καὶ τῆς ἐφηβικῆς μορφώσεως θὰ ἐνδιατρίψωμεν ἄλλοτε.

(Ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ).

Δ. ΘΕΟΧΑΡΙΔΗΣ

Η ΜΟΝΙΜΟΤΗΣ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ

Τὸ κατ' Αὔγουστον τοῦ 1912 συγκληθὲν πρῶτον συνέδριον τῶν διδασκάλων ἐν Κων(πόλει λαβὸν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν τῶν κυριωτέρων μέτρων πρὸς ἐξύψωσιν τῆς θέσεως τῶν διδασκάλων καὶ ἀποτελεσματικωτέραν βελτίωσιν τῆς ἀστικῆς παιδεύσεως εἶναι ἡ μονιμότης τῶν διδασκάλων, ὥστε οὔτοι ἀπαλλασσόμενοι τοῦ δεινοῦ ἐφιάλτου τῶν ἀδίκων παύσεων καὶ τῆς ἀπωλείας τοῦ χρόνου πρὸς ἀνεύρεσιν νέας θέσεως, νὰ ἠδύναντο νὰ ἀφοσιωθῶσι περισσότερον εἰς τὸ ἔργον αὐτῶν καὶ τὴν βελτίωσιν καὶ αὐτῶν καὶ τῆς παρεχομένης ὑπ' αὐτῶν ἐκπαιδεύσεως, προέτεινε πρὸς περιορισμὸν τοῦ κακοῦ τῶν παύσεων καὶ τῆς συχνῆς ἀλλαγῆς τῶν διδασκάλων, ἥτις σπουδαιότατα παραβλάπτει τὸ παιδευτικὸν ἔργον, ὅπως τὰ συναπτόμενα συμβόλαια ἔχωσι τοῦλάχιστον διετῆ ἰσχύν.

Ἐν ἔτος περίπου μετὰ ταῦτα οἱ διευθύνται καὶ αἱ διευθύντριαι τῶν Ἀστικῶν σχολῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς συγκληθέντες εἰς κοινήν συνεδρίαν πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ ἐδέχθησαν ἄλλην βάσιν καὶ ὑπεστήριξαν τὴν μονιμότητα τῶν διδασκάλων, καὶ ἀντὶ τῆς παύσεως τὴν ἀπλὴν μετάθεσιν, τῇ δεδικαιολογημένη αἰτήσει τῶν Ἐφορευῶν, ἀλλ' ὁ τε δορισμὸς καὶ ἡ μετάθεσις νὰ ἐκτελῶνται ὑπὸ τῆς Πατρ. Κεντρικῆς Ἐκπ. Ἐπιτροπῆς, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι τὸ μέτρον κατ' ὁμοίας διατάξεις ἐπεκτεινόμενον καὶ εἰς τὰς λοιπὰς μητροπόλεις θὰ ἐδημιούργει ἀνεκτὴν κατάστασιν πραγμάτων, δυναμένην νὰ ἄρῃ τὰ μέχρι τοῦδε ἄτοπα.

Ἄλλ' ἵνα μὴ ὑπάρξῃ ἀντίρρησης ὡς πρὸς τὸν θεσπισμὸν τῆς μονιμότητος, ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι πάντες οἱ διδάσκαλοι δὲν εἶναι ἄξιοι ταύτης, ἡ συνεδρία τῶν διευθυντῶν ἀπεδέχθη ὅπως, πρὶν ἢ θεσπισθῇ αὕτη, προβῆ ἡ ἀρμοδία ἐκπαιδευτικὴ ἀρχὴ εἰς τὴν ἐκκαθάρισιν τοῦ κλάδου, ὅπως, ἀπομενοντων τῶν κατὰ τὴν ἀντίληψιν αὐτῆς ἱκανῶν, ἐπιβραβευθῶσιν οἱ τοιοῦτοι διὰ τῆς δικαιοσύνης μονιμότητος.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σκέψεων τούτων συνετάχθη τὸ κατωτέρω σχέδιον ἐν εἴδει ἄρθρων, ἅτινα ἡ Πατρ. Κεντρ. Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ ἀποδεχομένη νὰ καταχωρίσῃ εἰς τὸν Γενικὸν Κανονισμὸν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Τὸ σχέδιον τοῦτο διαρθροποιήσεως τῶν περὶ μονιμότητος διδασκάλων, κατὰ τὸ ὁποῖον δέον νὰ καταρτισθῶσι πλὴν τοῦ τακτικοῦ μητρώου τῶν διδασκάλων καὶ δύο κατάλογοι τῶν πρὸς μετάθεσιν καὶ τῶν ὑπὸ διαθεσιμότητα, ἔχει ὡς ἐξῆς:

Α'. Ἡ Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ καταλόγου τῶν ἤδη διδασκόντων εἰς τὰς Ἀστικὰς Σχολὰς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὰ ἔγγραφα τῶν σπουδῶν, τὴν ἀποδειχθεῖσαν ἤδη ἱκανότητα καὶ τὴν συμμόρφωσιν αὐτῶν πρὸς τὰς ὁδηγίας

τῶν Κανονισμῶν καὶ τῶν διατάξεων τῆς Πατρ. Ἐπιτροπῆς, ἀνασυγκροτεῖ τὸν κατάλογον τῶν ἐχόντων δικαίωμα διδασκαλίας, διαγραφομένων ἐξ αὐτοῦ τῶν μὴ ἐχόντων τὰ προσόντα ἢ ἀνικάνων καὶ ἀποδεδειγμένως ἀμελῶς ἐκπληροῦντων τὰ καθήκοντα αὐτῶν, ὑποδεικνυομένου εἰς αὐτούς, ἐὰν ἔχωσιν ἤδη διορισθῆ, ὅτι ἐν περιπτώσει ἀπολύσεως αὐτῶν ἐκ τῆς θέσεως, ἦν κατέχουσι τόρα, δὲν θὰ ἐπιτραπῆ νὰ ἀναδιορισθῶσιν εἰς ἄλλην θέσιν ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ.

Μετὰ τὴν τοιαύτην ἐκκαθάρισιν εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἐχόντων τὸ δικαίωμα νὰ διδάσκωσιν ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ δύνανται νὰ ἐγγραφῶσι μόνον ὅσοι εἶναι ἀπόφοιτοι ἀνεγνωρισμένων πλήρων διδασκαλείων, ἀποκλειομένου παντὸς ἄλλου, οἷονδὴποτε πτυχίαν φέρη. Ἀνάλογοι διατάξεις ὁρίζονται διὰ τοὺς εἰδικοὺς διδασκάλους τῶν Γαλλικῶν, τῶν Τουρκικῶν καὶ τῶν Ἐμπορικῶν.

Β'. Τὰ λεγόμενα συμβόλαια, τὰ ἐτησίως συναπτόμενα καταργοῦνται. Ἄντ' αὐτῶν κατ' ἔτος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ μισθολογίου παραδίδεται ὑπὸ τῆς Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπῆς εἰς τοὺς διδασκάλους καὶ τὰς διδασκαλίσσας ἄδεια τοῦ διδάσκειν ἐν ὠρισμένῃ σχολῇ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, ἀναγράφουσα τὰς τε ὥρας καὶ τὸν μισθόν, ὑπὸ τοὺς ὁποίους συνεβλήθησαν.

Γ'. Ὅταν Ἐφορεία τις ζητήσῃ πρὸς συμφωνίαν διδάσκαλον ἀποτείνεται πρὸς τὴν Π. Κ. Ἐπαιδευτικὴν ἐπιτροπὴν ἐγκαίρως, ἀναγράφουσα καὶ τὸν διδόμενον μισθόν. Ἡ Ἐκπ. Ἐπιτροπὴ ἀποστέλλει πρὸς αὐτὴν κατάλογον περιέχοντα τὰ ὀνόματα τριῶν πρὸς μετάθεσιν ἢ διαθεσίμων διδασκάλων δεχομένων τὴν προτεινομένην θέσιν καὶ ἐχόντων τὰ ὑπὸ τῆς Ἐφορείας ζητούμενα προσόντα. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἢ Ἐφορεία ἐγκρίνει, ὃν θέλη. Ἐν ἡ δὲ περιπτώσει διὰ λόγους κοινωτικοὺς ἢ ἄλλους ἀποχρῶντας οὐδένα τῶν τριῶν ἐγκρίνη, ἀποστέλλεται δεύτερος τοιοῦτος κατάλογος, ὅτε ὑποχρεωτικῶς ἢ Ἐφορεία ἐκλέγει ἐξ αὐτοῦ, ὃν ἤθελε προκρίνει.

Δ'. Ἄν Ἐφορεία τις δὲν μείνῃ εὐχαριστημένη ἐκ τῆς ἐργασίας ἐνὸς τῶν διδασκόντων εἰς τὰς ὑπ' αὐτῆς ἐφορευομένας σχολάς, ζητεῖ ἐγκαίρως τὴν μετάθεσιν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς σχολῆς ἐκείνης. Ἡ Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπὴ μετ' ἐξέτασιν τῶν διδομένων ἀποχρῶντων λόγων ἐγκρίνει ἢ ἀπορρίπτει τὴν αἴτησιν μεταθέσεως. Ἐγκριθείσης τυχὸν τῆς μεταθέσεως, ἢ μὲν ἀντικατάστασις τοῦ μετατεθέντος γίνεται κατὰ τὸ προηγούμενον ἄρθρον, ὃ δὲ μετατιθέμενος διορίζεται εἰς ἐτοίμην ἤδη θέσιν τῆς συστάσει τῆς Π. Ἐκπ. Ἐπιτροπῆς, ἐὰν δὲ μὴ ἀποδεχθῆ τὴν προτεινομένην θέσιν ἐγγράφεται εἰς τὸν κατάλογον τῶν διαθεσίμων διδασκάλων.

Ε'. Διδάσκαλος ἐντὸς πενταετίας τρις ὑπὸ τοὺς ἀνωθι ὄρους καὶ δι' ἀποχρῶντας λόγους μετατεθεὶς διαγράφεται τὴν τετάρτην φορὰν ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ἐχόντων δικαίωμα διδασκαλίας ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ.

ΣΤ'. Κοινῇ συγκαταθέσει δύο διδασκάλων καὶ τῶν οἰκείων Ἐφορειῶν ἐπιτρέπεται ἢ ἀμοιβαία μετάθεσις εἰς τὰς ὑπ' αὐτῶν κατεχομένας θέσεις τῇ αἰτήσει αὐτῶν προσεπικυρουμένη ὑπὸ τῶν δύο Ἐφορειῶν.

Ζ'. Πᾶσα ὑπὸ τῶν Ἐφορειῶν παῦσις τῶν διδασκόντων αὐστηρῶς ἀπαγορεύεται καὶ πᾶσα διάταξις προγενεστέρα ἀντικειμένη εἰς τὰς παρούσας καταργεῖται.

Η'. Διδάσκαλος ἢ διδασκάλισσα διωρισμένοι ἤδη δικαιούνται νὰ ἀναφέρωνται πρὸς τὴν Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπὴν ζητοῦντες μετάθεσιν, μετ' ἐκθέσιν τῶν πρὸς τοῦτο ἀποχρῶντων λόγων. Ἐὰν ἐγκριθῶσιν οἱ λόγοι ἐγγράφονται οἱ αἰτοῦντες εἰς τὸν κατάλογον τῶν μετατιθεμένων, ἀφ' οὗ λαμβάνονται οἱ πρὸς τὰς Ἐφορείας συνιστάμενοι ὑπὸ τῆς Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπῆς.

Μόνον μετὰ τὴν ἐξάντλησιν τοῦ καταλόγου τῶν πρὸς μετάθεσιν διδασκάλων, ἢ Ἐκπ. Ἐπιτροπὴ προβαίνει εἰς σύστασιν διδασκόντων ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν διαθεσίμων. Εἰς τὸν κατάλογον τοῦτον ἐγγράφονται κατόπιν αἰτήσεως καὶ οἱ κατὰ πρῶτον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τελευταίας παραγράφου τοῦ α' ἄρθρου ζητοῦντες νὰ διδάξωσιν ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ.

Τὸ σχέδιον τοῦτο δι' ἰδιαιτέρας ἐπιστολῆς πρὸς τὸν τότε πρόεδρον τῆς Πατρ. Κ. Ἐκπ. Ἐκπ. Ἐπιτροπῆς Σεβ. Ἰωαννίνων κ. Γερβάσιον εἶχον ἀποφασίσει νὰ ἀποστείλωσι πρὸς ἐγκρισιν. Ἀλλὰ μολονότι πολλοὶ ἐδήλωσαν ὅτι εἶναι πρόθυμοι νὰ συνυπογράψωσιν, ἐν τούτοις δὲν κατορθώθη ἢ ἔγκαιρος αὐτοῦ ὑπογραφή παρὰ πάντων.

Ἡ πρὸς τὴν Α. Σ. τὸν πρόεδρον τῆς Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπῆς ἐπιστολὴ καὶ αἰτήσεις ἔχει ὡς ἑξῆς :

Σεβασμιώτατε,

Οἱ εὐσεβάστως ὑπογεγραμμένοι κάτωθι διευθύνται καὶ διευθύντριαι τῶν Ἀστικῶν Σχολῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ἐν τῇ πεποιθήσει ὅτι ἡ μονιμότης τῶν ἐργατῶν τῆς πρώτης παιδείσεως τὰ μάλιστα συντελεῖ καὶ εἰς τὴν ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν τῶν σχολῶν καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς παρ' ἡμῖν παιδείσεως, τῆς ὁποίας τόσον κήδεσθε, ὑποβάλλομεν τῇ τε Ὑμετέρᾳ Σεβασμιότητι καὶ τῇ σεβαστῇ Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπῇ ἐπισυνημμένως ἄρθρα τινά, δι' ὧν φρονοῦμεν ὅτι κατὰ τὸ δυνατόν ἢ τε μονιμότης καὶ ἢ βελτίωσις τοῦ διδακτικοῦ τῶν Ἀστικῶν Σχολῶν προσωπικοῦ ἐπιτυγχάνεται.

Ἐχοντες τὴν ἐλπίδα ὅτι εὐμενῶς θέλει γίνεαι ἀποδεκτὴ ἢ παράκλησις ἡμῶν, ὅπως τὰ ἄρθρα ταῦτα τύχωσι τῆς ἐγκρίσεως τῆς τε Ὑμετέρας Σεβασμιότητος καὶ τῆς σεβαστῆς Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπῆς καὶ συμπεριληφθῶσιν ἐν τῇ Γενικῇ Κονονισμῶ τῶν Σχολῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, διέπωσι δὲ τοῦ λοιποῦ τὰς σχέσεις τῶν ἐντίμων Ἐφορειῶν καὶ τῶν διδασκόντων, διατελοῦμεν ἀσπαζόμενοι τὴν Ὑμετέραν δεξιὰν μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 5ῃ Αὐγούστου 1913

Χ. Μελανδινού, διευθ. τοῦ Παρθ. Διπλοκιοῦ. Ε. Νικολαΐδου, διευθ. τοῦ Παρθεν. Ταταούλων. Εὐτ. Μιχαλίδου, διευθ. τῆς Γ'. Ἀστ. Σχολῆς θηλ. Σταυροδρομίου. Μαρία Πορσανίδου, διευθ. Σχολ. Σαρμασικίου. Ζωὴ Μελανδινού, διευθ. τοῦ Χατζοπουλείου Παρθεναγωγείου. Α. Βαφειάδου, διευθ.

Σχολ. Βαφειχωρίου. Θ. Ξένος διδ. Ἀναλήψεως Ὑψωμαθείων. Θ. Εὐμορφόπουλος, διευθ. Εὐαγγελιστρίας. Γ. Χρυσογόνης διευθ. Σχολ. Μ. Ρεύματος. Α. Σαρηγιάννης, διευθ. Σχολ. Βαφειχωρίου. Ἰ. Ἀναστασιάδης, διευθ. Σχολ. Βλάχας. Κ. Ζιώγας, διευθ. Σχολ. Μεσαχώρου. Δ. Β. Πετρίδης, διευθ. Σχολ. Βεβελίου. Α. Καρατζᾶς, διευθ. Σχολ. Βαλατᾶ. Ν. Καβάλλης, διευθ. Ἀρρεναγ. Ταταούλων. Δ. Δαμασκηνός, διευθ. Ἡνωμ. Ἐκπαιδ. Μουχλίου Ποτηρᾶ. Π. Γ. Ἰωαννίδης, διευθ. Ἡνωμ. Ἐκπ. Κοντοσκαλίου. Γ. Ι. Κοῦζος, διευθ. Φερήκιοι. Κ. Γ. Ἀντωνιάδου, διευθ. Παρθεναγ. Εὐαγγελιστρίας. Δ. Ποιμενίδης, τέως διευθυντῆς σχολ. Μεσαχώρου. Χ. Βλαστός, διευθ. Ἀρρεναγ. Ἀγ. Κωνσταντίνου Ὑψωμαθείων. Δ. Κιουπεδζή, διευθ. Παρθεναγ. Ἀγ. Κωνσταντίνου Ὑψωμαθείων. Σ. Γ. Τερκελίδου, διευθ. Παρθεναγ. Κοντοσκαλίου. Μ. Α. Μαλλῆ, διευθ. Παρθεν. Ξυλοπόρτης. Β. Ν. Ἀδαμίδης, διευθ. Ἀρρεναγωγείου Ξυλοπόρτης. Κ. Δ. Καμπαλούρης, διευθ. Ζαφειροπουλείου Ἀρρεναγωγείου. Ἰ. Δημητριάδης, διευθ. Χατζοπουλείου Ἀρρεναγ. Σοφ. Δημητριάδου, διευθ. Παρθεν. Βαλατᾶ. Μαγδ. Δημητρίου, διευθ. Παρθεναγ. Ἡνωμ. Ἐκπ. Μουχλίου-Ποτηρᾶ.

Τὸ ἔγγραφο δὲν εἶχε ὑποβληθῆ εἰσέτι εἰς τὴν Ἐκπ. Ἐπιτροπὴν, ὅτε ὁ Διδ. Γυμναστικὸς Σύλλογος ἐν τῇ συνεδρίᾳ αὐτοῦ τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου ἀπεδέχθη τὸ σχέδιον ἐκεῖνο τῶν κυρίων διευθυντῶν καὶ διευθυντριῶν καὶ ὑπέβαλε τῇ Α. Θ. Π. τῷ Οἰκ. Πατριάρχῃ Γερμανῶ τῷ Ε', ἐπιτίμῳ αὐτοῦ Προέδρῳ, δι' ἰδιαιτέρας ἐπιτροπῆς καὶ ἐξήτησε τὴν ὑποστήριξιν αὐτοῦ πρὸς εὐδόωσιν τοῦ ἔργου.

Ἡ Α. Θ. Παναγιότης εὐμενῶς ἀπεδέχθη τὴν αἴτησιν ἀπέστειλε δὲ ταύτην μετὰ τοῦ ἐπισυνημμένου σχεδίου πρὸς τὴν Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπὴν, ὅπως γίνῃ ἀποδεκτόν.

Ἡ πρὸς τὴν Α. Θ. Π. αἴτησις τοῦ Διδ. Γυμναστ. Συλλόγου ἔχει ὡς ἐξῆς:

Παναγιώτατε Δέσποτα,

Γνωρίζει ἡ Ὑμετέρα Θειοτάτη Παναγιότης πόσης ζημίας πρόξενος εἰς τὰς σχολὰς καὶ τὴν καθόλου ἐκπαίδευσιν γίνεται ἡ συχνὴ καὶ καθ' ἕκαστον σχεδὸν ἔτος παύσις καὶ ἀντικατάστασις ὑπὸ τῶν Ἐφορειῶν τῶν διδασκόντων, καὶ πόσον χωλαίνει ἡ καθόλου ἐθνικὴ ἀγωγή ἐκ τῆς συχνῆς μεταλλαγῆς ταύτης, ἥτις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶναι ἀδικαιολόγητος καὶ μόνον ἐκ τῆς ἀνεξελέγκτου πολλακίς θελήσεως τῶν Ἐφορειῶν ἐπὶ διαφόροις προφάσεσι προκαλεῖται.

Πρὸς θεραπείαν τῆς ἐκ τῶν συχνῶν παύσεων καὶ ἀντικαταστάσεων προερχομένης βλάβης, οἱ διευθύνται πασῶν τῶν Ἀστικῶν Σχολῶν, παρ' αἷς λειτουργεῖ καὶ ἡ Σχολὴ Πρακτικῶν Γνώσεων καὶ Ἐμπορίου, συνελθόντες τὸν παρελθόντα Αὐγουστον διετύπωσαν τὰς προτάσεις, ὅσας ἐπισυνημμένως ὑποβάλλομεν τῇ Ὑμετέρᾳ Θειοτάτῃ Παναγιότητι, δι' ὧν ἐλπίζουσι δτι ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τῆς προτεινομένης ἐκκαθαρίσεως θὰ ἐπέλθῃ ἡ βελτιώ-

σις τοῦ διδάσκοντος προσωπικοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ ἐξασφαλισθῇ εἰς αὐτὸ δπωσοῦν ἡ μονιμότης, καὶ οὕτω θὰ προαχθῇ ἡ διὰ τῶν κοινωτικῶν σχολῶν ἐπιδιωκομένη ἐθνικὴ ἀγωγή.

Τὰς ἐπισυνημμένας προτάσεις ἀπεδέχθησαν ἤδη κυρώσαντες διὰ τῆς ὑπογραφῆς αὐτῶν οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ διδασκόντων, ὁ δ' ἡμέτερος Διδασκαλικὸς Γυμναστικὸς Σύλλογος, ὁ τέσσοις τιμώμενος διὰ τῆς ἐπιτίμου προεδρείας τῆς Ὑμετέρας Πανσέπτου Καρυφῆς τῆς Ὀρθοδοξίας, ἐν τῇ τελευταίᾳ αὐτοῦ συνεδρίᾳ υἱοθέτησεν αὐτάς, καὶ λαθὼν ὑπ' ὄψιν δτι ἡ σεβαστὴ Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπὴ, ἡ διοικοῦσα τὴν ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ ἐκπαίδευσιν συντάσσει ἤδη τὸν κανονισμόν αὐτῆς, ὑποβάλλει τῇ Ὑμετέρᾳ Θειοτάτῃ Παναγιότητι τὰς προτάσεις ἰκετεύων, ὅπως διαβιθασθῶσι τῇ σεβαστῇ Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπῇ καὶ ἐγκρινόμεναι, ὅπως εὐελπιστεῖ, ἀποτελέσωσι μέρος τοῦ Κανονισμοῦ αὐτῆς, ἐπ' ἀγαθῷ τῆς τε παιδείας καὶ τῶν διδασκόντων, ὧν ἀμφοτέρων ἡ τε Ὑμετέρα Θειοτάτη Παναγιότης καὶ ἡ σεβαστὴ Ἐκπαιδευτικὴ Ἐπιτροπὴ τέσσοις κήδεταί.

Βαθύτατα εὐχαριστοῦντες τοίνυν καὶ ἀσπαζόμενοι εὐλαβῶς τὴν πάνσεπτον αὐτῆς δεξιάν, διατελοῦμεν μετ' ἀπείρου σεβασμοῦ καὶ ἀφοσιώσεως.

Τῆς Ὑμετέρας Θειοτάτης Παναγιότητος τέκνα πειθήνια.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Ο Γ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

Ἡ διαφορὰ μετὰ τῶν δύο αἰτήσεων ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ὁ Διδ. Γυμν. Σύλλογος ἐθεώρησε καλύτερον, ὅπως αἱ διατάξεις περιληφθῶσιν εἰς αὐτὸν τὸν Κανονισμόν τῆς Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπῆς, ἵνα προσλάβωσι μείζον καὶ διαρκέστερον κύρος.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ὑποβολὴν ταύτην τῶν ἐγγράφων καὶ αἰτήσεων, γενομένης ἐν ταῖς Πατριαρχείοις προσκλήσεως τῶν διευθυντῶν τῶν Ἀστικῶν Σχολῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, οὗτοι δι' ἐπιτροπῆς παρουσιασθείσης πρὸ τῆς Α. Θ. Π. παρεκάλεσαν Αὐτὴν ὅπως πρὸ τοῦ προσεχοῦς σχολικοῦ ἔτους δι' ἐγκυκλίου τεθῶσιν εἰς ἐφαρμογὴν αἱ σχετικαὶ περὶ μονιμότητος τῶν διδασκάλων διατάξεις.

Ὅπως δὲ ἐπληροφορήθη τὸ προεδρεῖον τοῦ Διδ. Γυμναστ. Συλλόγου, ἡ Π. Κ. Ἐκπαιδ. Ἐπιτροπὴ, ἥς προϊσταται ἡδη ἡ Α. Σεβ. ὁ Ἀγ. Νικαίας κ. Βασίλειος, εἰπέρ τις καὶ ἄλλος ὑποστηρίζων τοὺς διδασκάλους καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν, λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὴν ὑποβληθεῖσαν αἴτησιν καὶ τὸ σχέδιον ἡδη φροντίζει ὅπως συντάξῃ τὴν ἐγκύκλιον, ἥτις διατυποῦσα ὀριστικῶς τὰ τῆς μονιμότητος τῶν διδασκάλων, θέλει παράσχει ἀληθεῖς ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἐκπαίδευσιν, καθόσον τὸ μέτρον ταχέως θέλει γενικευθῆ.

Ἡ δ' ἔκδοσις τῆς ἐγκυκλίου ταύτης θέλει τιμῆσαι ἀφ' ἑτέρου τὴν Π. Κ. Ἐκπ. Ἐπιτροπὴν, καθόσον κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν, ἀποτελεῖ ἡ θέσις τῆς μονιμότητος ἐν ἀπὸ τὰ σοβαρότερα μέτρα πρὸς προαγωγὴν τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἡμῶν πραγμάτων.

Κατὰ καθήκον δὲ εὐχαριστοῦμεν ἕξ ὀνόματος πάντων τῶν διδασκάλων τὰς ἀξιολόγους ἐφημερίδας «Νεολόγον», «Πρόοδον» καὶ «Ἀν. Ταχυδρόμον», ὅσαι δι' ἰδιαιτέρων θερμοτάτων ἀρθρῶν ὑπεστήριξαν τὴν μονιμότητα τῶν διδασκάλων καὶ τὰ γενόμενα διαβήματα.

Δ. Π. Δ.

ΟΔΙΓΑ ΠΕΡΙ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ

Ἡ ὠφέλεια αὐτῆς¹.

Ἡ φυσικὴ ἀγωγή ἀπησχόλησε πολὺ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοὺς ἐπιστήμονας τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, ἐπιθυμοῦντας νὰ σταματήσωσι τὸ ἐξαπλούμενον εἰς τὴν ἀνθρωπότητα κακόν, τὸν ἐκφυλισμὸν καὶ τὴν ἐξασθένησιν τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ. Συνέδρια ἐπὶ συνεδρίων συνεκροτήθησαν, σωματεῖα πρὸς καλλιέργειαν τῆς γυμναστικῆς ἰδρύθησαν, διάφορα βιβλία πρὸς διάδοσιν αὐτῆς ἐξεδόθησαν καὶ ἡ εἰσαγωγή ταύτης εἰς τὰ σχολεῖα ἀμφοτέρων τῶν φύλων ὡς καθημερινοῦ καὶ δὴ πρωτεύοντος μαθήματος διὰ νόμων ἐπέζητήθη. Ἀνεγνωρίσθη παρ' ἅπασιν κατόπιν ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης ἡ μεγίστη ὠφέλεια τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς. «Τὸ ἔθνος, λέγει δὲ F. Buisson, τὸ ὅποιον θὰ ἔχη τὴν ἀρίστην φυσικὴν ἀγωγήν θὰ κυριαρχήσῃ ἐν τῷ μέλλοντι, διότι θὰ ἔχη ὄχι μόνον τοὺς καλυτέρους στρατιώτας, ἀλλὰ καὶ τοὺς καλυτέρους πολίτας».

Καὶ ἀληθῶς. Διότι ἡ βελτίωσις τοῦ σωματικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ ποιοῦ ἐνὸς ἀτόμου εἶναι συγχρόνως καὶ βελτίωσις ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους καὶ τῆς φυλῆς. Ἐπιτυγχάνεται δ' ἡ βελτίωσις αὕτη διὰ τῆς γυμναστικῆς.

Ἡ γυμναστικὴ εἶναι μέσον τελείας ἀγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου, διότι κύριος σκοπὸς αὐτῆς εἶναι ἡ διὰ καταλλήλων σωματικῶν ἀσκήσεων ἐνίσχυσις καὶ ἐξασφάλισις τῆς ὑγείας καὶ τῆς συμμετρου ἀναπτύξεως τοῦ σώματος, τῆς σωματικῆς εὐεξίας καὶ πάσης σωματικῆς ἀρετῆς, καθὼς καὶ ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἐνίσχυσις ὅλων τῶν ψυχικῶν καὶ διανοητικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου.

Διὰ τῆς γυμναστικῆς αὐξάνει ἡ δύναμις τοῦ σκελετοῦ καὶ τῶν μυῶν, εὐθειάζεται ἡ σπονδυλικὴ στήλη καθισταμένη ἐλαστικὴ, ἀποκτῶσιν ἐλα-

1) Εὐχαρίστως δημοσιεύομεν τὸ ἀρθρον τοῦ κ. Καλυβοπούλου. Ὡς ὄργανον κυριῶς δημοδιδασκαλικῶν ἢ Ἀγωγή θέλει νὰ ἀντιπροσωπεύῃ ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύτερον τὴν γνώμην τῶν δημοδιδασκάλων καὶ ἀναμένει πολλὰ ἐκ τῆς συνεργασίας αὐτῶν. Ἐχομεν διδασκάλους, τῶν ὁποίων αἱ παρατηρήσεις καὶ τὰ πορίσματα τῆς πείρας πρέπει νὰ καταλάβουν θέσιν εἰς τὴν «Ἀγωγήν». Γνωρίζομαι δὲ ὅτι τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι ἢ ἐπιστήμη παρὰ μία συνθετικὴ ἐργασία στηριζομένη ἐπὶ τῶν παρατηρήσεων καὶ τῶν πορισμάτων τῆς πείρας.

στικότητα αἱ πλευραὶ, διατηροῦνται ἐλαστικαὶ αἱ ἀρτηρίαι, ἐνδυναμώνουν οἱ πνεύμονες, αὐξάνονται ἡ ἀναπνοὴ καὶ ἡ κυκλοφορία τοῦ αἵματος εἰς ταχύτητα καὶ ἀντοχήν, καθίσταται εὐρὺς καὶ ἰσχυρὸς ὁ θώραξ, αὐξάνεται ἡ θρέψις ὡς ἐκ τῆς ζωηροτέρας κυκλοφορίας τοῦ αἵματος καὶ τῆς προσλήψεως περισσοτέρου ὀξυγόνου, προκαλεῖται ἐφίδρωσις, δι' ἧς ἐκκρίνονται καὶ πολλαὶ δηλητηριώδεις οὐσίαι ἀναπτυσσόμεναι ἐντὸς τοῦ ὀργανισμοῦ, ἐλαττοῦται ἡ εὐαισθησία καὶ ἡ εὐπάθεια πρὸς τὸ ψῦχος καὶ τὰς ἀτμοσφαιρικὰς μεταβολὰς, προλαμβάνονται πλεῖστοι ὅσοι ἀσθένειαι κληρονομικαὶ καὶ ἄλλαι, καταπολεμεῖται ἡ καχεξία, ἡ δυσπεψία, ἡ δυσκοιλιότης, ἡ κύφωσις, ἡ σκολίωσις καὶ ὅλαι αἱ σωματικαὶ ἀτέλειαι καὶ δυσμορφίαι καὶ καθίσταται ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς ἐνίσχυσεως ὅλου τοῦ ὀργανισμοῦ ζωηρὸς, εὐρωστος, θαραλλέος, δραστήριος, νοήμων. Ἡ γυμναστικὴ ἐπενεργεῖ ἐπιφέλεστατα καὶ ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου. Καὶ δὲν καθιστᾷ μόνον σωματικῶς τέλειον τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ καθαρίζει τὴν ψυχὴν τοῦ ἀπὸ πάντα μικρὸν καὶ ταπεινὸν πόθον καὶ στρέφει τὸν νοῦν τοῦ πρὸς τὸ μέγα, τὸ ὑψηλόν, τὸ σοβαρόν, τὸ ἀληθές.

Εἶναι δὲ ἡ γυμναστικὴ ἐπινόησις τῶν προγόνων ἡμῶν. Οὗτοι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατιδόντες τὴν μεγίστην αὐτῆς ὠφέλειαν μετὰ ζήλου ἐπεδόθησαν εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γυμναστικῆς καταστήσαντες αὐτὴν θεσμὸν ἔθνικόν καὶ τὸ πρῶτιστον στοιχεῖον τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου αὐτῶν βίου. Διὰ ταύτης δὲ ἐφθασαν εἰς τὸ κατακόρυφον σημεῖον τῆς σωματικῆς τελειότητος καὶ ἐμεγαλουργήσαν ἀναδειχθέντες συγχρόνως καὶ οἱ μεγαλοφυέστεροι ἄνθρωποι τῆς ὑψηλοῦ.

Ἀπὸ τοὺς νεωτέρους λαοὺς παρουσιάζονται σήμερον οἱ Σουηδοὶ μὲ σχετικὴν τινα σωματικὴν τελειότητα, ἀποκτηθεῖσαν κατόπιν φυσικῆς ἀγωγῆς πρὸ αἰῶνος εἰσαχθείσης παρ' αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Ling. Οὗτος ἐγκύψας εἰς τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ συγγράμματα καὶ ἐπισταμένως ἐρευνήσας αὐτὰ κατένόησε τελείως τὰς γυμναστικὰς ἀρχὰς τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων. Λεπτομερῶς δὲ μελετήσας ἀπὸ ἀνατομικῆς, φυσιολογικῆς καὶ μηχανικῆς ἀπόψεως τὰς κινήσεις καὶ τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμὸν κατώρθωσεν, ὄχι μόνον νὰ συγκεντρώσῃ καὶ ἀναπτύξῃ μεθοδικῶς πάντα τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὀφείλει νὰ βασισθῇ ἡ σωματικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀγωγή, ἀλλὰ καὶ νὰ συστηματοποιήσῃ καὶ ἐπὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων νὰ ὑπαγάγῃ αὐτήν.

Ἡ δὲ ἐπιστήμη κατὰ τὴν τελευταίαν πενηκονταετίαν ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον τῆς ἐξετάσεως τοῦ ζητήματος ἀπὸ φυσιολογικῆς, ἀνατομικῆς καθὼς καὶ ὑγιεινῆς ἀπόψεως καὶ κατέληξεν ἀκολουθοῦσα πάντοτε τὰς πρόδους τῆς βιολογίας εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ σωματικὴ ἀσκήσις εἶναι τὸ μόνον μέσον τῆς ἀποκτήσεως καὶ προφυλάξεως τῆς ὑγείας, τοῦ πολυτίμου τούτου διὰ τὸν ἄνθρωπον ἀγαθοῦ.

Ἡ κύφωσις, ἡ σκολίωσις καὶ ὅλαι αἱ σωματικαὶ δυσμορφίαι καὶ ἀτέλειαι, ἡ βραδύτης τῆς ἀναπτύξεως καὶ τὰ ἐπακόλουθα τῆς προώρου τοιαύ-

της, τῆς καχεξίας καὶ τοῦ ραχιτισμοῦ δὲν ἐξαφανίζονται διὰ τῶν μέσων, τὰ ὅποια μεταχειρίζομεθα. Δὲν θεραπεύεται τὸ κακὸν μὲ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἀνωτέρω εἰς διαφόρους μηδαμινὰς αἰτίας καὶ μὲ τὸν ὑπολογισμόν ὅτι εἶναι παροδικὰ φαινόμενα, ἀρκεῖ μόνον πρὸς τὸ παρὸν διὰ διαφόρων ἐνδυμασιῶν νὰ κρύψωμεν ἀπὸ τὰ ὄμματα τῶν περιέργων τὴν ἀτέλειαν τῶν τέκνων μας.

Καθαρὸς ἀήρ, φῶς, κίνησις. Ἴδου τὰ μόνα μέσα, δι' ὧν δυνάμεθα νὰ πολεμήσωμεν μετ' ἐπιτυχίας τὰς ἀσθενείας καὶ τὰς σωματικὰς ἀτελείας, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ φοβώμεθα καὶ νὰ λαμβάνωμεν ὑπὸ σοβαρὰν ἐποψιν διότι αὐταὶ ὄχι μόνον στέλλουν πολὺ περισσοτέρας ὑπάρξεις εἰς τὸν Ἄδην, παρ' ὅσον οἱ φονικαὶ πόλεμοι, ἀλλὰ καὶ ἐκφυλίζουν τὰς ἐπερχομένας γενεάς.

Ταῦτα ἔχοντες ὑπ' ὄψει σήμερον πολλοὶ ἐπιστήμονες ἐν Εὐρώπῃ ζητοῦν νέαν ἐπενέργειαν ἐπὶ τῆς μορφωτικῆς ὕλης, διάπλασιν δηλαδὴ νέας γενεᾶς, ὑγιῶς καὶ προτύπου. Ἡ διάπλασις αὕτη δύναται νὰ ἐπέλθῃ μόνον διὰ τῆς τονώσεως τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἢ δὲ ἐπιστήμη ἀπέδειξεν ὅτι ἀπὸ τὴν ἐξασθένειαν τοῦ ὀργανισμοῦ προκύπτει πολὺ ταχύτερον παρ' ὅσον ὑποθέτομεν ἢ διαστροφή τοῦ πνεύματος. «Νοῦς ἰγνίης» μόνον «ἐν σώματι ὑγιεῖ» εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ καὶ νὰ δράσῃ. Τοῦτο ἐγνώριζον οἱ πρόγονοι ἡμῶν καὶ δι' αὐτὸ ἐπεζήτησαν διὰ τῆς γυμναστικῆς νὰ τονώσουν τὸν ὀργανισμόν. Ἄλλ' ἢ τοιαύτη γυμναστικὴ εἶναι ὑγιεινὴ καὶ πᾶσα γυμναστικὴ δέον τοιαύτη νὰ εἶναι. Ἀλλὰ διὰ νὰ εἶναι ὑγιεινὴ πρέπει νὰ εἶναι ἔλλογος καὶ ἐπιστημονικὴ, νὰ στηρίζεται δηλαδὴ ἐπὶ φυσιολογικῶν καὶ ἀνατομικῶν ἀρχῶν, διότι «οὐ πᾶσα κίνησις γυμνάσιον» κατὰ τὸν Γαληνόν. Νόμος δὲ φυσιολογικὸς ἐξαρτᾶ τὴν ὑγείαν καὶ τὴν ἀρμονικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ σώματος ἐκ τῆς ποιότητος καὶ ποσότητος τῶν κινήσεων, εἰς τὰς ὁποίας τοῦτο ὑποβάλλεται.

Διὰ τῆς τοιαύτης δὲ γυμναστικῆς ἐπιζητεῖται πρὸ παντὸς ἡ καθολικὴ ἐνίσχυσις τοῦ ὀργανισμοῦ, διότι μόνον οὕτω θὰ καταστῇ ὁ ἄθρωπος ἀπρόσβλητος ἀπὸ τὰς βιωτικὰς στερήσεις, τοὺς κόπους καὶ τὰς ἀτμοσφαιρικὰς μεταβολάς, θὰ ἔχῃ δὲ πρὸς ἐπικράτησιν καὶ νίκην εἰς τὸν βιωτικὸν ἀγῶνα ἀφθονα τὰ μέσα, δηλαδὴ καρδίαν γενναίαν, πνεύμονας δυνατούς, ὄργανα ὑγιᾶ. Ἄλλ' ἢ τοιαύτη γυμναστικὴ δὲν ἐνισχύει μόνον τὰς σωματικὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐπεκτείνει τὴν εὐεργετικὴν τῆς ἐπίδρασιν εἰς ὅλην τὴν ἀνθρώπινον σύνολον. Ἀναπτύσσει καὶ ἐνισχύει καὶ ὅλας τὰς ψυχικὰς δυνάμεις. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπέλθῃ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶναι ἡ ἀσκήσις καθολικὴ, δηλαδὴ νὰ γυμνάζῃ βαθμιαίως καὶ μεθοδικῶς ὅλον τὸ σῶμα, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀπευθύνεται καὶ εἰς τὸ σύνολον, δηλαδὴ νὰ ἀσκῶνται ταυτοχρόνως ὅλοι οἱ τὴν γυμναστικὴν ἐμάδα ἀποτελοῦντες εἰς τὰς ἰδίας ἀσκήσεις, διότι μόνον τότε ἡ ἀσκήσις θὰ συνηθίσῃ τοὺς ἀσκουμένους εἰς τὴν πειθαρχίαν, εὐπρέπειαν, ταχεῖαν καὶ εὐτακτον σύνταξιν καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ συνεταρισμοῦ καὶ θὰ ἐνισχύσῃ τὴν αὐτοβουλίαν, τὴν πρωτοβουλίαν,

τὴν αὐτενέργειαν, τὴν συνεργατικότητα καὶ τὴν ἀλληλεγγύην. Ἡ τοιαύτη γυμναστικὴ εἶναι παιδαγωγικὴ. Πᾶσα δὲ ὑγιεινὴ γυμναστικὴ εἶναι καὶ παιδαγωγικὴ καὶ τοιαύτη πρέπει νὰ εἶναι ἡ σχολικὴ γυμναστικὴ.

Εἰς τὸ σχολεῖον ἡ σωματικὴ μόρφωσις πρέπει νὰ συμβαδίζῃ μετὰ τῆς πνευματικῆς. Σήμερον παραμελεῖται ἡ σωματικὴ μόρφωσις, διότι καὶ ἡ ὑπάρχουσα δὲν εἶναι ἡ πρέπουσα, ἢ δὲ πνευματικὴ ὑπερτερεῖ κατὰ πολὺ ταύτης. Πληθώρα καὶ ποικιλία γνώσεων ὑπάρχει εἰς τὸ πνεῦμα τῶν τέκνων μας, τὸ ὅποσον ὑπερφορτωμένον ἀπὸ ταύτας ἀδυνατεῖ νὰ βαστάσῃ καὶ νὰ χωνεύσῃ. Ἄλλ' εἰς τί θὰ χρησιμεύσῃ ἡ ἀπόκτησις γυμνασιακοῦ διπλώματος εἰς δεκαεπταετῆ νέον, ὅταν εἰς τὸ εἰκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του θὰ γίνῃ φθισικὸς ἢ νευρασθενικὸς; Δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον οὔτε ἀνόητον νὰ διαθέτουν τὰ τέκνα μας μίαν ὥραν, καὶ μόνον μίαν ὥραν τὴν ἡμέραν, διὰ τὴν σωματικὴν των μόρφωσιν, ἀφοῦ δαπανοῦν ἐξ ὀλοκλήρου τοιαύτας ἐν τῇ σχολῇ καὶ δὲν γνωρίζω πόσας ἄλλας κατ' οἶκον διὰ τὴν πνευματικὴν των τοιαύτην.

Τοῦτο τονίζεται σήμερον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐπιστήμονας, ἀπὸ ὅλους τοὺς παιδαγωγοὺς καὶ τοῦτο ἐπιζητεῖται. Διὰ τοῦτο δὲ ἰδρύθη καὶ ὁ Διδασκαλικὸς Γυμναστικὸς Σύλλογος. Κατόπιν τῆς διμήνου διδασκαλίας τῆς Σουηδικῆς γυμναστικῆς τοῦ κ. Ι. Χρυσάφη πρὸς τοὺς διδασκάλους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐρρίφθη εἰς τοὺς παρακολουθήσαντας αὐτὴν ἡ ἰδέα τῆς ἰδρύσεως σωματείου πρὸς καλλιέργειαν καὶ διάδοσιν τῆς ὑγιεινῆς γυμναστικῆς. Καὶ ἡ ἰδέα τάχιστα ἐπραγματοποιήθη καὶ ὁ σύλλογος ἀπὸ διετίας ἐργάζεται πρὸς τοῦτο. Τὰ ἀποτελέσματα δὲν εἶναι καὶ τόσον ἱκανοποιητικά. Δὲν πταίει ὅμως διὰ τοῦτο ὁ Σύλλογος. Εἶναι ἡ γενικὴ ἀδιαφορία. Θὰ παρέλθῃ πολὺς ἀκόμη καιρὸς διὰ νὰ κατανοήσωμεν τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ὠφέλειαν τῆς γυμναστικῆς! Ἀλλὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἀποθαρρύνῃ τοὺς διδασκάλους. Πρέπει νὰ ἐκρίζωθῶν ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν ἄλλον κόσμον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ πολλοὺς διδασκάλους πολλαὶ προλήψεις καὶ πολλαὶ ἰδέαι μὲ τὰς ἑποίας ἔχουν ἀνατραφῆ καὶ μορφωθῆ.

Ἐπαναλαμβάνω καὶ πάλιν, δὲν πρέπει νὰ ἀποθαρρύνῃ τοῦτο τοὺς διδασκάλους. Ἄς ἐξακολουθήσουν ἐργαζόμενοι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ ἄς ζητήσουν διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ των καὶ τὴν ἀρωγὴν τῶν ἰατρῶν τῆς πόλεώς μας. Οἱ ἰατροὶ καὶ οἱ διδάσκαλοι ἀπὸ κοινοῦ, ἔχοντες πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των τὰ ἀνθυγιεινὰ σχολικὰ κτίρια καὶ θρανία, τὴν ὑπερφόρτωσιν τῶν προγραμμάτων, τὴν καθόλου δίαιταν τῶν τέκνων τῆς κοινωνίας μας καὶ τὴν εἰς ἀνθυγιεινὰς κατοικίας διαμονὴν καὶ διαβίωσιν αὐτῶν, ἄς ζητήσουν τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ μαθήματος τῆς γυμναστικῆς ὡς καθημερινοῦ μαθήματος χάριν τῆς υγείας τῶν τέκνων μας, χάριν τοῦ ἔθνους, χάριν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἄς κρούσουν τὰς χορδὰς τῶν φιλανθρώπων πλουσίων ἑμογενῶν μας πρὸς ἰδρυσιν *ναοῦ τῆς υγείας*, γυμναστηρίου ἐν τῇ κεντρικωτέρᾳ συνοικίᾳ τῆς πόλεώς μας, λειτουργοῦντος κατὰ τὸ ὑπὸ

τῆς ἐπιστήμης καθοριζόμενον σύστημα πρὸς καλλιέργειαν καὶ διάδοσιν τούτου. Καὶ τοιοῦτον σύστημα εἶναι τὸ Ἑλληνοσουηδικόν. Περὶ τούτου καθὼς καὶ περὶ τῶν ἄλλων συστημάτων εἰς τὸ προσεχές.

MIX. K. ΚΑΛΥΒΟΠΟΥΛΟΣ

Διδάσκαλος τῆς Ἑλλ. Ὁρθ. Κοινότη. Σταυροδρομίου.

ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΙΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΙ

Β'. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

Συμβολή εἰς τὸ πρόβλημα τῆς διαμορφώσεως τῆς διδακτικῆς ὕλης ἐν τῷ μαθηματι τῆς Γεωγραφίας ὑπὸ Hermann Itschner.

ΔΑΝΙΑ

Πρόβλημα. Μικρὰ χώρα μὲ μέγα ἀγρονομικὸν πανεπιστήμιον.

1. **Σύνθεσις τοῦ λαοῦ.**

2. **Φυσικὸς ὄρος διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀγρονομίας.**

3. **Προκοπή τῶν χωρικῶν.** Σιτηρά, γεώμηλα, κτηνοτροφία, ὄρνιθοτροφία.

4. **Μόρφωσις τῶν χωρικῶν.** Συνεταιρισμὸς ἀπὸ τοῦ 1881. Ἄρωγὴ τοῦ κράτους, αὐτοβοήθεια, οὐδεὶς ἀναλφάβητος.

5. **Συγκοινωνίαι.**

Ἀφαιρετικὸς σκοπός. Διατὶ ἡ Δανία καταβάλλει προσπαθείας πρὸς ἀνάπτυξιν.

Συμπέρασμα¹. Ἐφαρμογή.

Πρόβλημα. Μικρὰ χώρα μετὰ μεγάλου γεωργικοῦ πανεπιστημίου.

Γελᾶτε; Μ. Οἱ χωρικοὶ σπουδάζουν; Οἱ κληρικοί, οἱ ἰατροί, οἱ δικηγόροι καὶ οἱ κληρικοί μόνον σπουδάζουν.—Οἱ χωρικοὶ μας, ἂν τὸ ἤκουον, θὰ ἐγελοῦσαν ὡσαύτως. Μ. Θὰ σᾶς ἔλεγον, ὅτι ἡ ἀροτρίασις, ἡ σπορά, ὁ θερισμὸς εἶναι ἐργασίαι πολὺ γνωσταὶ καὶ ἤμποροῦν νὰ ἐκτελεσθοῦν καὶ χωρὶς πανεπιστήμιον.—Ναί, ἀλλὰ προκειμένου περὶ λιπάνσεως, πολλοὶ βασανίζουσι τὸν νοῦν των! Μ. Βέβαια ὅταν δὲν ἔχουν κόπρον.—Ἄλλὰ τότε πρέπει νὰ προμηθευθοῦν τεχνητὰ λιπάσματα.—Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀδιάφορον δι' ὅλα τὰ φυτά. Τὸ λίπασμα, τὸ ὁποῖον ὠφελεῖ φυτὸν τι, ἤμπορεῖ νὰ βλάπτῃ τὸ ἄλλο. Οὕτω λοιπὸν ὑπάρχουν πολλὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ μελετηθοῦν. Γεωργικαὶ σχολαὶ ὑπάρχουν καὶ εἰς ἄλλα μέρη. Ἄλλὰ γεω-

1) Ἡ παύλα εἰσάγει τοὺς λόγους τοῦ διδάσκοντος.

γικὸν πανεπιστήμιον (ἄνωτέρα γεωπονικὴ σχολή). Μετὰ τὰ προηγουμένα λοιπὸν παρουσιάζονται διάφοροι ἐρωτήσεις πρὸς λύσιν. Μ. 1. Ὅποια τις χώρα εἶναι; 2. Ὑπάρχουν τόσον πολλοὶ χωρικοὶ ἐκεῖ; 3. Εἶναι τόσον πολὺ κατάλληλος ἡ χώρα διὰ τὴν γεωπονίαν;—Ἐπίσης δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ, ἂν οἱ χωρικοὶ ἔμαθόν τι. Μ. Ἐρωτῶμεν περαιτέρω. 4. Εἶναι οἱ χωρικοὶ ἐπιμελεῖς; Εἶναι τὰ προϊόντα των καλύτερα ἀπὸ τὰ τῶν ἄλλων χωρῶν;—Ἡμεῖς δὲν ἔχομεν τοιοῦτον πανεπιστήμιον, ἂν καὶ ὑπάρχουν γεωργικαὶ τινες σχολαί. Ἐρωτῶμεν λοιπὸν περαιτέρω. 5. Διατὶ τὸ κράτος βοηθεῖ τόσον πολὺ τοὺς χωρικοὺς; Πρόκειται περὶ μικρᾶς χώρας, ἀλλ' αὕτη μᾶλλον ὀφείλει νὰ διεγείρῃ τὴν περιέργειάν μας, καθ' ὅσον ἔχει γεωργικὸν πανεπιστήμιον καὶ μάλιστα μέγα.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

1. Οἱ χωρικοί.

Ἐμαντεύσατε ἄρα γε περὶ τίνος χώρας πρόκειται νὰ ὁμιλήσωμεν; (Ὁ διδάσκαλος δεικνύει). Μ. Περὶ Δανίας! Αὕτη εἶναι μία μικρὰ χώρα.—Μόνον 38000 τχμ. Μ. Τὸ ἐν δέκατον τέταρτον τῆς Γερμανίας.—Εἰς τὴν 2 ἐρώτησιν! Ἐπὶ 1000 κατοίκων ἀναλογοῦσι 479, οἱ ὅποιοι ζῶσιν ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὴν γεωπονίαν! Μ. Δηλαδή οἱ ἡμίσεις περίπου ἢ 48%. (Ἐν Γερμανίᾳ μόνον 22%).—Ἐτόνισα ἰδιαίτερος τὴν λέξιν «ἀποκλειστικῶς»! Μ. Πολλοὶ ἄνθρωποι παρέργως καταγίνονται καὶ εἰς τὴν γεωπονίαν.—Ρίψατε ἐν βλέμμα εἰς τὰς πόλεις! Μ. Ἐκτὸς τῆς Κοπεγχάγης ὀλίγας μόνον πόλεις εὐρίσκω ἔχούσας κατοίκους μετὰξὺ 20000 καὶ 5000.—Δευτέρα κατὰ τὸ μέγεθος πόλις εἶναι ἡ Ἄαρχους (ὁ διδάσκαλος δεικνύει), ἡ ὁποία ἔχει 50000 κατοίκους, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἀκόμη οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων ἀσκοῦσι τὴν γεωπονίαν. Οἱ Δανοὶ δὲν καταγίνονται εἰς τὴν βιομηχανίαν. Μ. Ἡ χώρα δὲν ἔχει οὔτε σίδηρον, οὔτε ἄνθρακα.

2. Φυσικοὶ ὄροι διὰ τὴν ἀναπτυχθῆ ἢ τὴν χώρα εἰς γεωργικὸν κράτος.

Τρίτη ἐρώτησις! Μ. Ὅλη ἡ χώρα εἶναι πεδινή. Περιβάλλεται ἀπὸ θάλασσαν, ἔχει λοιπὸν ἀρκετὴν ὑγρασίαν, ἀλλ' εἶναι καὶ ἀρκετὰ θερμὴ διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν σιτηρῶν.—Ἡ ποσότης τῆς βροχῆς πρὸς μέρος τῆς Βορείου Θαλάσσης εἶναι 750 χιλιοστὰ τοῦ μέτρου. Ἡ Κοπεγχάγη ἔχει τόσην, ὅσην καὶ ἡ Μαγχάμη τῆς Γερμανίας δηλ. 550 χιλιοστὰ τοῦ μέτρου. Τὰ ὀμβροφόρα νέφη ἀπέβαλον μέρος τῆς ὑγρασίας των.—Φαίνεται ὅτι ἡ χώρα δὲν εἶναι ὅλως διόλου ἐπίπεδος! Μ. Τὰ ὀμβροφόρα νέφη ἔχουν ἀνάγκην ἀποψύξεως, ἀλλ' εἰς τὸν χάρτην δὲν φαίνονται ὄρη.—Αἱ ἀνυψώσεις τοῦ ἐδάφους δὲν φθάνουν οὔτε τὰ 200 μέτρα. Καὶ ὅμως ἐν τῶν μεγαλυτέρων ὑψωμάτων ὀνομάζεται Οὐρανόβουνον (Himmels berg), ἀλλὰ μόλις φθάνει εἰς

ὑψος 157 μέτρων.—Εἰς τὴν Κοπεγχάγην ἡ θερμοκρασία κατὰ μέσον ὄρον εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ τοῦ Μονάχου! Μ. Τὸ Μόναχον εὐρίσκεται ἀρκετὰ νοτιώτερον, ἀλλὰ κεῖται ἐπὶ ὑψηπέδου ἔχοντος ὑψος 600 περίπου μ.—Ὁ χειμὼν ὡσαύτως δὲν εἶναι τόσο ψυχρὸς ὅπως εἰς τὸ Μόναχον! Μ. Ἀντὶ τούτου ὁμως τὸ θέρος εἶναι δροσερόν.—Ἡ διαφορὰ εἰς τὴν Κοπεγχάγην εἶναι μικροτέρα. Ἀλλ' ἀκριβῶς τοιούτους ὄρους ἀπαιτεῖ ἡ γεωργία. Μ. Παγετοὶ συγχοὶ δὲν γίνονται, οὔτε ἐπίσης ἐπικρατεῖ μεγάλη θερμότης.—Διαμόρφωσις λοιπὸν τοῦ ἐδάφους, ὑγρασία καὶ ἀτμοσφαιρική θερμοκρασία εἶναι εὐνοϊκαὶ διὰ τὴν γεωργίαν. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τὸ ἔδαφος. Μ. Ἐὰν εἶναι εὐφορον!—Καὶ ἐπὶ τῆς Δανίας διήλθον ὡσαύτως κατακλυσμοί. Εἰς τὰς νήσους καὶ τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Ἰουτλάνδης (δεικτέον) ἀφῆκαν πηλόν. Τὸ μέρος τοῦτο τῆς χώρας ἔχει εὐφόρους πεδιάδας, μεγάλα δάση ἐκ φυλλοφόρων δένδρων, ἰδίᾳ ὄξυων. Εἰς τὴν μέσην Ἰουτλάνδην κυριαρχεῖ μᾶλλον ἡ ἄμμος. Θάμνοι μόνον καλύπτουν τὸ ἔδαφος, ὑπάρχουν δὲ καὶ μεμονωμένα δένδρα. Τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Ἰουτλάνδης ἀποτελεῖται ἐξ ἄμμοδῶν θινῶν, αἵτινες συκρατοῦνται διὰ θάμνων καὶ φυτῶν δυναμένων νὰ εὐδοκίμησωσιν εἰς τὴν ἄμμον. Μολονότι ἡ Ἰουτλάνδη ἔχει πολὺ ἄφορον ἔδαφος, ἐν τούτοις 80% τῆς χώρας εἶναι καλλιεργήσιμα. Τὰ δάση ἐνταῦθα καταλαμβάνουν μόνον 5% τοῦ ἐδάφους, οἱ λιμῶνες 41%, οἱ ἄγροὶ 34%. Ἐκ τῶν ἀριθμῶν τούτων εὐκόλως δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ, εἰς ποίας ἀσχολίας καταγίνονται οἱ χωρικοί. Μ. Καλλιεργοῦν σιτηρὰ καὶ γεώμηλα καὶ τρέφουσι ζῶα.

Ἡ προκοπὴ τῶν χωρικῶν.

Εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο βέβαια δὲν ὑπάρχει τι τὸ ἐξαιρετικόν. Μ. Ἀλλὰ θὰ ἴδωμεν ἂν εἶναι ἐργατικοὶ καὶ παράγουν καλοὺς καρπούς.—Περὶ τούτου δύνασθε νὰ κρίνετε ἀπὸ τὰς προόδους τῆς καλλιεργείας τῶν σιτηρῶν. Συγκομίζουσι δηλαδὴ τὸ ἐν δέκατον τῶν ὄσων συγκομίζει ἡ Γερμανία.—Ἡ Δανία ἔχει 2 1/2 ἑκατομμύρια κατοίκων. Ἡ πυκνότης λοιπὸν τοῦ πληθυσμοῦ εἶναι $\frac{2500000}{38000} = 65$. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ ἀγρονομία ἀσκεῖται εἰς τοσοῦτο μεγάλην κλίμακα, διὰ τοῦτο περισσεύουν σιτηρὰ πρὸς ἐξαγωγήν.—Ἡ ἐξαγωγή ὑπερτερεῖ τὴν εἰσαγωγήν τῶν σιτηρῶν. Μ. Ἐντεῦθεν δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι οἱ δημητριακοὶ καρποὶ εὐδοκίμοῦν ἐν Δανίᾳ, σχηματίζουν πυκνοτέρους καλάμους καὶ περισσοτέρους κόκκους. Τοῦτο βεβαίως ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς λιπάνσεως!—Πολὺ σαφέστερον ἐκ τῆς κτηνοτροφίας θὰ κατανοήσετε, πόσον ἐπιμελεῖς εἶναι οἱ χωρικοὶ ἐν Δανίᾳ. Εἰς 100 κατοίκους ἀναλογοῦσιν 72 βόες, ἐν Γερμανίᾳ μόνον 42. Μ. Ἡ Δανία λοιπὸν εἶναι πλέον ἢ διπλασίως πλουσιωτέρα εἰς βούς ἀπὸ τὴν Γερμανίαν. Ἀλλ' ἔχει καὶ περισσοτέρας νομάς.—Ἀλλ' ἀπορῶ πῶς χρησιμοποιεῖται τόσο πολὺ γάλα! Ἄν ἦτο ἄλλο κράτος, π. χ. ἡ Γερμανία, τὸ πρᾶγμα θὰ εἶχε διαφορετικὰ. Ἀλλ' εἰς τὴν Δανίαν δὲν ὑπάρχουν μεγάλαι πόλεις. Ἡ μόνη μεγάλη πόλις εἶναι ἡ Κοπεγχάγη, καὶ αὐτὴ κεῖται εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ κράτους. Ἴσως νὰ

κάμνουν οἱ Δανοὶ ὅτι κάμνουν οἱ Ἑλβετοὶ καὶ οἱ Ὁλλανδοί. Ἀλλ' οὐδέποτε ἠκούσθη νὰ γίνεταί λόγος περὶ δανικοῦ τυροῦ.—Τοῦναντίον αὐτοὶ χρησιμοποιοῦν ὅλον τὸ γάλα τῶν εἰς τὴν παρασκευὴν βουτύρου. Παράγουν ἐξ αὐτοῦ κατ' ἔτος 155 ἑκατομμύρια λιβρῶν.—Θὰ κατανοήσετε τὸ μέγεθος τοῦ ἀριθμοῦ ὅταν σᾶς εἴπω, ὅτι πρὸ τινῶν ἐτῶν ἡ Γερμανία ἔκαμνεν εἰσαγωγήν εἰς τὴν Ἀγγλίαν μόνον 36 ἑκατομμυρίων λιβρῶν, ἐνῶ ἡ Δανία εἰσήγε 144 ἑκατομμύρια λιβρῶν! Μ. Ἡ Δανία προμηθεύει τετραπλάσιον, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Δανία εἶναι ἴση πρὸς τὸ ἐν δέκατον τέταρτον τῆς Γερμανίας, ἄρα προμηθεύει εἰς Ἀγγλίαν ἐξηκοντάκις τόσο βούτυρον, ὅσον ἡ Γερμανία.—Σήμερον τὸ δανικὸν βούτυρον εἶναι περιζήτητον καὶ ἡ εἰς βούτυρον παραγωγή τῆς Δανίας ὑπερεδιπλασιάσθη ἐντὸς 25 ἐτῶν. Πῶς ἐξηγεῖται τοῦτο; Μ. Μήπως οἱ Δανοὶ πωλοῦν εὐθηνότερον;—Τοῦναντίον. Τὸ δανικὸν βούτυρον εἶναι τὸ μᾶλλον ὑπερτιμημένον τῶν βουτύρων! Μ. Τότε θὰ εἶναι τὸ ἀριστον.—Ἄλλο παράδειγμα! Ἡ Δανία πωλεῖ 20 ἑκατομμυρίων μάρκων αὐγά. Ἐνεκα τούτου ἔρχεται εὐθὺς μετὰ τὴν Ἰταλίαν! Μ. Ἡ Ἰταλία ἐξάγει 23 ἑκατομμύρια αὐγά, ἀλλ' εἶναι 7 1/2 φορὰς μεγαλυτέρα. Ὄφειλεν ἄρα νὰ ἐξάγῃ 7 1/2 φορὰς 20 ἑκατομμύρια=150 ἑκ. μάρκων αὐγά. Σχετικῶς λοιπὸν ἡ Ἰταλία ἐξάγει τὸ ἕκτον τῆς Δανίας.—Καὶ τὰ δανικὰ αὐγά ἀποκλειστικῶς σχεδὸν εἰσάγονται εἰς τὴν Ἀγγλίαν! Μ. Οἱ Ἀγγλοὶ τακτικὰ εἰς τὸ πρόγευμά των τρώγουν αὐγά. Ἡ χώρα αὕτη κάμνει χρῆσιν αὐγῶν περισσότερον πάσης ἄλλης χώρας.—Ἄλλοτε ἐπροτιμῶντο εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γαλλικὰ αὐγά. Σήμερον ὁμως ἡ Γαλλία παρηγκωνίσθη. Εἰς λονδίνοιος οἶκος π. χ. ὁ ὁποῖος ἄλλοτε καθ' ἑβδομάδα εἰσήγεν ἐκ Γαλλίας 20000 μάρκων αὐγά, σήμερον εἰσάγει ἐξ αὐτῆς μόνον 400 μάρκων. Ἀλλὰ καὶ ἡ τιμὴ τῶν δανικῶν αὐγῶν ἠϋξήθη· ἐνῶ ἐν ἔτει 1895)96 τὸ χιλιόγραμμον ἐστοίχιζε 52 ἑκατοστὰ τοῦ μάρκου, τῷ 1899 τοὺς εἶχε φθάσει εἰς 88 1/2 ἑκατοστὰ. Καὶ ἂν ἐρωτήσῃ κανεὶς περὶ τούτου τοὺς ἄλλους ἐμπόρους, ἀπαντοῦν. Τὰ δανικὰ αὐγά εἶναι ἀμέμπτως νοπὰ, ἀμέμπτως καθαρὰ καὶ ἐπιμελῶς συνσκευασμένα. Μ. Δὲν περιέχουν οὔτε ἔωλα, οὔτε ἀκάθαρτα, ἀλλ' οὔτε καὶ σπασμένα. Ἀπέναντι τούτου ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ πληρώσῃ ὀλίγον τι περισσότερον!—Τί εἶδομεν λοιπὸν; Μ. Ἡ δανικὴ ἀγρονομία προμηθεύει σχετικῶς 1 1/2 φορὰν περισσότερα σιτηρὰ ἀπὸ τὴν γερμανικὴν, κυριαρχεῖ δὲ τῆς ἀγορᾶς τοῦ βουτύρου καὶ τῶν αὐγῶν.

Ἡ μόρφωσις τῶν χωρικῶν.

Πόθεν ὁμως προέρχεται τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Δανία εἶναι τόσο παραγωγικὴ. Ὡς πρὸς τὰ σιτηρὰ ἐξεφράσαιε τὴν εἰκασίαν, ὅτι τοῦτο προέρχεται κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὴν λίπανσιν. Μ. Ὄφειλεται καὶ εἰς τὸ πανεπιστήμιον.—Ἡμπορεῖτε νὰ τὸ ἐννοήσετε καλύτερον ἀπὸ τὸ βούτυρον. Πρὸ 70—80 ἐτῶν ἡ Δανία οὐδὲν σχεδὸν ἀπέστελλεν εἰς Ἀγγλίαν. Οἱ χωρικοὶ διετήρουν τὸ γάλα ἐντὸς μεγάλων πηλίνων δοχείων, τὰ ὁποῖα ἐναπέθετον ἐντὸς τῶν

δωματίων των. Ταῦτα μόλις εἶχον τὸ ὕψος ἀνθρώπου, οὐδέποτε σχεδὸν ἀερίζοντο, μολονότι ὁλόκληρος ἡ οἰκογένεια διέμενεν ἐντὸς αὐτῶν, ἐνίοτε δὲ καὶ πολλοὶ ἐργάται· οὐχὶ σπανίως καὶ αἱ ὄρνιθες καὶ αἱ χῆνες εἶχον ἐντὸς αὐτῶν τὰς φωλεάς των. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ χωρική ἐξοικονόμει ὅσον ἠδύνατο ἀφρόγαλα, ὥστε ἐν τέλει νὰ ἔχη ἀρκετὸν διὰ νὰ παραγάγῃ βούτυρον. Φαντάζεσθε τί βούτυρον ἦτο τοῦτο! Μ. Τὸ ἀφρόγαλα ἐπίκριζε, καὶ τὸ βούτυρον ἦτο ἄθλιον.—Εἰς τὰς ἐπαύλεις κάπως ἐγένετο καλύτερα ἢ χρῆσις τοῦ γάλακτος. Πρὸς διατήρησιν ἐτίθετο εἰς τὸ ρεῦμα ρέοντος ὕδατος ἢ εἰς τὸν πάγον. Ὅταν τὸ βούτυρον δὲν ἐχρησιμοποιεῖτο ἀμέσως, ἀνεμιγνύετο μὲ ἀφθονον ἄλας, διὰ νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ. Συνήθως συνηθροίζετο μέχρις Ὀκτωβρίου καὶ εἶτα τιθέμενον ἐντὸς βυτίων ἀπεστέλλετο εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Νορβηγίαν. Ἐν τέλει εὐρέθη ἡ βουτυρομηχανή, διὰ τῆς ὁποίας πρὸς παραγωγὴν 1 γγ. βουτύρου χρειάζονται 26—28 λ. γάλακτος, ἐνῶ κατὰ τὴν παλαιὰν μέθοδον ἀπαιτοῦντο 28—34 λ. Ἐκτὸς δὲ τούτου διὰ τῆς μηχανῆς ἦτο δυνατὸν ἀμέσως νὰ βουτυροποιηθῇ τὸ γάλα. Ἐννοεῖται, ἐὰν ὑπῆρχεν ἀρκετὸν! Πολλάκις ὅμως δὲν συνέβαινε τοῦτο. Ἐπειτα ἡ μηχανὴ ἐστοίχιζε πολλὰ χρήματα! Τότε εὐφύης τις ἄνθρωπος προέτεινε τὴν ἐξῆς ἰδέαν: Ἡμεῖς οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου μας ἠμποροῦμεν ὅλοι συνεταιρικῶς νὰ ἀγοράσωμεν μίαν βουτυρομηχανήν. Δηλαδή; Μ. Καταθέτομεν χρήματα, ἀγοράζομεν τὴν μηχανήν, καὶ δι' αὐτῆς ὅλοι μας μετατρέπομεν τὸ γάλα μας εἰς βούτυρον.—Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ γίνωνται ἀδικίαι; Μ. Καταγράφεται ἡ ποσότης τοῦ γάλακτος, τὸ ὅποιον ἀποστέλλει ἕκαστος χωρικός εἰς τὴν βουτυρομηχανήν.—Ἀλλὰ τὸ γάλα ὄλων τῶν χωρικῶν δὲν εἶναι ἐξίσου καλόν! Μ. Ὅταν κανεὶς τρέφῃ τὰ ζῶα του καλύτερον, λαμβάνει καλύτερον γάλα.—Ἐκτὸς τούτου ἠμποροῦσε κάποιος νὰ σκεφθῇ. «Ἐὰν ἔπαιρνα ὀλίγον ἀφρόγαλα, πρὶν στείλω τὸ γάλα μου εἰς τὴν βουτυρομηχανήν;» Ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦτο εὐρέθη φάρμακον. Εὐρέθη δηλαδή ὄργανον, τὸ ὅποιον δεικνύει τὸ εἰς τὸ γάλα περιεχόμενον ἀφρόγαλα. Μ. Ὅποιος λοιπὸν ἀφαιρῇ προηγουμένως μέρος τοῦ ἀφρογάλακτος, πληρώνεται καὶ ὀλιγώτερον.—Οὕτω λοιπὸν ἐσχηματίσθησαν εἰς ὄλην τὴν χώραν συνεταιρισμοί, οἱ ὅποιοι ἀπὸ κοινοῦ ἠγόραζον βουτυρομηχανάς, ἀπὸ κοινοῦ ἔστελλον τὸ βούτυρόν των καὶ κατόπιν ἀπὸ κοινοῦ ἐκύτταζον τοὺς λογαριασμούς των ὡς καλοὶ ἔμποροι.—Ὀλίγον κατ' ὀλίγον οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι διωργανώθησαν ἐμπορικῶς. Ἐν ἔτει 1882 ἰδρύθη ἐν Δανίᾳ ὁ πρῶτος γαλακτοπαραγωγὸς συνεταιρισμὸς, τῷ δὲ 1898 ἠριθμοῦντο ἤδη 1013 τοιοῦτοι συνεταιρισμοὶ μὲ 125,000 μέλη. Καθ' ἕκαστον μῆνα κυττάζονται οἱ λογαριασμοί.—Δυνατὸν ὅμως νὰ ὑπάρχῃ καὶ καμμία ἀγέλας πάσχουσα πνευμονικὴν φθίσιν. Τὸ γάλα τῆς ἀγέλαδος αὐτῆς περιέχει βακύλλους, οἱ ὅποιοι μεταδιδόμενοι εἰς ὄλον τὸ γάλα τὸ βουτυροποιούμενον εἰς τὴν μηχανήν, ἠδύνατο νὰ ἀποβοῦν μέγας κίνδυνος. Ἐνεκα τούτου τὸ γάλα προηγουμένως θερμαίνεται ἰσχυρῶς, διὰ νὰ καταστραφῶν οἱ βάκυλλοι. Ἀλλὰ καὶ ἡ κυβέρνησις διὰ νόμου προστατεύει τὸ ζῶον, ὥστε νὰ προφυλάσσεται ἀπὸ τὰς ἀσθενείας, διὰ τῆς καλῆς περιποιή-

σεως.—Ἐὰν δὲν ἔχουν οἱ συνεταιρισμοὶ τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα ὥστε νὰ λαμβάνουν ὅλα τὰ ὑπὸ τοῦ νόμου ἀπαιτούμενα μέτρα, τὸ κράτος ἔρχεται ἀρωγὸν εἰς αὐτοὺς διὰ προκαταβολῶν, τὰς ὁποίας ὀφείλουσι νὰ ἀποδώσωσιν ἐντὸς δεκαετίας. Οἱ περισσότεροι δανικοὶ συνεταιρισμοὶ εἶναι ἤδη ἀπηλλαγμένοι χρεῶν.

Τὸ ἴδιον ἔκαμον καὶ οἱ ὄρνιθοτρόφοι. Ἐσχημάτισαν κατ' ἀρχὰς ἐταιρείας, ἔπειτα μέγαν σύνδεσμον, ὅστις τῷ 1897 περιελάμβανε 18000 μέλη. Τὰ αὐτὰ συλλέγονται ἀπὸ τὰς ἐπαύλεις ὑπὸ ἰδιαιτέρων ὑπαλλήλων τοῦλάχιστον ἅπαξ τῆς ἐβδομάδος, οὕτως ὥστε τὸ αὐγὸν νὰ μένῃ εἰς τοῦ χωρικοῦ τὸ πολὺ μίαν ἐβδομάδα. Ἐκαστον αὐγὸν σφραγίζεται μὲ τὴν σφραγίδα τοῦ χωρικοῦ. Μ. Διὰ νὰ γνωρίζεται εὐκόλως, πόσα αὐτὰ στέλλει ἕκαστος χωρικός.—Τὰ αὐτὰ δὲν μετροῦνται, ἀλλὰ ζυγίζονται! Μ. Διότι ἀλλέως θὰ ἐξημιούτο ὁ προμηθεύων μεγάλα αὐτὰ.—Μόλις ὁ αὐγοσυλλέκτης ἐπανέλθῃ ἀπὸ τὴν περιουσίαν του, ἐξετάζονται τὰ αὐτὰ. Μ. Χωρίζονται τὰ χαλασμένα!—Χωρίζονται κατὰ μεγέθη. Μ. Διὰ νὰ ἔχουν ὅλα ὅσα εὐρίσκονται εἰς ἓν κιβώτιον τὸ ἴδιον μέγεθος.—Τὸ πολὺ τὴν ἐνδεκάτην ἡμέραν τὰ αὐτὰ ταξιδεύουν εἰς τὴν Βόρειον Θάλασσαν.

Ἐσχάτως τὸ συνεταιρικὸν πνεῦμα ἔκαμε μεγάλας προόδους εἰς τὴν Δανίαν. Οὕτω λοιπὸν ἰδρύθησαν σύνδεσμοι προβατοτροφίας, ἐταιρεῖαι κρεοπωλικαί, ὀπωροπωλικαί. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων ὑφίστανται ἤδη 11. Αἱ ὄρνιθοτροφικαὶ ἐταιρεῖαι ἀγοράζουν τὴν τροφήν τῶν ὄρνιθων, καὶ ὡς τοιαύτη προτιμᾶται ὁ ἀραβόσιτος, ἀτελῶς. Εἰς τὴν Δανίαν ἐν γένει δὲν ὑπάρχουν τελωνιακοὶ φόροι διὰ τὴν ζωοφυτοκομίαν. Καὶ ὅμως αὐτὴ ἀνθεῖ εἰς τὴν Δανίαν! Πῶς κατορθώθη τοῦτο; Μ. Ὁ συνεταιρικὸς καὶ ἐμπορικὸς διοργανισμὸς τῶν χωρικῶν συνετέλεσεν εἰς τοῦτο.—Οὐχ ἦττον ὅμως καὶ ἡ ἀνωτάτη ἀγρονομικὴ σχολὴ ἐν Κοπεγχάγῃ. Βεβαίως ἕκαστος χωρικός δὲν δύναται νὰ σπουδάσῃ! Μ. Δὲν ἔχει οὔτε χρήματα οὔτε τὰ προσόντα.—Ἐπάρχουν ὅμως περιοδεύοντες διδάσκαλοι, οἵτινες μεταβαίνοντες εἰς τὰ διάφορα χωριά διδάσκουσι τοὺς χωρικοὺς ἐπὶ 14 ἡμέρας ἀνὰ 4 ὥρας καθ' ἑκάστην· τοὺς περιοδεύοντας τούτους διδασκάλους ἀποστέλλουν οἱ σύνδεσμοὶ τῶν χωρικῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ πᾶς τις ἐννοεῖ, ὅτι ὁ χωρικός πρέπει νὰ μάθῃ καὶ ἄλλα τινα δυνάμενα νὰ ἀναπτύξωσιν αὐτὸν ἔτι περισσότερον καὶ καταστήσωσιν ἐπιτηδειότερον εἰς τὸ ἔργον του, ἔνεκα τούτου διδάσκονται εἰς αὐτὸν καὶ ἄλλα τινα μαθήματα, τῶν ὁποίων ὁ κύκλος διαρκεῖ ὄλον τὸ θέρος ἢ ὄλον τὸν χειμῶνα. Εἰς τὰ μαθήματα ταῦτα οἱ χωρικοὶ παραδίδονται ἱστορίαν, γεωγραφίαν, φυσικὴν ἱστορίαν, φιλολογίαν κ. ἄ. Τὰ μαθήματα ταῦτα καλοῦνται ἀνώτερα λαϊκὰ μαθήματα. Ὑφίστανται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1844 τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ ἐπισκόπου Grundtwig. Τῷ 1898 παρέστησαν εἰς αὐτὰ 110,000 ἄτομα, τὸν χειμῶνα 75,000 καὶ τὸ θέρος 35,000, ἰδίως γυναῖκες. Τοιαῦται ἀνώτερα λαϊκὰ σχολαὶ ὑφίστανται ἤδη ἐν Δανίᾳ 150. Ταῦτα πάντα πράττει ὁ λαὸς αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ.—Ἀλλὰ καὶ τὸ κράτος δὲν ὑστερεῖ. Παρέχει εἰς τοὺς ἀνθρώπους χρήματα καὶ δωρεὰν εἰσιτήριον σιδηρο-

δρόμου πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν προτύπων βουτυροποιείων. Δι' εὐεργετικῶν νόμων προσπαθεῖ νὰ ὑποστηρίξῃ πρὸ παντὸς τοὺς μικροκαλλιεργητὰς καὶ ἐν γένει τὴν ἀγρονομίαν. Καὶ ὅταν τόσοι παράγοντες συνεργάζονται, δὲν εἶναι παράδοξον, διατι τόσον προήχθη ἡ ἀγρονομία εἰς τὴν Δανίαν. Λαὸς καὶ κράτος συνεργάζονται. *Μ. Δηλαδή οἱ χωρικοὶ ιδρύουσιν ἐταιρείας καὶ προσπαθοῦν νὰ προαγάγουν τὴν μόρφωσιν τῶν δι' ἀνωτέρων λαϊκῶν μαθημάτων, τὸ δὲ κράτος ιδρύει ἀνωτέρας ἀγρονομικὰς σχολὰς, ἐκδίδει νόμους πρὸς προστασίαν τῆς ἀγρονομίας καὶ ὑποστηρίζει τὴν φιλομάθειαν.*—Οὕτω λοιπὸν αὐτοβοήθεια καὶ βοήθεια τοῦ κράτους συμβαδίζουσιν ἐν πλήρει ὁμοιοίᾳ.—Τὸ κράτος γνωρίζει πολὺ καλὰ ὅτι τοσοῦτο περισσότερον εὐδαιμονεῖ ὁ λαός, ὅσῳ ἡ αὐτοβοήθεια εἶναι βασιμωτέρα, ἔνεκα τοῦτου τὸ πᾶν πράττει διὰ νὰ προαγάγῃ τὴν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ. Ἦδη μάλιστα πρόκειται νὰ τροποποιηθῇ τὸ ἐκπαιδευτικὸν σύστημα, ὥστε ἕκαστον παιδίον νὰ δύναται νὰ διέλθῃ δι' ὅλων τῶν σχολῶν, καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ Πανεπιστημίου μηδὲ τῶν πτωχῶν, μηδὲ τῶν κορασίων ἔξαιρουμένων.

Εἰς τὴν ἀλιεῖαν καταγίνεται μόλις 1 % ἐκ τῶν κατοίκων.

5. Αἱ συγκοινωνίαι.

Ἡ συγκοινωνία εἰς τὴν Δανίαν εἶναι εὐκολωτάτη. Οὐδὲν μέρος ἀπέχει τῆς θαλάσσης πλέον τῶν 60 χλ. Πολυάριθμοι σιδηρόδρομοι διασχίζουν τὴν χώραν. Πρὸς διεξαγωγὴν τῆς συγκοινωνίας μεταξὺ τῶν διαφόρων νήσων ὑπάρχοντες πολυάριθμοι ἐπιτόπιοι ἀτμοπλοῖκαὶ συγκοινωνίαι. Ἄλλως τε ἡ θέσις τῆς Δανίας εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς Βαλτικῆς εἶναι πολὺ σπουδαία καὶ ἐκτάκτως εὐνοεῖ τὸ ἐμπόριον τῆς χώρας.—Ἐκτὸς τούτου ἡ Κοπεγχάγη εἶναι ὁ καλύτερος λιμὴν τῆς Βαλτικῆς. *Μ. Διὰ τοῦτο εἶναι καὶ πολυάνθρωπος.*—Ἀριθμῆ 1/2 ἑκατομμύριον κατοίκων. *Μ. Αὕτη μόνη στεγάζει τὸν ἐν πέμπτον τῶν κατοίκων τῆς χώρας.*—Τὸ ὄνομά της δεικνύει τὴν σημασίαν της. Ὀνομάζεται Ἐμπορολιμὴν. Δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν τὴν σημασίαν της, ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ὅτι τὰ εἰσπλέοντα καὶ ἀποπλέοντα πλοῖα ἐν συνόλω ἔχουσι χωρητικότητα 7 ἑκατομμυρίων τόννων.—Τὸ ἐμπόριον τῆς Δανίας ἀνήρχετο τῷ 1905 εἰς 1.5 δισεκατομμύρια μάρκων.

ΑΦΑΙΡΕΤΙΚΟΣ ΣΚΟΠΟΣ. *Διατι καταβάλλονται τῶσαῦται προσπάθειαι πρὸς ἀνάπτυξιν;*

Κυτάξατε τὴν μικρὰν Δανίαν. Δὲν δύναται αὕτη νὰ ἔχῃ οὔτε μέγαν στρατόν, οὔτε μέγαν στόλον. *Μ. Ἐάν ποτε περιπλακῇ εἰς πόλεμον, ἐχάθη.*—Πέριξ της εὐρίσκονται ἰσχυροὶ γείτονες! *Μ. Γερμανία, Ἀγγλία, Ρωσία.*—Ἡ Δανία μεγάλως ἀνησυχεῖ. *Μ. Ἐνεκα τούτου σκέπτεται. «Ἐν περιπτώσει πολέμου ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃ. Ἄλλ' ὅσῳ ὁ λαός μου εἶναι προηγμένος, ὅσῳ περισσότερον εἶναι ἀνεπτυγμένος, τόσῳ δυσκολώτερον θὰ δυνηθῇ ὁ ἐχθρὸς νὰ τὸν ἀφομοιώσῃ». Ἐνεκα τούτου δὲν περιφρονεῖται σήμερον ἡ Δανία, ἀλλὰ θαυμάζεται.—Καὶ πόθεν προέρχεται τοῦτο;*

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ. *Μ. Ἡ μικρὰ Δανία διὰ τοῦ συνεταιρικοῦ πνεύματος, διὰ σοβαρᾶς μορφωτικῆς ἐργασίας προήγαγε τὴν ἀγρονομίαν τῆς τοσοῦτον, ὥστε π. χ. τὰ δανικὰ βούτυρα καὶ αὐτὰ νὰ κυριαρχοῦν εἰς τὴν παγκόσμιον ἀγορὰν κατὰ ποσότητα καὶ τιμὴν, ταυτοχρόνως δὲ τοσοῦτον ἐνίσχυσε καὶ ἐκράτνησε τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἀντιστῆ εἰς πᾶσαν ἐχθρικὴν ἐπίθεσιν. Ἡ θέσις τὴν καθιστᾷ σπουδαιοτάτην χώραν ἐν σχέσει πρὸς τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον.*

Ἐφαρμογή.

1. Εἰς τὰ δανικὰ νομίσματα ἄλλοτε ὑπῆρχον ἔκτυπα κίλαμος καὶ ἰχθύς. Εἰς τὰ ἐσχάτως ἐκκοπέντα νομίσματα ταῦτα λείπουν. Διατί;

Μ. Διότι ὁ ἰχθύς δὲν δύναται πλέον σήμερον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς σύμβολον διὰ τὴν Δανίαν, διότι μόλις 1 % τῶν κατοίκων ζῆ ἐκ τῆς ἀλιείας.

2. Ἡ Δανία σκέπτεται νὰ πωλήσῃ τὰς ἐν Ἀμερικῇ ἀποικίας της. Πῶς κρίνετε τοῦτο;

Μ. Ἡ Δανία δὲν δύναται ἐπαρκῶς νὰ προστατεύσῃ τὰς ἀποικίας ταύτας, διότι ἡ θαλασσία δύναμις της εἶναι μικρά.—Θέλει νὰ ἀφιερῶσθαι μᾶλλον τὴν προσοχὴν της εἰς τὴν κατ' οἶκον ἀγρονομίαν. Μ. Καὶ ἔχει δίκαιον, διότι αὕτη ἀποφέρει μεγαλύτερα κέρδη.

3. Σύγκρινε τὴν Δανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ὄρους τῆς ἐξαγωγῆς τῶν αὐγῶν.

Μ. Ἡ Δανία οὐσιωδῶς προηγεῖται διότι καὶ ναύλους ὀλιγωτέρους πληρώνει καὶ ἡ ὅλη ἐπιχείρησις εἶναι διοργανωμένη συνεταιρικῶς. Ἡ Ἰταλία ἔχει προχειρότερα τὰ θρεπτικὰ μέσα, ἀλλὰ καὶ ἡ Δανία δὲν τὰ ἀγοράζει ἀκριβώτερα, διότι ταῦτα εἰσάγονται ἀτελῶς.

4. Ποίαν συμβουλήν ἠδύνασο νὰ δώσῃς εἰς τοὺς συμπατριώτας σου, ὅσον ἀπορᾷ τὴν ἀγρονομίαν, ὅταν παραπονοῦνται ὅτι διέρχονται κακοὺς καιρούς;

Μ. Θὰ τοὺς ἔλεγον: «Ἡ δανικὴ ἀγρονομία προάγεται καὶ ἄνευ τελωνιακῶν φόρων. Φροντίσατε περὶ τῆς μορφώσεώς σας καὶ συσσωματωθῆτε εἰς ἐταιρείας! Τὸ κράτος ὀφείλει νὰ ιδρύσῃ πολλὰς σχολὰς καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς μικραγρότας.

ΜΙΑ ΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

Ἡ Κυβέλη εἶχε τὴν λαμπρὰν ἐμπνευσιν νὰ συγκεντρώσῃ τοὺς μαθητὰς καὶ τὰς μαθητρίδας τῶν σχολείων μας καὶ νὰ τοὺς χαρίσῃ ὑπερόχους στιγμὰς αἰσθητικῆς ἀπολαύσεως. Αἱ δύο παραστάσεις τῆς Ἀντιγόνης κατὰ τὴν ἀριστοτεχνικὴν μετάφρασιν τοῦ Κ. Μάνου διὰ τὴν πόλιν μας ἦτο γεγονός μεγάλης σημασίας. Ἐθεωρήθησαν ὡς σταθμοὶ εἰς τὴν ἐκπαίδευσίν μας, διότι ἦτο τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν προσέγγισιν καὶ γνωριμίαν τῶν μαθητῶν τῶν διαφόρων σχολῶν καὶ μάλιστα μαθητῶν καὶ μαθητριῶν. Ὁ ἡμερήσιος τύπος διὰ χρονογραφημάτων ἐξῆρε τὴν μορφωτικὴν καὶ ἐκπολιτιστικὴν σημασίαν τῆς τοιαύτης προσεγγίσεως.

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΓΑΛΛΙΚΩΝ

Δέν θά εἶναι ὑπερβολή ἐάν εἴπωμεν, ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς μίαν γενικήν ἐκπαιδευτικήν ζύμωσιν ἢ μάλλον μίαν ἐκπαιδευτικήν ἐπανάστασιν! Καθ' ὃν χρόνον πάντα τὰ πρωτοποροῦντα ἐν τῇ ἐκπαιδεύσει καὶ τῇ ἀγωγῇ τῆς Ἑσπερίας ἔθνη ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς τε δημοτικῆς καὶ μέσης ἐκπαιδεύσεως, κήρυκες δὲ καὶ ἀπόστολοι τῆς εὐγενοῦς ταύτης ἰδέας ἐγένοντο σοφοὶ παιδαγωγοὶ καὶ τέλειοι ἐπιστήμονες, ἡμεῖς εἰς πολλὰ καὶ εἰς ὅλα σχεδόν, ὡς τὸ ὁμολογήσωμεν, ἐάν θέλωμεν νὰ εἴμεθα εἰλικρινεῖς, προβαίνομεν βραδέως καὶ πελαγώνομεν εἰς συζητήσεις. Ἡ ἐμφάνισις τῆς «Ἀγωγῆς», τὴν ἔκδοσιν τῆς ὁποίας πάντες μετὰ χαρᾶς ἐχαιρέτισαν, ἀφ' ἑνὸς μὲν πολλὰ τὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ ἐκπαιδευτικῆς ἀπόψεως θὰ παράσχη, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ χρησιμεύσῃ εἰς ἄμεσον ἐπικοινωνίαν καὶ σχέσιν πάντας τοὺς διδάσκοντας νὰ φέρῃ. Τὸ ἐπ' ἔμοι θὰ προσπαθῆσω νὰ ἀναπτύξω ὅποια τὰ πλεονεκτήματα τῆς εὐθείας ἢ μητρικῆς μεθόδου ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν γαλλικῶν, πῶς θὰ διαβαθμισθῇ ἢ σειρὰ τῶν μαθημάτων ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν ἀρχαρίων μέχρι τῶν τελειοφοίτων τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς καὶ περαιτέρω ἀκόμη, διὰ νὰ ἀποτελέσωσι σύνολον ἀρμονικὸν καὶ συνέχειαν ἐπιμελῶς διαβαθμιζομένην, ἐάν ἡ εὐθεῖα μέθοδος οὕσα κατ' ἀρχὰς κυρίως προφορικῆ, συναπαιτεῖ ἐν τούτοις γυμνασμάτα τινα γραπτὰ, τὰ ὅποια εἶναι οὐσιώδη καὶ ἀπαραίτητα, καὶ τέλος νὰ παραθέσω ὑποδειγματικὰς διδασκαλίας τῶν πρώτων μαθημάτων. Τί ἐστὶν εὐθεῖα μέθοδος; Ἡ μὴ μεσολάβησις τῆς μητρικῆς γλώσσης ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν γαλλικῶν. Πάντες σχεδόν οἱ λοιποὶ θεμελιώδεις ἰκανόνες τῆς μεθόδου ταύτης εἶναι ἄμεσος ἀπόρροια τῆς ἀρχῆς ταύτης. Πῶς λοιπὸν μία τόσο ἀπλή ἀπαίτησις ἀπὸ τὸν διδάσκοντα ἀποτελεῖ πραγματικῶς μίαν ἀρχήν, μίαν βᾶσιν ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν γαλλικῶν; Ἀπλούστατα. Διὰ τῶν παλαιῶν μεθόδων οἱ μαθηταὶ ἐδιδάσκοντο τὰ γαλλικὰ διὰ νὰ τὰ ἀναγινώσκωσι, νὰ τὰ γράφωσι καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ τὰ ὁμιλῶσιν, ἡμεῖς ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἀνετρέψαμεν τοὺς ὅρους τούτους καὶ ἀρχίζομεν νὰ ἐμιλῶμεν, εἶτα δὲ νὰ ἀναγινώσκωμεν καὶ γράφωμεν αὐτά. Σκοπὸς λοιπὸν τῆς διδασκαλίας τῶν γαλλικῶν δέον νὰ εἶναι ἡ θετικὴ ἀπόκτησις ὀργάνου, τὸ ὁποῖον νὰ μεταχειρίζεται ὁ μαθητὴς μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἐκ τοῦ σχολείου, εἴτε διὰ τὰς πρώτας αὐτοῦ ἀνάγκας, εἴτε δι' ἀνωτέρας σπουδᾶς. Τοῦτο δὲ εἶναι δυνατόν νὰ ἀποκτήσωμεν διὰ τῆς πρακτικῆς ἐξασκήσεως τοῦ μαθητοῦ καὶ διὰ τῆς ἀφθόνου καὶ συνεχοῦς συνδιαλέξεως μετ' αὐτοῦ, εἴτε ἐπὶ ἀντικειμένων προσαγομένων ἐκ τοῦ φυσικοῦ, εἴτε διὰ πινάκων παριστάντων ποικίλα θέματα, τὰ ὅποια νὰ προσελκύωσι καὶ διεγείρωσι τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν περιέργειαν τοῦ μαθητοῦ. Θὰ μᾶς παρατηρήσωσιν ἴσως οἱ φρονούντες τὸ ἐναντίον, ὅτι εἶναι περιεργοὶ νὰ ἴδωσι πῶς διὰ τῆς μὴ μεσολαβήσεως τῆς μητρικῆς γλώσσης (δέν

εἶναι ἀμάρτημα ἐάν εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ μεταχειρισθῶμεν αὐτὴν ἐνίοτε) καὶ τῆς ἀφθόνου συνδιαλέξεως καταλήγομεν εἰς ἀποτέλεσμα τόσον εὐεργετικὸν διὰ τὸν μαθητὴν. Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τῆς διδασκαλίας εἶναι κατ' ἀρχὰς ἀρκετὰ ἐπίπονος διὰ τὸν διδάσκοντα, διότι πρέπει ὁ μαθητὴς νὰ συνειθίσῃ εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἐργασίας. Ἄλλ' εἰς διάστημα ὀλίγου χρόνου ἢ πορεία τῆς διδασκαλίας θὰ εἶναι φυσικὴ καὶ ὁμαλή, καθ' ὅσον ὁ μαθητὴς ἀγαπᾷ νὰ μεταχειρίζεται πᾶν ὅ,τι καλῶς κατέχει, τὰ δὲ ἀντικείμενα, τὰ ὅποια περιβάλλουσιν αὐτόν, διεγείρουσι περισσότερον τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ μαθητοῦ. Ἀρχίζομεν λοιπὸν κατὰ φυσικὸν νόμον ἐκ τούτων. Προβαίνομεν ὅπως ἡ μήτηρ καὶ ἡ τροφός, ἣτις ἐδίδαξεν εἰς τὸν μαθητὴν τὴν μητρικὴν γλῶσσαν, ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ χρόνος, τὸν ὁποῖον διαθέτομεν, εἶναι μεμετρημένος, ἀποτεινόμεθα δὲ εἰς ἐγκέφαλον ἤδη ἐσχηματισμένον, προβαίνομεν συστηματικῶς καὶ μεθοδικῶς. Ἄντι νὰ περιμένωμεν, ὅπως ἡ θεὰ τῶν ἀντικειμένων διεγείρῃ ἐν τῷ νῷ τοῦ μαθητοῦ τὸ «διατί» καὶ τὸ «πῶς», προκαλοῦμεν ἡμεῖς τὴν ἐρώτησιν ἢ τὴν ἀπάντησιν, κάμνοντες νὰ προελαύνωσι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ παιδίου ἀναπαραστάσεις τῶν σκηνῶν τῆς ζωῆς, ἀναφερόμενοι εἰς τὸ λεξιλόγιον, τὸ ὁποῖον θέλομεν νὰ ἀποκτήσῃ, εἶτα δὲ δι' ἐκλεκτῶν ἀναγνωσμάτων συμπληρώνομεν τὸ δι' ἐποπτείας ἀποκτηθὲν λεξιλόγιον. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον, ἣτις ἀφιερῶται κυρίως εἰς τὴν ἐξάσκησιν τοῦ ὠτὸς καὶ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων, ἡ διδασκαλία εἶναι προφορικῆ, εἶναι δὲ ἢ κατ' ἐξοχὴν περίοδος τῆς ἐποπτικῆς διδασκαλίας. Ἐν τῇ δευτέρᾳ περιόδῳ θὰ ἐπεκτείνωμεν τὸ διὰ τῆς πρακτικῆς ἐξασκήσεως κτηθὲν λεξιλόγιον διὰ τοῦ ἀναγνωστικοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ μαθητὴς ἀναγινώσκει, πᾶν ὅ,τι ἤδη δύναται πρακτικῶς νὰ μεταχειρίζεται, ἔχει δὲ τὴν εὐχέρειαν νὰ ἐννοῇ καὶ ἐξηγῇ ἐν τῇ γαλικῇ, πᾶν ὅ,τι ἀναγινώσκει. Κατὰ δὲ τὴν τρίτην περίοδον ἀρχεται ἢ διὰ γραπτῶν γυμνασμάτων ἄσκησις τοῦ μαθητοῦ, εἶναι δὲ ἡ περίοδος, καθ' ἣν θὰ ἀρχίσῃ ἢ ἀπὸ φιλολογικῆς ἀπόψεως διδασκαλία, δίχως ἐν τούτοις νὰ παραλείπωμεν τὴν ἐργασίαν τὴν συντελεσθεῖσαν κατὰ τὰς δύο πρώτας περιόδους. Ἄλλὰ διερωτῶμεθα. Ἔχομεν τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον νὰ ἐπιτελέσωμεν τόσον κολοσσιαίαν ἐργασίαν ἐν τῇ Ἀστικῇ μας Σχολῇ; Μόνον, ἐάν θέλωμεν νὰ ἀπατήσωμεν ἡμᾶς αὐτούς, τοὺς μαθητάς μας καὶ τὸν κόσμον, θὰ παραδεχθῶμεν ὅτι αἱ τρεῖς ἡμέραι ἐν τῇ Ε' τάξει καὶ αἱ τέσσαρες ἐν τῇ ΣΤ' ἐπαρκοῦσιν εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν ἐργασίαν. «Τὰ παιδιὰ μας δέν μανθάνουν γαλλικὰ εἰς τὰ σχολεῖά μας» τὸ ἀκούομεν καθημερινῶς ἀπὸ τοὺς γονεῖς, οἱ ὁποῖοι παλαιότες ἐν τῇ κοινωνίᾳ πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν, διαβλέπουσι τὴν ἀνάγκην τῆς ἐκμαθήσεως τῆς γαλλικῆς. Δέν ἀδικῶ τοὺς γονεῖς. Μὲ τὸν φόρτον τὸν ὁποῖον ἔχουσι σήμερον τὰ δημοτικὰ μας σχολεῖα, οὔτε αὐτὴν τὴν μητρικὴν τῶν γλῶσσαν δύναται καλῶς νὰ ἐκμάθωσιν οἱ μαθηταί. Πῶς λοιπὸν θὰ κατορθώσῃ αὐτὸς ὁ ἐξ οὐρανοῦ Μεσσίας γαλλο-διδάσκαλος νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῆς κοινωνίας ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν γαλλικῶν, ἀφοῦ δέν διαθέτει τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον! Τί δὲ νὰ εἴπωμεν περὶ τῆς συντελουμένης μετὰ ταῦτα ἐργασίας ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ ἐμ-

πορίου και ταῖς τοῦ γυμνασίου ὑστερον ἀπὸ πλημμελῆ καὶ ἀτελεστάτην διδασκαλίαν τῶν γαλλικῶν εἰς τὰ πρῶτα ἔτη! Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἐθέσαμεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς.

Πρώτη περίοδος.

Ἔμεθα ἐνώπιον μαθητῶν 10—12 ἐτῶν, οἱ ὅποιοι δὲν ἐδιδάχθησαν, οὔτε ἤκουσαν τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Ἀπὸ τοῦ πρώτου μαθήματος πιστὸς εἰς τὴν θεμελιώδη ἀρχήν, τὴν ὁποῖαν ἐθέσαμεν, ἐπερωτῶ τοὺς μαθητὰς εἰς τὴν γαλλικὴν. Φυσικῶς ἐκπλήσσονται οὔτοι, φοβοῦνται δὲ νὰ ἀπαντήσωσι κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς ἐρωτήσεις μου. Συνέρχονται ὁμῶς ἀμέσως, ὅταν μερικοὶ ἐξ αὐτῶν ἀπαντήσωσι (καὶ δὲν ἐλλείπουσιν εὐτυχῶς οἱ τοιοῦτοι) καὶ ἐντείνουσι τὴν προσοχήν των, ὅπως μὲ ἀπαντήσωσι καὶ οἱ λοιποὶ. Αἱ φράσεις, τὰς ὁποίας μεταχειρίζομαι, εἶναι ἀπλοῦσταται. Ὀνομάζω τὰ διάφορα ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα προσάγω εἰς τοὺς μαθητὰς, δεικνύω τὸ σχῆμα, τὸ χρῶμα καὶ τὴν θέσιν των ἐν σχέσει μὲ ἄλλα τοιαῦτα. Εἶτα προσπαθῶ νὰ ἐπαναλάβωσι πολλοὶ τῶν μαθητῶν τὰς λέξεις τὰς ὁποίας ἐδίδαξα καὶ νὰ σχηματίσωσι τὰς φράσεις, τὰς ὁποίας ἐσχημάτισα, τελευταῖον δὲ ὅλοι ὁμοῦ ἐν χορῇ πρὸς ἐνθάρρυνσιν τελείως τῶν δειλῶν μαθητῶν. Ἐπὶ δύο συνεχεῖς ἢ καὶ τρεῖς μῆνας προβαίνω κατὰ τὸν ὑποδειχθέντα τρόπον, ἀποφεύγω δὲ ἐπιμελῶς νὰ δώσω εἰς τοὺς μικροὺς μου μαθητὰς τὴν ἐλαχίστην γραμματικὴν ὑπόδειξιν, τὸν ἐλάχιστον κανόνα προφορᾶς. Προφέρω καθαρῶς καὶ ἀκριβῶς, μεταχειρίζομαι φράσεις ἀπλᾶς καὶ ὀρθὰς, ἐν ἐνὶ λόγῳ προσπαθῶ κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα νὰ ἀποκτήσωσιν οἱ μαθηταὶ λεξιλόγιον σχετιζόμενον μὲ τὸ σχολεῖον, μὲ τὴν παράδοσιν. Διὰ τοῦ λεξιλογίου δὲν ἐννοῶ λέξεις μεμονωμένας ἀλλὰ σειρὰν τύπων, φράσεων τελείων, αἵτινες ἐκφράζουσι πράξεις, ἀφορώσας τὸν μαθητὴν ἐν τῷ σχολείῳ, χρήσιν τῶν ἀντικειμένων, κινήσεις ἐν τῇ παραδόσει. Ἀντιθέτως δὲ πρὸς ὅ,τι συνέβαινεν ἄλλοτε διδάσκω ὀλίγα οὐσιαστικὰ πολλὰ δὲ ῥήματα. Μετὰ τὸ πέρασ τῆς ἐργασίας ταύτης μεταβαίνω εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ τῶν ἐνδυμάτων. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσαγάγω ἐκ τοῦ φυσικοῦ πάντα τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα ὀφείλω νὰ διδάξω, καταφεύγω εἰς τὸ ἀπαραίτητον παιδαγωγικὸν βοήθημα, τὸν πραγματογνωστικὸν πίνακα. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ ὁμολογῶ ὅτι αἰσθάνομαι ἰδιαιτέραν ἀγάπην διὰ τὸ μέσον τοῦτο, ὥστε τὸ μεταχειρίζομαι εὐθὺς ὡς οἱ μαθηταὶ ἐγκλιματισθῶσιν καὶ ἐξοικειωθῶσιν εἰς τὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποῖαν διδάσκω, ἤτοι μετὰ 15—20 μαθήματα. Διάφοροι ἐρωτήσεις, τὰς ὁποίας κάμνω ἐπὶ τοῦ πίνακος μὲ βοηθοῦσι νὰ ἐπισκοπήσω καὶ ἐξελέγξω τὴν συντελεσθεῖσαν ἐργασίαν καὶ συμπληρώσω πᾶν ὅ,τι δὲν ἔχουσι καλῶς οἱ μαθηταὶ μου κατανοήσει. Προτιμῶ νὰ μὴ ἐπεκταθῶ περισσότερο ἐπὶ τῆς προσγινομένης ὠφελείας ἐκ τοῦ πίνακος καὶ νὰ ὑποδείξω ἀμέσως τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἐργασίας, διὰ νὰ ἐντυπώσω ὠρισμένως καὶ θετικῶς ἐν τῇ μνήμῃ τῶν μαθητῶν τὸ στοιχειῶδες λεξιλόγιον, τὸ ὁποῖον κατέχουσιν ἤδη

οὔτοι. Ἐνῶ συνεχίζω τὴν διὰ τῆς προφορικῆς μεθόδου διδασκαλίαν τῆς γλῶσσης, θέτω εἰς τὰς χεῖρας τῶν μαθητῶν μικρὸν βιβλίον ἀναγνώσεως ἀπλουστάτου περιεχομένου, τὸ ὁποῖον συγκεντρώνει ὅλην τὴν ὕλην, τὴν ὁποῖαν ἐδίδαξα μέχρι τοῦδε. Ἐξηγῶ κατ' ἀρχὰς προφορικῶς πᾶν ὅ,τι δυνατὸν νὰ εἶναι νέον διὰ τοὺς μαθητὰς μου. Μετὰ ταῦτα ἀνοίγω τὸ βιβλίον. Εἶναι πραγματικῶς μία ζωηρὰ ἐκδήλωσις χαρᾶς διότι καὶ ὁ μᾶλλον ἀδύνατος μαθητὴς παρατηρεῖ μετ' ἐκπλήξεως, ὅτι ἐννοεῖ σχεδὸν πᾶν ὅτι ἀναγινώσκει καὶ ἕκαστος ζητεῖ νὰ ἐπιδείξῃ τὰς γνώσεις του ἀποδίδων μίαν ἐκάστην τῶν φράσεων δι' ἄλλων ἀπλουστέρων ἐν τῇ γαλλικῇ. Ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ συμβαίνει κάτι περιέργον. Ἐκάστη τάξις περιλαμβάνει τριῶν εἰδῶν μαθητὰς, τοὺς διὰ τῆς ἀκοῆς ἀντιλαμβανομένους, τοὺς διὰ τῆς ὁράσεως καὶ τοὺς ἀδιαφόρους. Εὐθὺς ὡς ἀρχίσῃ ἡ ἀνάγνωσις ἢ προσοχὴ τῶν πρώτων ἐξασθενεῖ, ἐξ ἀντιθέτου ὁμῶς ἢ τῶν δευτέρων, αἵτινες μέχρι τοῦδε ἀπλῶς ἤκουσαν δίχως νὰ φαίνωνται ὅτι εἶχον καλῶς ἐννοήσει τὸ μάθημα, ἀφυπνίζεται. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἀδιαφόρους, ἐὰν δὲν θελήσωσιν οὔτοι νὰ καταταχθῶσιν εἰς μίαν τῶν δύο ἄλλων κατηγοριῶν, εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἐντείνωσιν ὅλας τινος τὰς δυνάμεις διὰ νὰ κατορθώσωσι κάτι. Δὲν θὰ ἐπιμείνω εἰς τὸν τρόπον, καθ' ὃν δέον νὰ γίνεται ἡ ἀνάγνωσις, ἀφοῦ ὑπεσχέθην νὰ ἐπανέλθω ἄλλοτε λεπτομερῶς εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀναφέρω δὲ μόνον ὅτι ἀποτελεῖται ἐκ δύο διαφορῶν γυμνασμάτων, τῆς ἀναγνώσεως τῶν κεφαλαίων, τὰ ὁποῖα θὰ διδάξω, τῆς προφορικῆς αὐτῶν κατ' ἀρχὰς ἐπεξεργασίας καὶ τῆς προπαρασκευῆς εἰς τὰ ἀνέκδοτα, τὰς μικρὰς ἱστορίας καὶ τὰ ποιήματα. Τὰ ποιήματα εἶναι σωτήρια ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ περιόδῳ, ἀποτελοῦσι δὲ ταυτοχρόνως ἐξαιρετὸν μάθημα προφορᾶς καὶ προσφῶδιος. Διὰ τῶν ποιημάτων ὁ διδάσκαλος ποικίλλει τὰ διάφορα γυμνάσματά του, ἐπιτρέπει δὲ εἰς τὸν μαθητὴν νὰ ἀπολαύσῃ τῆς ἰδιαιτέρας ἐκείνης μαθητικῆς χαρᾶς, ὅταν ἀπαγγέλλῃ ποιήματι ἢ διηγητῆται ἀνέκδοτον ἢ ἱστορίαν τινά. Τέλος τὰ ποιήματα συντελοῦσι μεγάλως εἰς τὸ νὰ καταπέσωσι τοὺς γονεῖς ὅτι κάτι μανθάνει τὸ παιδί των, διότι εἶναι ὕλικῶς ἀδύνατον νὰ ἐξακριβώσωσι τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ, ἥτις γίνεται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μητρικῆς μεθόδου.

Ἡ δυσκολία ἔγκειται ἐν τῇ ἐκλογῇ τῶν ποιημάτων, τὰ ὁποῖα ἐκτὸς τοῦ ὅτι πρέπει νὰ εἶναι τέλεια ἀπὸ ρυθμικῆς ἀπόψεως, δέον νὰ εἶναι εὐκόλον καὶ εὐπεπτον τὸ περιεχόμενον των. Ἐδῶ ἀκριβῶς παρουσιάζεται ἡ ἀνάγκη τῆς μεσολαβήσεως τῆς μητρικῆς γλῶσσης διὰ μερικὰς λέξεις. Τὸ τοιοῦτον ὁμῶς εἶναι ἀπλῆ ἐξαιρέσις καὶ δὲν ἀνατρέπει τοὺς ὅρους καὶ τὰς βάσεις τῆς μεθόδου. Τοιαύτη ἐν συντόμῳ ἢ συντελουμένη ἐργασία κατὰ τὴν α' περίοδον, ἥτις συντελεῖται εἰς δύο ἔτη. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐκ πρώτης ὄψεως τὸ ὕλικόν τοῦτο θὰ ἐκπλήξῃ τοὺς ἀναγνώστας καὶ θὰ διερωτῶνται ἂν ὁ γράφων ἐφαρμόζῃ αὐτὸ ἀνελλιπῶς. Ὅχι βέβαια. Εἰς τὰς πολυπληθεῖς τάξεις τῶν ἀστικῶν μας σχολείων, ἐν αἷς συγκεντροῦνται 60—90 μαθηταὶ εἶναι ὄντως δυσκατόρθωτος ἢ κολοσσιαία αὕτη ἐργασία. Ταύτην ἄς διαιρέσωμεν καὶ ὑποδιαιρέσωμεν ἀναλόγως τοῦ ποιοῦ καὶ ποσοῦ τῶν μαθητῶν μας. Εἶναι ὁμῶς

ἀπαραίτητος ὁ σεβασμὸς τῆς μεθοδικῆς καὶ βαθμολογικῆς ταύτης σειρᾶς, ἐὰν θέλωμεν νὰ ἔχωμεν ἀποτελέσματα καὶ νὰ μὴ κουρασθῶμεν εἰς τὴν περαιτέρω ἐργασίαν. Οὕτω πῶς ἀντιλαμβανόμενοι τὴν διδασκαλίαν τῶν γαλλικῶν, θὰ καταστήσωμεν τὴν ἐκμάθησιν αὐτῶν προσφιλή εἰς τοὺς μαθητὰς μας, οἵτινες διασκεδάζοντες, φλυαροῦντες, παρατηροῦντες τὰς ὡραίας εἰκόνας, ἀναγινώσκοντες καὶ διηγούμενοι ἱστορίας τερπνὰς καὶ ἀνέκδοτα ἐνδιαφέροντα, θὰ ἀποκτήσωσιν ἄνευ πολλοῦ κόπου πλείστας γνώσεις, ὧν θὰ διατηρῶσιν ἐς αἰετὴν τὴν τερπνὴν ἀνάμνησιν.

(Ἀκολουθεῖ).

Γ. ΧΑΤΖΗΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Ἡ ἀναγέννησις καὶ αἱ παιδαγωγικαὶ θεωρίαι κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα.

3. Ο RABELAIS (1483—1553)¹

Ἀγωγή φυσική. Ἡ ὑγιεινὴ καὶ ἡ γυμναστικὴ, ἡ καθαριότης, ἡ ὁποία διατηρεῖ τὸ σῶμα, αἱ ἀσκήσεις, αἱ ὁποῖαι τὸ ἐνδυναμώνουν, τὰ δύο ταῦτα οὐσιώδη μέρη τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς, ἀπασχολοῦν ἐξ ἴσου τὸν Rabelais. Κατὰ τὸν Ἐρασμον ἄσκοπον ἦτο νὰ πλύνηται κανεὶς περισσότερο ἀπὸ μίαν φορὰν τὴν ἡμέραν. Ὁ Γαργαντουὰ πλύνει τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον ὑστερον ἀπὸ κάθε φαγητόν. Ὁ Rabelais δὲν λησμονεῖ, ὅτι ἦτο ἰατρός. Οὐδεμίαν λεπτομέρειαν παραλείπει σχετικὴν μὲ τὴν περιποίησιν τοῦ σώματος. Δὲν πιστεύει καθὼς οἱ μυστικοὶ τῶν μέσων χρόνων, ὅτι ἐπιτρέπεται νὰ φιλοξενῶμεν τὴν ἐπιστήμην εἰς σῶμα ρυπαρὸν καὶ ὅτι τὸ ἀκάθαρτον ἢ παρημελημένον ἐξωτερικὸν δὲν εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἐναρέτους ψυχάς. Οἱ πρῶτοι διδάσκαλοι τοῦ Γαργαντουὰ ἔλεγον, ὅτι ἀρκεῖ νὰ κτενίζεταί «μὲ τοὺς τέσσαρας δακτύλους καὶ τὸν ἀντίχειρα» νὰ κτενίζεταί κανεὶς κατ' ἄλλον τρόπον, νὰ πλύνεται καὶ νὰ καθαρίζεται, εἶναι νὰ χάνῃ τὸν καιρὸν τοῦ εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον». Μὲ τὸν Πονοκράτην ὁ Γαργαντουὰ θὰ ἀλλάξῃ τὰς

1. Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

συνηθείας του, θὰ προσπαθήσῃ νὰ ὁμοιάσῃ τὸν Εὐδαίμονα, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐξωτερικὸν ἀγγέλου μᾶλλον ἢ ἀνθρώπου.

Ὁ Rabelais δίδει τὴν αὐτὴν σημασίαν εἰς τὴν γυμναστικὴν, τὸν περιπατοῦν, τὴν ζωὴν εἰς τὸ ὑπαιθρον. Δὲν ἀφήνει τὸν Γαργαντουὰ νὰ χλωμιάζῃ καὶ νὰ μαραίνεται ἐπάνω εἰς τὰ βιβλία. Μετὰ τὴν μελέτην τῆς πρωίας τὸν ὀδηγεῖ νὰ παίξῃ. Ἡ σφαῖρα διαδέχεται τὴν ἀνάγνωσιν «ἐγύμναζε παλληκαρήσια τὸ σῶμα, καθὼς εἶχε προηγουμένως γυμνάσει τὴν ψυχὴν».

Ἐπίσης μετὰ τὴν μελέτην τῆς μεσημβρίας μέχρι τοῦ δείπνου, ὁ Γαργαντουὰ ἀφιερώνει ὅλον τὸν καιρὸν τοῦ εἰς τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις. Ἡ ἵππασία, ἡ πάλη, τὸ κολύμβημα, πᾶν εἶδος παιδιᾶς, ἡ γυμναστικὴ ὑφ' ὅλας αὐτῆς τὰς μορφάς, δὲν ὑπάρχει τίποτε, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἐπιδίδεται ὁ Γαργαντουὰ διὰ νὰ ἀφυπνίσῃ τὴν νάρκην τοῦ σώματος καὶ νὰ ἐνδυναμώσῃ τοὺς μῦς του.

Ἀγωγή διανοητική. Διὰ τὸν νοῦν, καθὼς καὶ διὰ τὸ σῶμα, ὁ Rabelais ζητεῖ θαύματα δραστηριότητος. Ὁ Γαργαντουὰ ἐγείρεται εἰς τὰς 4 τὸ πρωὶ καὶ μέγα μέρος τῆς μακρᾶς ἡμέρας τοῦ καταλαμβάνει ἢ μελέτη. Τὰς νωχελεῖς θεωρίας τοῦ μεσαιῶνος ἀντικαθιστᾷ διὰ τῆς ἀδιακόπου προσπαθείας, διὰ τῆς ἐντεταμένης ἐνεργητικότητος τοῦ νοῦ. Κατὰ πρῶτον λόγον ὁ Γαργαντουὰ μαθαίνει τὰς ἀρχαίας γλώσσας, πρωτίστως τὴν ἑλληνικὴν, τὴν ὁποῖαν ὁ Rabelais ἀπαλλάσσει ἀπὸ τῆς μακροχρονίου ὑποτιμήσεως, εἰς τὴν ὁποῖαν εἶχεν ὑποπέσῃ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, καθὼς ἐδείκνυεν ἡ λαϊκὴ παροιμία: «Graecum est, non legitur».

Ὁ Rabelais, καθὼς ὅλοι εἰς σύγχρονοὶ του εἶναι θαυμαστῆς τῶν κλασσικῶν γραμμάτων. Ἀλλὰ διακρίνεται ἀπ' ἐκείνους, διότι εἶναι κεκηρυγμένος ὑπὲρ τῶν ἐπιστημῶν καὶ μάλιστα ὑπὲρ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Ἐπιστήμαι φυσικαὶ καὶ φυσιολογικαί. Οἱ Μέσοι Χρόνοι τελείως εἶχον περιφρονήσει τὴν μελέτην τῆς φύσεως. Ἡ τέχνη τῆς παρατηρήσεως ἔλειπεν ὅλως διόλου ἀπὸ τοὺς ἐπιδεδίξους ἐκείνους διαλεκτικούς, οἱ ὁποῖοι τὸν κόσμον ἐζήτουν νὰ μάθουν διὰ μέσου τῶν θεωριῶν τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ διὰ μέσου τῶν δογμάτων τῶν ἱερῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα οὐδεμίαν σημασίαν ἔδιδον εἰς τὴν μελέτην τοῦ ὕλικου κόσμου, τῆς προσκαίρου καὶ εὐκαταφρονήτου κατοικίας τῶν ἀθανάτων ψυχῶν, οἱ ὁποῖοι ἄλλως τε ἐκολακεύοντο νομίζοντες, ὅτι εὐρίσκουν διὰ τοῦ συλλογισμοῦ πᾶν ὅ,τι ἦτο ἀναγκαῖον νὰ γνωρίσουν περὶ τοῦ κόσμου.

Ὁ Rabelais ἀναμφιβόλως εἶναι πρῶτος κατὰ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν τῆς μεγάλης ἐκείνης σχολῆς τῶν παιδαγωγῶν, οἱ ὁποῖοι θέτουσι τὰς ἐπιστήμας εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν μαθήσεων τῶν ἀρμοζουσῶν εἰς τὸν ἀνθρώπον.

Ὁ μαθητῆς τῶν Μέσων Χρόνων τίποτε δὲν ἐγνώριζεν ἀπὸ τὸν κόσμον, ὁ Γαργαντουὰ θὰ ἀπαιτήσῃ ἀπὸ τὸν υἱὸν του, νὰ τὸν γνωρίσῃ ὑφ' ὅλας αὐτοῦ τὰς ὄψεις.

«Ὅσον διὰ τὴν γνῶσιν τῶν φυσικῶν πραγμάτων, γράφει πρὸς τὸν Παν-

ταρουνέλ, θέλω να επιδοθής μ' ενδιαφέρον να μη υπάρξει θάλασσα, ποταμός ούτε πηγή, της οποίας να μη γνωρίζεις τα όριά της: όλα τα πτηνά του ουρανού, όλα τα δένδρα, τα χαμόδενδρα και τους θάμνους των δασών, όλα τα χόρτα της γης, όλα τα μέταλλα τα κρυπτόμενα εις το βάθος των άβυσσων, όλους τους πολυτίμους λίθους της άνατολής και του νότιου, τίποτε να μη αφήνης άγνωστον... Δι' επανειλημμένων άνατομιών ν' αποκτήσης τελείαν γνώσιν του άλλου κόσμου, του ανθρώπου δηλαδή!...»

Καθώς βλέπομεν τίποτε δεν παρελείφθη από εκείνα, τα οποία σχηματίζουν την επιστήμην της φύσεως ή την μελέτην του ανθρώπου.

Πρέπει δε να σημειώσωμεν, ότι ο Rabelais θέλει όχι μόνον ο μαθητής του να γνωρίζη την φύσιν, αλλά και να την αγαπά και να την αισθάνεται. Παραγγέλλει εις τινας μαθητάς, ν' αναγινώσκουν τα Γεωργικά του Βιργιλίου μεταξύ λειμώνων και δασών.

Πρόδρομος εις τούτο του Rousseau, καθώς και εις άλλα τινά, φρονεί, ότι συντελεί πολύ εις την υγείαν της ψυχής και την αναζωγόνησιν της φαντασίας, ή ανάπαυσις της διανοίας δια της θέας των θελγέτρων της φύσεως.

Πραγματογνωσία. Κατά το πρόγραμμα, το όποιον φαντάζεται ο Rabelais, ο νοός του μαθητού διαρκώς είναι άγρυπνος, άκόμη και κατά το φαγητόν. Εκεί ή διδασκαλία γίνεται δια της συνδιαλέξεως: ο λόγος στρέφεται εις τα φαγητά, εις τα πράγματα, τα όποια υποπίπτουσιν εις τους όφθαλμούς του Γαργαντούα. Γίνεται λόγος περί της φύσεως και των ιδιοτήτων του ύδατος, του οίνου, του άρτου, του άλατος. Έκαστον πράγμα παρέχει την ύλην έρωτήσεων και έξηγήσεων. Ο Γαργαντούα κάμνει πολλάκις περιπάτους εις τους άγρους και διδάσκει την βοτανικήν εις την έξοχήν: «διαβαίνοντες από κανένα λιβάδι ή άλλο μέρος χλοερών, επισκεπτόμενοι τα δένδρα και τα φυτά, συγκρίνοντες αυτά με τα βιβλία των αρχαίων, όσοι έγραψαν δι' αυτά...». Όλίγα μαθήματα εκ του βιβλίου, κυρίως έποπτική διδασκαλία γινομένη ενώπιον των πραγμάτων, τιαύτη είναι ή μέθοδος του Rabelais.

Δια τον αυτόν σκοπόν στέλλει τον μαθητήν του να επισκεφθή τα έργαστήρια των χρυσοχόων, τα χωνευτήρια, τα γραφεία των άλχημιστών, παντός είδους καταστήματα: αληθείς επιστημονικοί περίπατοι, όποιους επιχειροῦσι σήμεραν.

Ο Rabelais θέλει να μορφώσει τέλειον άνθρωπον, μεμυημένον εις την τέχνην, εις την βιομηχανίαν, ικανόν επίσης, όπως ο Αιμίλιος του Rousseau, να επιδοθή εις χειρωνακτικήν εργασίαν. Όταν ο καιρός είναι βροχερός και δεν είναι δυνατόν να γίνη περίπατος, ο Γαργαντούα σχίζει και πριονίζει ξύλα, κοπανίζει στάχυν εις την αποθήκην.

Άγωγή θρησκευτική και ήθική. Δια την θρησκείαν καθώς δι' όλα τα άλλα, ο Rabelais είναι εναντίον πάσης έξωτερικής και καθαρώς τυπικής άγωγής. Ζητεί να αντικαταστήση την φαινομενικήν ευλάθειαν και την κατάχρησιν της τυπικής έξασκήσεως των θρησκευτικών καθηκόντων δια του ληθούς αισθήματος της εϋσεβείας, δια της μελέτης αυτού του κειμένου της

Γραφής. Ζητεί περισσότερο άκόμη την έξωτερικήν, την προσωπικήν λατρείαν «του μεγάλου πλάστου του σύμπαντος», την όποιαν διεγείρει ή μελέτη των έργων του Θεού. Μόλις έγερθέντες, ο Γαργαντούα και ο διδάσκαλός του Πονοκράτης, παρατηρούν τον ουρανόν, θαυμάζουν τον ουράνιον θόλον. Το έσπέρας επιδίδονται εις την αυτήν θεωρίαν. Μετά το φαγητόν και πρό του ύπνου βλέπομεν τον Γαργαντούα ν' αποστεινή προσευχάς εις τον Θεόν, δια να τον λατρεύση, δια να διαβεβαιώσει την πίστιν του, δια να τον δοξολογήση δια την άπειρον αγαθότητά του, δια να τον ευχαριστήση δι' όλον τον παρελθόντα χρόνον και δια να επικαλεσθή την αντίληψιν του δια το μέλλον. Τα θρησκευτικά φρονήματα του Rabelais προέρχονται συγχρόνως από το θρησκευτικόν αίσθημα, το όποιον ανέκίνησεν ή Μεταρρύθμισις, εις την όποιαν όλίγον έλευσε και αυτές να προσχωρήση και από τάσεις νεωτερικωτέρας άκόμη, όποιαι λ. χ. αί έμπνεύσασαι την πανθειστικήν φιλοσοφίαν του J. J. Rousseau.

Όσοι γνωρίζουν τον Rabelais εκ φήμης ή από μερικάς εκ των αναριθμητών άστεισιότητων του, άπορούν ίσως, πως ο εϋθυμος σατυρογράφος δύναται να θεωρηθή διδάσκαλος της ήθικής. Έν τούτοις ύψίστη αντίληψις ήθικής διαπνέει πολλάς σελίδας του βιβλίου του.

O MONTAIGNE (1533—1592).

Μεταξύ του Έράσμου, του πολυμαθούς φιλολόγου, ο όποιος έτρεφεν άποκλειστικόν έρωτα προς τα αρχαία γράμματα και του Rabelais, του τολμηροῦ νεωτεριστού, ο όποιος ζητεί να επεκτείνη όσον είναι δυνατόν τα όρια της διανοίας και να εισαγάγη όλόκληρον έγκυκλοπαιδείαν εις τον έγκέφαλον του μαθητού με κίνδυνον να την διαρρήξη, ο Montaigne¹ κατέχει θέσιν μεσάζουσας με τας περισκεμμένας και μεμετρημένας βλέψεις του, με την σόφρονα και μετρίαν παιδαγωγικήν του, την αποφεύγουσαν τα άκρα. Ο Rabelais ήθελε να αναπτύξη πάσας τας δυνάμεις εξ ίσου, απέδιδε την αυτήν αξίαν εις όλες τας μαθήσεις, εις την λογοτεχνίαν και τας επιστήμας. Ο Montaigne ζητεί να εκλέξη μεταξύ των δυνάμεων του ανθρώπου πρώτιστα θέλει να μορφώσει την κρίσιν. Μεταξύ των γνώσεων συνιστά κατά

1. Η φιλοσοφία κατά τον 16ον αιώνα δεν ειχεν άπαλλαγή άκόμη από τους περιορισμούς της παλαιάς σχολής, από την άθθεντίαν και τον ζυγόν του Αριστοτέλους. Η ήθική μόνον άποκτά την ελευθερίαν της εις τα έργα των λογογράφων. Την πρώτην θέσιν μεταξύ των έργων τούτων κατέχει το σύγγραμμα του Michel Montaigne, το επιγραφόμενον Les Essais, έργον μεγάλης αξίας, εκδοθέν μεταξύ 1580—88.

Περί της λογοτεχνικής σημασίας του Montaigne ιδεά τον R. Doumic Hist. Litt. Française σ. 169 κ. έφ., περί του Montaigne ως παιδαγωγού την ιδιαιτέραν πραγματείαν του Compayré. (Le grands éducateurs—P. Delaplane 0.90 φρ.)

Έκδόσεις: Hachette μετά σχολίων υπό P. Stapfer (8 φρ.) Plon Nourrit (3 φρ.) Πρόχειρος έκδοσις παρά Flammarion τόμ. 4 προς 0.95 φρ.

προτίμησιν εκείνας, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ μορφώσουν ἀνθρώπους λογικούς καὶ συνετούς. Ὁ Rabelais καταπονεῖ τὸν νοῦν καὶ τὸ σῶμα, ὀνειρεύεται μίαν διδασκαλίαν ὑπέρμετρον, διὰ τῆς ὁποίας ὁ μαθητὴς νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας.

Ὁ Montaigne ζητεῖ μόνον νὰ γευώμεθα τὸ εὐχάριστον μέρος τῶν ἐπιστημῶν, νὰ τὰς ἐγγίζωμεν, χωρὶς νὰ τὰς ἐξαντλοῦμεν.

Ἔχει μεγαλυτέραν ἀξίαν δι' αὐτὸν κεφαλὴ καλῶς διερρυθμισμένη παρὰ ὑπερφροτωμένη ἀπὸ γνώσεις.

Πῶς ἐξεπαιδεύθη ὁ Montaigne. Πολλάκις γίνεται κανεὶς παιδαγωγὸς ἐνθυμούμενος πῶς ἐξεπαιδεύθη ὁ ἴδιος. Τοῦτο συνέβη διὰ τὸν Montaigne. Ἡ παιδαγωγικὴ του εἶναι συγχρόνως ἀποιμύσεις τῶν μεθόδων, τὰς ὁποίας ὁ προνοητικὸς πατήρ του εἶχεν ἐφαρμόσει εἰς αὐτόν, καὶ διαμαρτυρία κατὰ τῶν ἐλαττωμάτων τοῦ κολλεγίου τῆς Guyenne, ὅπου εἰσῆλθεν ἔξ ἐτῶν.

Ἡ οἰκιακὴ ἀγωγή τοῦ Montaigne ὑπῆρξε πρότυπον ἐλευθέρως ἀγωγῆς. Ἡ ψυχὴ μου, λέγει ὁ ἴδιος, ἀνετράφη μὲ ὄλην τὴν γλυκύτητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, χωρὶς αὐστηρότητα καὶ περιορισμούς. Ὁ πατήρ του, ἐφευρετικὸς ἐν τῇ φιλοστοργίᾳ του, εἶχε διατάξει νὰ τὸν ἀφυπνίζουσιν τὴν πρωίαν μὲ τὸν ἦχον τῶν μουσικῶν ὀργάνων, διὰ νὰ προλάβῃ τὸν ἀπότομον ἀφυπνισμόν, ὁ ὁποῖος διαθέτει κακῶς τὸν ἀνθρώπον διὰ τὴν ἐργασίαν. Ἐφήρμοζεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν μετριασμένην ἐκείνην πειθαρχίαν, τὴν ἐπιεικῆ συγχρόνως καὶ σταθεράν, ἔξ ἴσου ἐπέχουσιν ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν σκληρότητα, τὴν ὁποίαν ὁ Montaigne ἐδάπτισε μὲ τὸ ὄνομα τῆς **αὐστηρᾶς γλυκύτητος**. Ἐν ἄλλοις ἰδιάζον εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ Montaigne εἶναι, ὅτι ἔμαθε τὴν λατινικὴν ὅπως μανθάνει κανεὶς τὴν μητρικὴν γλῶσσαν. Ὑπηρετᾶται καὶ διδάσκαλοι συνδιελέγοντο μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν λατινικὴν. Ὅταν ἐγίνεν ἔξ ἐτῶν ἦτο τόσον ἐξησκημένος εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ Κικέρωνος, ὥστε οἱ ἄριστοι λατινισταὶ τῆς ἐποχῆς «ἐφοβοῦντο νὰ τὸν πλησιάσουν¹».

Ἀφ' ἐτέρου τὴν γαλλικὴν τὴν ἐγνώριζεν ὅσον καὶ τὴν ἀραβικὴν. Εἶναι φανερόν, ὅτι ὁ πατήρ τοῦ Montaigne ἠκολούθησε πεπλανημένην ὁδόν. Ἄλλ' ὁ Montaigne κατενόησεν ἐκ τοῦ πρωτοτύπου ἐκείνου τρόπου τὰ ἐλαττώματα τῶν ἐν χρήσει μεθόδων πρὸς ἐκμάθησιν τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν. Παρετήρησεν, ὅτι αἱ μέθοδοι ἐκεῖναι εἶναι βραδεῖαι καὶ μηχανικαί, ὅτι γίνεται κατάχρησις τῆς ἀποστηθίσεως κανόνων καὶ δὲν δίδεται μεγάλη θέσις εἰς τὴν ἐξάσκησιν· «εἶναι ἀπόκτημα μέγα καὶ ὠραῖον ἢ ἑλληνικὴ καὶ ἢ λατινικὴ, ἀλλὰ τὰς ἀγοράζομεν πολὺ ἀκριβά».

Εἰς τὸ κολλέγιον τῆς Guyenne, εἰς τὸ ὁποῖον ἐφοίτησεν ἑπτὰ ἔτη, ἠσθάνθη μεγάλην ἀποστροφὴν πρὸς τὰς σωματικὰς ποινὰς καὶ τοὺς αὐστηροὺς νόμους τῶν ἐσωτερικῶν σχολείων τῆς ἐποχῆς του. Διὰ ζωηροτάτων φρά-

1. Ἐν τούτοις ὁ Montaigne ἔγραψε τὸ σύγγραμμά του εἰς τὴν γαλλικὴν παρὰ τὴν κρατοῦσαν τότε συνήθειαν εἰς ἑλληνικὴν νὰ γράφουσιν εἰς τὴν λατινικὴν. Θεωρεῖται δὲ εἰς τῶν καθιερωσάντων τὴν γαλλικὴν ὡς γραπτὴν γλῶσσαν.

σεων ἐξανίσταται κατὰ τοῦ συστήματος ἐκείνου, τὸ ὁποῖον μεταβάλλει τὴν σχολὴν εἰς τόπον φρίκης καὶ ἀπανθρωπίας, καὶ τὸ ὁποῖον ἐξευτελίζει τὴν νεολαίαν ὑπὸ τὰ κτυπήματα τῆς φραγγέλης.

Σπουδαιότης ἀγωγῆς γενικῆς καὶ ὄχι μερικῆς. Ὁ Montaigne ἐπραγματεύθη παροδικῶς εἰς διάφορα κεφάλαια τῶν Essais¹ περὶ ζητημάτων παιδαγωγικῶν, ὄχι μόνον ὡς ἀνάμνησιν τοῦ μαθητικοῦ του βίου, ἀλλὰ καὶ διότι ὡς φιλόσοφος θεωρεῖ «ὅτι ἡ μεγαλυτέρα δυσκολία καὶ σπουδαιότης τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιστήμης εἶναι εἰς τοῦτο τὸ σημεῖον, ὅπου πραγματεύεται περὶ τῆς τροφῆς καὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδῶν».

Κατ' αὐτὸν ἡ διδασκαλία σκοπὸν ἔχει νὰ μορφώσῃ ἀνθρώπους καὶ ὄχι εἰδικούς εἰς εἶδος τι μαθήσεως.

Σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς.—**Ἡ μόρφωσις τῆς κρίσεως.** Κατὰ ταῦτα εἶναι εὐκόλον νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι διὰ τὸν Montaigne τὰ γράμματα καὶ αἱ λοιπαὶ μαθήσεις εἶναι μέσα μόνον. Εἶναι ὄργανα καὶ ὄχι ὁ σκοπός, τὸ τέλος τῆς ἀγωγῆς.

Ὁ συγγραφεὺς τῶν Δοκιμῶν δὲν παρασύρεται ὑπὸ τῆς λογοτεχνικῆς μέθης, ἢ ὁποία κατέλαβε πολλοὺς λογίους τοῦ 16ου αἰῶνος καὶ κατέστησε τὴν γνώσιν τῶν ἀρχαίων γλωσσῶν τὸ ἰδεῶδες τῆς ἐκπαιδεύσεως.

Δὲν τὸν ἐνδιαφέρει ἂν ὁ μαθητὴς ἔμαθε νὰ γράφῃ τὴν λατινικὴν. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν εἶναι, ἂν ἔγινε καλύτερος καὶ συνετώτερος, ἂν ἀπέκτησε κρίσιν ὑγιεστέραν.

Ἡ κυριαρχοῦσα παιδαγωγικὴ ἀρχὴ τοῦ Montaigne εἶναι ἡ ἀνάγκη τῆς μόρφωσεως τῆς κρίσεως.

«Μὲ τὸν τρόπον ὅπου μᾶς ἐδίδαξαν, δὲν εἶναι θαῦμα, ἐὰν οὔτε οἱ μαθηταί, οὔτε οἱ διδάσκαλοι γίνονται τελειότεροι μολονότι γίνονται πολυμαθέστεροι. Πραγματικῶς, ἢ μέρμινα καὶ τὰ ἔξοδα τῶν πατέρων μας σκοπὸν ἔχει νὰ μᾶς γεμίσῃ τὸ κεφάλι ἀπὸ ἐπιστήμην: περὶ κρίσεως καὶ περὶ ἀρετῆς, ὀλίγας εἰδήσεις... «Ἐργαζόμεθα διὰ νὰ γεμίσωμεν τὸ μνημονικὸν καὶ ἀφήνομεν τὴν νόησιν καὶ τὴν συνείδησιν κενήν».

Ὁ πρακτικὸς καὶ χρησιμοθηρευτικὸς νοῦς τοῦ Montaigne ὑπαγορεύει εἰς αὐτόν τὸ σχέδιον τῶν σπουδῶν. Δὲν θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὰ ἄδύτα τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἀφιλοκερδὴς ἐπιστήμη δὲν εἶναι δι' αὐτόν. Ἐὰν ὁ Rabelais ἐζήτησε νὰ ἀναπτύξῃ θεωρητικῶς τὸν νοῦν, ὁ Montaigne φροντίζει μᾶλλον διὰ τὸ πρακτικὸν μέρος. Ὑποτάσσει τὰ πάντα εἰς τὴν ἠθικὴν.

Τὴν ἱστορίαν λ. χ. πρέπει νὰ μανθάνωμεν, ὄχι τόσον διὰ νὰ γνωρίζωμεν τὰ γεγονότα, ὅσον διὰ νὰ τὰ κρίνωμεν. Δὲν πρέπει τόσον νὰ ἐντυπώσωμεν εἰς τὴν μνήμην τοῦ παιδὸς «τὴν χρονολογίαν τῆς ἀλώσεως τῆς Καρχηδόνας, ὅσον τὸν χαρακτήρα τοῦ Ἀννίδα καὶ τοῦ Σκιπίωνος, οὔτε τόσον τὸ ποῦ ἀπέθανεν ὁ Μάρκελλος ἀλλ' ὅτι ἦτο ἀνάξιον αὐτοῦ νὰ ἀποθάνῃ ἐκεῖ».

1. Πρὸ πάντων τὸ ΚΔ' τοῦ Α' βιβλ. περὶ δοκησιοφίας, τὸ ΚΕ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ βιβλ. Περὶ τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδῶν, τὸ Ζ' κεφ. τοῦ Β' βιβλ. Περὶ τῆς στοργῆς τῶν μητέρων πρὸς τὰ τέκνα.

Ἐπίσης εἰς τὴν φιλοσοφίαν δὲν εἶναι ἡ γενικὴ γνώσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς φύσεως, ἀλλ' ἡ ἠθικὴ καὶ τὸ πρακτικὸν μέρος τὸ ὁποῖον ἐκτιμᾷ καὶ παραγγέλλει ὁ Montaigne.

Ἡ ἐκπαίδευσις ἡ γινομένη μόνον διὰ τοῦ βιβλίου δὲν ἀρέσκει εἰς τὸν Montaigne. Ἀποδίδει μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὴν πείραν καὶ τὴν συναναστροφὴν τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὴν παρατήρησιν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν φυσικὴν ὑποβολὴν τῆς ψυχῆς.

Τὰ πράγματα πρέπει νὰ προηγηθοῦν τῶν λέξεων. Ὁ Montaigne εἰς τοῦτο προλαμβάνει τὸν Comenius, τὸν Rousseau καὶ ἄλλους τοὺς νέους παιδαγωγούς: «ὁ μαθητὴς μας ἄς μάθῃ καλῶς τὰ πράγματα, αἱ λέξεις θὰ ἔλθουν κατόπιν».

Ἐλαττώματα τοῦ Montaigne. Τὸ μεγαλύτερον ἐλάττωμα τοῦ Montaigne, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, εἶναι, ὅτι δὲν ἔχει ἰσχυρὰν θέλησιν. Ὀλίγον ἐγωιστῆς καὶ ἐπικούρειος, ἐξύμνησε μόνον τὴν ἀκοπον ἀρετὴν, εἰς τὴν ἐποίαν φθάνει κανεὶς «διὰ μέσου σκιερῶν ὁδῶν, ἐστολισμένων δι' ὠραίων ἀνθέων». Ὁ ἴδιος ἀνέλαθεν ἀρὰ γε καθήκοντα κοπιαστικά; Διὰ νὰ ἀγαπήσῃ τὰ παιδιά θέλει νὰ εἶναι ἀξιαγάπητα. Ἐφόσον εἶναι μικρὰ τὰ ἀποστρέφεται καὶ τὰ ἀπομακρύνει.

Ὁ Montaigne λέγει κάπου «τὰ τέκνα μου ἀποθνήσκουν ἔλα εἰς τὴν παραμάναν». Προβαίνει μέχρι τοῦ σημείου νὰ λέγῃ ὅτι ὁ σοφὸς πρέπει νὰ ἀγαπήσῃ τὰ συγγράμματά του περισσότερο ἀπὸ τὰ τέκνα του: «τὰ τέκνα τῆς διανοίας μας εἶναι περισσότερο ἰδικά μας».

Ἀνεπαρκεστάτη εἶναι ἡ θεωρία του περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν γυναικῶν. Ὁ Montaigne εἶναι ἐξ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι κινούμενοι ἀπὸ ψευδῆ φιλαρέσκειαν θέλουν νὰ κρατήσουν εἰς τὴν ἀμάθειαν τὴν γυναῖκα διὰ τὸν λόγον, ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις καταστρέφει τὴν φυσικὴν χάριν αὐτῆς. Ἀπαγορεύει τὴν σπουδὴν τῆς ρητορικῆς διὰ τὸν ἴδιον λόγον. Αἱ γυναῖκες πρέπει νὰ περιορισθοῦν εἰς τὰ προτερήματα, τὰ ὁποῖα τὸ φύλον των ἐξασφαλίζει εἰς αὐτάς. Ἐν γένει μετὰ περιφρονήσεως ὁμιλεῖ περὶ τῶν γυναικῶν ὁ Montaigne.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη ἡ παιδαγωγικὴ τοῦ Montaigne εἶναι παιδαγωγικὴ σὴν ὁφρῶν, τῆς ὁποίας πολλὰ μέρη κινεῖ τὸν θαυμασμὸν πάντοτε. Οἱ Ἰανσενισταί¹, ὁ Locke καὶ ὁ Rousseau θὰ ἐμπνευσθοῦν πολλάκις ἀπὸ τὸν Montaigne. Κατὰ τὴν ἐποχὴν του μόνον ὀλίγοι μαθηταὶ του παρεδέχθησαν τὰς ἀρχάς του. Ἀλλὰ σήμερον, μετὰ τριακόσια ἔτη, θεωρεῖται ὡς ἀσφαλὴς ὁδηγὸς τῆς διανοητικῆς ἀγωγῆς.

(Ἀκολουθεῖ)

Κατὰ τὸν Conpayré

X. Θ.

Ο ΣΙΔΕΡΑΣ

(Διὰ τὴν Γ' τάξιν).

Στίχοι Γ.Γ.Κ.

Διαρρυθμισοὶ Σ.Χ.

Allegro

'Απ' τὴ σι γμῆ, ποῦ ξη με ρῶ -
 νει, μέσ' στάρ γα στή ρι θροντε ρά κτυ
 πά ει τὸ σφυ ρι σιά μό νι κτυπαῖ τοῦ γε ρο
 σι - δε ρᾶ. Πάμ πάν! πάμ πάν! Πιά
 μιά σι γμῆ σω παί νει ^{mf} και πά λιὰ μουῖς πάμ πάν! γιά δέξ! πάν
 πάν! και τὸ σφυ ρι ποῦ ια τε βαί νει. πάν πάν! πάν
 πάν! Τσιμπλίδες ξε πε τᾶ χρυ σές. ^f πάμ πάν ^f πάμ
 ξηρῶς
 πάν ^f πάμ πάν, ^f πάμ πάν, ^f πάμ πάν πάν.

1. Οἱ ἀκολουθήσαντες τὰς ἀρχάς τοῦ Ὁλλανδοῦ θεολόγου Jansenius (1585—1638) ὁ ὁποῖος ἐξέθεσε κατὰ τρόπον ἴδιον τὰς περὶ τῆς θείας χάριτος δοξασίας τοῦ ἱεροῦ Αἰγυυστίνου. Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁπαδοὶ τῶν ἀρχῶν τούτων ἦσαν οἱ σοφοὶ ἀναχωρηταὶ τοῦ Port-Royal μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Pascal.

1

Ἐπὶ τῆ στιγμῇ ποῦ ξημερώνει
μέσ' στέργαστήρι βροντερῶ
χτυπάει τὸ σφυρὶ στάμονι
χτυπάει τοῦ γέρο-σιδερά.

2

Κάνει ἄγκυρα μὲ ἀλυσίδα
γιὰ νὰ φουντάρη μιὰ χαρὰ
τὸ πλοῖο, σὰ φθάση στὴν πατρίδα.
Κουράγιο, γέρο-σιδερά!

3

Σὲ λίγο ἀπὸ τὸ σχολεῖο γυρνάει
κι ὁ γιὸς τοῦ γέρο-σιδερά.
Καὶ τὸν πατέρα βοηθάει
εἶναι ἡ δουλειὰ γι' αὐτὸν χαρά.

4

Πάμ-πάμ! Τ' ἀκοῦνε οἱ διαβάτες
καὶ λέει καθέννας τους φαιδρά:
Τιμὴ καὶ δόξα στοὺς ἐργάτες,
στὸ νιὸ καὶ γέρο σιδερά!

ΕΠΩΔΟΣ

Πάμ-πάν! Πάμ-πάν! Γιὰ μιὰ στιγμῇ σπαίρνει
Καὶ πάλι ἀκοῦς: Πάμ-πάμ. Γιὰ δὲς
—Πάν-πάν!—
Καὶ τὸ σφυρὶ ποῦ κατεβαίνει
—Πάμ-πάν! Πάν, πάν!—
Τσιμπλίδες ξεπετάει χρυσές.
Πάμ-πάν! Πάμ-πάν! [Δίς]. Πάν! Πάν! Πάν!

A. PABST

Η ΧΕΙΡΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΩΝ ΑΡΡΕΝΩΝ¹

Ὅσο πολυπλοκώτερα γίνεται ἡ μηχανή, τόσο περισσότερο πρέπει νὰ εἶναι ἡσκημένη ἡ χεὶρ, ἣτις μεταχειρίζεται ταύτην, καὶ μιὰ τοιαύτη ἄσκησις τῆς χειρὸς κατ' ἀνάγκην συνδέεται πρὸς μεγαλύτερον βαθμὸν ἰκανότητος τοῦ ἐγκεφάλου. Ὄταν οἱ δάκτυλοι εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ἐργάζωνται τόσο ἀκριβῶς, ὥστε νὰ διακρίνουν διαφορὰς χιλιοστομέτρων, τότε γίνεται καταληπτὸν, ὅτι ἡ τοιαύτη ἰκανότης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ ἀναλόγου μορφώσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ ἐπαρκῶς νοημοσύνης, ἣτοι ἀνωτέρας πνευματικῆς ἰκανότητος.

Τοῦτο γίνεται καταφανὲς ἐν τῇ χρήσει τῶν λεπτῶν μετρικῶν ὀργάνων καὶ ἐπιστημονικῶν σκευῶν· ἀλλ' ἰσχύει ἐν εὐρυτέρῃ ἐννοίᾳ καὶ εἰς πᾶν εἶδος μηχανικῆς καὶ τεχνικῆς ἐργασίας. Ἐφρόντισε δὲ καὶ ἡ φύσις, ὥστε νὰ εἶναι ἀδύνατον νὰ μορφωθῇ ὁ ἄνθρωπος μονομερῶς διὰ μιάν καὶ μόνην ἐνέργειαν. Ὄταν ἀπαιτῆ τις παρ' ἐνὸς ἀνθρώπου ὠρισμένην τινα ἐνέργειαν τοῦ

1. Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

ὀφθαλμοῦ ἢ τῆς χειρὸς, πρέπει ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ ὅλος ἄνθρωπος νὰ ἀναπτυχθῇ μέχρι ὠρισμένου τινὸς βαθμοῦ ἰκανότητος. Ὅπως εἰς μιάν μηχανήν δὲν εἶναι δυνατὸν ἐν μόνον μέρος νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ τελειοποιηθῇ εἰς βάρος ἄλλων μερῶν, ἀφιεμένων τούτων εἰς τὸν ἀρχικὸν αὐτῶν τύπον, οὕτω καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἰκανότητος μεμονωμένων ὀργάνων τοῦ ἀνθρώπου ἐτέθησαν φραγμοὶ τινες διὰ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς ἄλλα ὄργανα καὶ διὰ τῆς ἐξαρτήσεως αὐτῶν ἐκ τούτων.

Τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα δίδουν ἀφορμὴν πρὸς ἐξέτασιν τῶν φυσιοψυχολογικῶν βάσεων τῆς χειροτεχνικῆς διδασκαλίας.

Ὡς δεικνύει ἤδη ἡ γενικὴ πείρα, εἶναι εὐκόλος ἡ κυριαρχία τῶν μεγάλων μυϊκῶν ὁμάδων· τούναντιον τὰ λεπτότερα καὶ λεπτότατα ἀπτικὰ καὶ κινητικὰ συναισθήματα τοῦ βραχίονος τῆς χειρὸς καὶ ἰδίᾳ τῶν δακτύλων ἀποκτῶνται μετὰ πολὺ περισσοτέρου κόπου. Οὕτω π. χ. ὀλιγωτέρα ἀπαιτεῖται ἐπιτηδειότης διὰ τὴν χρῆσιν τοῦ πελέκεως καὶ διὰ τὴν ἐκκοπὴν ξύλων, ὁπότε ἐντείνονται πάντες αἱ μῦες τῆς χειρὸς καὶ τοῦ βραχίονος, παρὰ διὰ τὴν διὰ τριῶν δακτύλων κράτησιν τῆς γραφίδος καὶ τὴν διὰ τοῦ τρόπου τούτου γραφήν. Τὸ παιδίον κατὰ τὰς πρώτας πρὸς γραφήν προσπαθείας μεταχειρίζεται σχεδὸν ὅλους τοὺς μῦς τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀναπτυγμένους ἀνθρώπους παρατηρεῖται συχνὰ μιὰ συνεργασία τῶν μυῶν τοῦ προσώπου συνοδεύουσα τὴν ἐν τῇ γραφῇ κίνησιν τῆς χειρὸς. Ὅ,τι ὀνομάζομεν χονδροειδῆ ἐργασίαν, θέτει εἰς ἐνέργειαν μεγάλας μυϊκὰς ὁμάδας μετὰ τῶν μεγαλύτερων αὐτῶν διαρθρώσεων, ἐνῶ ἡ λεπτοτέρα ἐργασία θέτει εἰς ἐντάσιν μικροτέρας μυϊκῆς ὁμάδας μετὰ τῶν λεπτοτέρων αὐτῶν διαρθρώσεων. Ἐνεκα τούτου ἡ χονδροειδῆς ἐργασία ἀναπτύσσει ὀλίγας μόνον καὶ μεγάλας κινητηρίους ἐνεργείας, ἐνῶ ἡ λεπτοτέρα ἐργασία διαμορφῶι τὰς λεπτοτέρας κινητηρίους ἐνεργείας καὶ τὴν λεπτοτέραν συναρμογὴν τῶν μυϊκῶν κινήσεων. Καὶ τὴν τελευταίαν ταύτην δέον νὰ ἐπιδιώκῃ ἡ διδασκαλία, διότι τὰ βαρῆα εἶδη τῆς χειροτεχνίας ἀπαμβλύνουσι τὰ κινητήρια συναισθήματα. Οὐχὶ ὁ πέλεκυς καὶ ὁ μοχλός, ἀλλὰ τὸ ἐλαφρὸν σφυρίον, τὸ πριόνιον, ἡ ροκάνη, ἡ γλυφίς, τὸ μαχαίριον καὶ ἡ φαλὶς εἶναι τὰ ἐργαλεῖα, τῶν ὁποίων πρέπει νὰ γίνεται χρῆσις ἐν τῇ χειροτεχνικῇ σχολῇ. Ἐντεῦθεν ἐπεταί, ὅτι δὲν ἐπαρκοῦσι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν κινητηρίων παραστάσεων ἡ διδασκαλία τῆς γυμναστικῆς καὶ αἱ ἄλλαι γυμναστικαὶ ἐνεργεῖαι, τῶν ὁποίων ἔμως ἡ σημασία ὑπερῆλθεν ἐποψιν οὐδὲν ὀλίγως θίγεται.

Ἡ ἐρευνα τῆς ἀναπτύξεως τοῦ παιδίου ἐδίδαξεν ὅτι λίαν ἐνωρὶς δέον ν' ἀρχίσῃ ἡ διαμόρφωσις τῶν κινητηρίων συναισθημάτων, διότι τὰ ἐγκεφαλικά κέντρα, τὰ ὁποῖα δεσπόζουσι τῶν μυϊκῶν κινήσεων τῆς χειρὸς, ἀναπτύσσονται λίαν ἐνωρὶς (αἱ ἀπτικαὶ κινήσεις εἰς τὸ παιδίον, κατὰ τὸν Πρέυερ, σαφῶς ἀναφαίνονται ἤδη κατὰ τὴν 17ην ἐβδομάδα τῆς ζωῆς αὐτοῦ). Ἐὰν ἡ διδασκαλία ἐπέμβῃ ἐν καταλλήλῳ χρόνῳ, τότε αἱ μυϊκαὶ κινήσεις δύνανται νὰ φθάσωσιν εἰς βαθμὸν τελειότητος, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν δύνανται πλέον νὰ ἐξιθῶσιν εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν τοῦ βίου. Διότι εἰς

τούς ἐν ἡλικία ἀνθρώπους κινήσεις τινες καθ' ὄρισμένες διευθύνσεις τοσοῦτον ἀπημδλύνθησαν καὶ τὰ γαγγλιόκύτταρα τοσοῦτον ἐγήρασαν, ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸν πλέον αἱ κινήτηριοι ὁδοὶ νὰ ἔχουν τὴν ἀπαιτουμένην τελειότητα.

Τὸ πρακτικὸν συμπέρασμα ἐκ τῶν ἐξαγομένων τῆς ψυχολογικῆς ἐρεῦνης εἶναι ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς χειροτεχνίας δὲν πρέπει ν' ἀρχίσῃ πολὺ ἀργά. Ὡς ἤδη πρὸ πολλοῦ ἐδίδαχεν ἡ πείρα, αὕτη δύναται ἀριστα νὰ συνδεθῇ πρὸς τὰ παιγνίδια, τὰ ὅποια παίζει τὸ παιδίον, πρὶν ἔλθῃ εἰς τὸ σχολεῖον καὶ κατὰ τὰ πρῶτα σχολικὰ ἔτη, καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐν γένει καθ' ὅλην τὴν περίοδον ἀπὸ τὸν ὄγδον μέχρι τοῦ δεκάτου ἔκτου ἔτους τῆς ἡλικίας. Ἐὰν αἱ χειροτεχνικαὶ ἀσκήσεις πρὸς μόρφωσιν τῶν κινήτηριων συναισθημάτων ἀρχίσουν βραδύτερον, τότε ἀπωλέσθη ἐπὶ ματαίῳ ὁ καλύτερος χρόνος καὶ ἐπομένως τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι λίαν ἀμφίβολον.

Ἄλλὰ δὲν πρέπει πάλιν νὰ περιπέσῃ τις εἰς τὸ ἀντίθετον λάθος ἐπιβάλλων λίαν ἐνωρὶς τὰς λεπτοτέρας τῶν ἀσκήσεων καὶ ἰδίᾳ τὰς τῶν δακτύλων. Καὶ ἐνταῦθα ἀπαραιτήτως ἐπιβάλλεται μία λελογισμένη διαβάθμισις. Ἡ γενικὴ μεθοδικὴ ἀρχή· «ἀπὸ τῶν εὐκόλων εἰς τὰ δύσκολα», εἰδικῶς διὰ τὰς κινήτηριους ἀσκήσεις τροποποιημένη δέον νὰ διατυπωθῇ ὡς ἐξῆς· «ἀπὸ τῶν χονδροειδεστέρων εἰς τὰς λεπτοτέρας».

Εἶναι προφανές ὅτι ἐν τούτῳ ὀφείλομεν νὰ ἀκολουθῶμεν τὸν νόμον τῆς ἐξελίξεως, τὴν ὁποῖον καὶ ἡ πορεία τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας δεικνύει καὶ τὸν ὁποῖον ὀφείλομεν νὰ ἐφαρμόσωμεν καὶ εἰς τὰ ἄτομα.

Ἐὰν τὴν εἰς τὸ τέλος τῶν σκέψεων τούτων θελήσωμεν νὰ ρίψωμεν ἀναθεωρητικὸν βλέμμα ἐφ' ὅλης τῆς ἐκπολιτιστικῆς καὶ τεχνικῆς ἐξελίξεως ἀπὸ τῶν πρώτων ἀκατεργάστων ἐργαλείων μέχρι τοῦ συστήματος τῆς σήμερον ἐξόχως ἀναπτυχθείσης τέχνης, θὰ διακρίνωμεν δύο κύρια σημεῖα. Ἐν πρώτοις τὸ ἐργαλεῖον εἶναι τὸ μόνον, ἔνεκα δὲ τούτου καὶ ἀπαραίτητον, μέσον πρὸς ἀνύψωσιν τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἡμετέρων αἰσθητικῶν διὰ τῆς ἐξευγενίσεως καὶ ἐνισχύσεως τούτων. Ἐπειτα μόνον τὸ ἐργαλεῖον εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μᾶς καθιστᾷ ἱκανοὺς, νὰ προσδῶμεν πέραν τῆς ἐπιπολαίου ἀντιλήψεως καὶ γνώσεως τοῦ ἡμετέρου περιβάλλοντος, ἰδίᾳ δὲ τῶν φυσικῶν προϊόντων, ἐκ τούτου μάλιστα ἐξαρτᾶται πᾶσα περαιτέρω πρόοδος ἐν τῇ χρήσει τῶν φυσικῶν προϊόντων διὰ τὴν προαγωγὴν τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Περαιτέρω τὸ ἐργαλεῖον «ὡς τεχνουργημα τῆς ἐνεργείας τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῆς χειρὸς ἔχει τσαυτήν ἐσωτερικὴν συγγένειαν πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ὥστε οὗτος εἰς τὸ δημιουργημα τῆς χειρὸς του διαβλέπει τι ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ὑπάρξεως, βλέπει πρὸ τῶν ὀμμάτων αὐτοῦ ἐνσαρκούμενον τὸν κόσμον τῶν παραστάσεων του». Ἄλλὰ καὶ ὁ κόσμος εἰς τὴν ζωὴν διαθέτει πολύτιμα βοηθητικὰ τεχνικὰ μέσα πρὸς προαγωγὴν τῶν σκοπῶν τοῦ βίου. Ἀναλογισθῆτι τις τὰς φωλεάς, τὰ πλέγματα καὶ τὰ οἰκοδομήματα πολλῶν ζώων. «Ἄλλὰ μόνον παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ἡ φύσις μεταχειρίζεται τὸ ἐργαλεῖον ὡς σπουδαιότατον τεχνουργημα πρὸς διατήρησιν καὶ τελειοποίησιν τῶν ὀργανισμῶν. Τὸ ἐργαλεῖον εἶναι νεύπλωμα, τὸ ὁποῖον μηχανικῶς μὲν εἶναι χωρισμένον ἀπὸ τὸν ὀργανισμόν, ἀναλογικῶς ὅμως ἀνήκει εἰς τὸν ὀργανισμόν, ὥπως τὸ ὄστρακον εἰς τὸ ὄστρακόδεσμα, τὸ κέλυφος εἰς τὸν κοχλίαν. Ὁ κοινωνιολόγος ἀποδίδει σημασίαν εἰς τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ τὸ ἐργαλεῖον κατὰ τὰ ἰδία αὐτοῦ σχέδια χάριν τῶν ἰδίων αὐτοῦ σκοπῶν. Ὁ βιολόγος εἰς τὸ σχεδιάσμα καὶ τὸ δημιουργημα τοῦτο διαβλέπει ἐγκεφαλικὴν, ταυτοχρόνως δὲ καὶ σημαντικὴν ἐνέργειαν, δι' ἧς τὸ ἐργαλεῖον καθίσταται προῖόν τοῦ σώματος. Ὅτι τὸ ὄλικόν τοῦ ἐργαλείου εἶναι

ὄλη ἐξωθεν προερχομένη, τοῦτο εἶναι τι δευτερεῦον· γνώμη, τὴν ὅποιαν σαφῶς ἤδη διετύπωσεν ὁ Ἑρβέρτος Σπένσερ.

(Ἀκολουθεῖ).

Μετάφρασις Γ. Καρατζᾶ.

ΤΑ ΟΡΙΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΚΗΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΟΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΣΤΙΚΑΣ ΣΧΟΛΑΣ

Τὴν δὴν παρελθόντος Ἰανουαρίου συνήλθον εἰς τὸν Ἑλλ. Φιλ. Σύλλογον ὑπὲρ πενήτην κατηγηταὶ καὶ διδάσκαλοι εἰς ἐκπαιδευτικὴν συνεδρίαν, ὅπως ἀπὸ τινος προτάσει τοῦ ἀειμνήστου Λ. Γ. Λιμαράκη, προέδρου τότε τοῦ Συλλόγου, εἴθισται. Τὸ θέμα τῆς συνεδρίας ἐκείνης, ὀρισθὲν ἐν προηγουμένη συνεδρίᾳ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου διελάμβανε «περὶ τῶν ὀρίων τῆς ὀρθογραφικῆς ἱκανότητος τῶν μαθητῶν τῶν ἀστικῶν σχολῶν», ἡ δὲ εἰσήγησις ἀνετέθη εἰς τὸν κ. Δ. Η. Οἰκονομίδην, κατηγητὴν τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς, εἰς ὃν ἀρχομένης τῆς συνεδρίας παρέδωκε τὸν λόγον ὁ πρόεδρος τοῦ Φιλ. Συλλόγου κ. Γ. Ἀποστολίδης.

Ἐκ τῆς εἰσηγήσεως τοῦ κ. κατηγητοῦ, ὅστις ἐπιστημονικώτατα καὶ λίαν εὐσυνειδήτως ἐξεπλήρωσε τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ ἔργον, χαράξας τὰ ὄρια ταῦτα, ἀποσπῶμεν τὴν εἰσαγωγὴν ἱστορικῶς διαφωτίζουσαν τὸ ὀρθογραφικὸν ζήτημα καὶ τὰς διαφορὰς αὐτοῦ φάσεις καὶ δυσχερείας, λυπούμενοι ὅτι ἐλλείπει χώρου δὲν δυνάμεθα νὰ καταχωρίσωμεν αὐτὴν ὀλόκληρον.

Ἡ εἰσήγησις ἀρχεται ὡς ἐξῆς :

Κυρῖαι καὶ Κύριοι,

Γινώσκωμεν πάντες, ὅτι ἐν τῷ ὀρθογραφίᾳ εἶναι ἡ ὀρθὴ καὶ ἀκριβὴς ἀπόδοσις τῶν διαφορῶν φωνῶν πάσης γλώσσης διὰ σημείων γραφῆς, οὐδεμίᾳ γλῶσσα μέχρι τοῦδε ἡδυνήθη ἐπαρκῶς ν' ἀποδώσῃ τὰς ἀπείρους τῆς ἀνθρωπίνης φωνῆς ἀποχρώσεις, καὶ ὅσον κατεβάλλοντο προσπάθειαι ὅπως καταστῆ ἐνιαία ἡ ὀρθογραφία γλώσσης τινὸς καὶ αὗται ἐστέφοντο ὑπὸ ἐπιτυχίας, τόσον μείζων καθίστατο ἡ διαφορὰ μεταξὺ τῆς γλώσσης ταύτης καὶ τῆς γραφῆς, διότι ἐκάστη μὲν γλῶσσα εἰκόλως μεταβάλλεται, ἡ ὀρθογραφία ὅμως ἢ οὐδόλως δύναται νὰ παρακολουθῇ πάσας τῆς γλώσσης τὰς μεταβολὰς ἢ καὶ βραδέως κατορθοῖ τοῦτο. Ἀπόπειραι δὲ πρὸς βελτίωσιν τῆς ὀρθογραφίας ἢ καὶ περιορισμὸν τῆς πολλαχοῦ παρατηρουμένης ἀσυμφωνίας μεταξὺ τῶν φωνῶν τῆς γλώσσης καὶ τῆς διὰ γραμμάτων ἀποδόσεως αὐτῶν ἐγένοντο λίαν πρωίμως παρὰ διαφοροῖς λαοῖς. Καὶ ἐστεμμένας κεφαλὰς μάλιστα ἀναφέρει ἡ ἱστορία πρωτοστατησάσας ἐν τῷ μεταρρυθμιστικῷ τούτῳ ἔργῳ, οἷον τὸν Ρωμαῖον Αὐτοκράτορα Κλαύδιον καὶ τὸν βασιλέα τῶν Φράγκων Chilpéric, οἵτινες ἀπεπειράθησαν νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὴν ἀλφάβητον τῆς γλώσσης αὐτῶν ἱκανὰ νέα γράμματα, ἀλλ' αἱ ἀπόπειραι αὐτῶν ἔμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος. Ὁμοίως μάταιαι ἀπεδείχθησαν καὶ αἱ πρὸ 40 περίπου ἔτων γενόμεναι ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπόπειραι τοῦ νὰ ἄρῳσιν ἐκ τοῦ μέσου διὰ τῆς εἰσαγωγῆς νέων γραμμάτων τὴν ἰδιαζόντως ἐν τῇ ἀγ-

γλική γλώσσα υπάρχουν μεγάλην διαφορὰν μεταξύ προφορᾶς καὶ γραφῆς.¹

Ἐν Γαλλίᾳ περιώνυμοι συγγραφεῖς, ὡς ὁ Corneille, Bossuet καὶ Voltaire ἐπήνεγκον βελτιώσεις τινὰς εἰς τὴν γαλλικὴν ὀρθογραφίαν, ἀλλ' ἡ ἰδίως μεταρρυθμίσις αὐτῆς ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ XVI αἰῶνος καὶ ἐξηκολούθησεν ἕκτοτε διαφορῶν φάσεις λαβοῦσα καὶ ὅμως δὲν κατωρθώθη νὰ ἐπέλθῃ συμφωνία μεταξύ προφορᾶς καὶ γραφῆς.

Ἐν τῇ ἰταλικῇ καὶ τῇ ἰσπανικῇ γλώσσῃ παρουσιάζεται μικρότερον τὸ κακόν.

Ἡ γερμανικὴ ὀρθογραφία κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἦτο πολὺ ὀλιγότερον ἐνιαία εἰς τὰ διάφορα τῆς Γερμανίας μέρη ἢ σήμερον, ἔλαβε δὲ αὕτη κατὰ διαφορῶν χρόνους καὶ διάφορον κατεύθυνσιν α') ἱστορικὴν μὲν ἐπὶ τοῦ J. Grimm, ὅστις ἐκ τῆς ἱστορικῆς ἀπόψεως ὀρμώμενος ἐζήτει νὰ ἐξαίρη τὴν καταγωγὴν (Abstammung) τῶν λέξεων καὶ κατὰ τὸ ἀξίωμα «Γράφε συμφώνως πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τῆς γλώσσης,» β') φωνητικὴν δὲ ἐπὶ τοῦ Adelung (περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος), ὅστις διευτύπωσε τὸ ἀξίωμα «Γράφε, ὡς ὁμιλεῖς» γ') ἐτυμολογικὴν ὀρμωμένην ἐκ τοῦ ἐξῆς κυρίου ἀξιώματος. «Ἀκολουθεῖ ἐν τῇ γραφῇ τὴν ἐτυμολογίαν τῶν λέξεων καὶ δ') τὴν συμβιβαστικὴν κατεύθυνσιν βρασιθεῖσαν ἐπὶ τοῦ ἐξῆς κυρίου ἀξιώματος «Διατῆρει τὸν ἅπαξ παγιωθέντα τρόπον τοῦ γράφειν (καὶ ἂν ἴσως οὗτος δὲν δύναται νὰ δικαιολογηθῇ φωνητικῶς, ἱστορικῶς ἢ ἐτυμολογικῶς,) μόνον δὲ ἐν διαφορομέναις περιπτώσεσιν ἀκολουθεῖ τὴν ἱστορικῶς ἀντιληπτὴν ἐξέλιξιν τοῦ σημερινοῦ φωνητικοῦ συστήματος ἐν τῇ ὑψηλῇ γερμανικῇ γλώσσῃ καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐξακρίβωσιν τῶν νόμων τῆς γλώσσης.»

Ἦδη τὸ 1881 καθορισθεῖσα ἡ ὀρθογραφία τῆς γερμανικῆς ἐγένετο παραδεκτὴ ὑπὸ τῆς Πρωσίας καὶ Βαυαρίας, ἀλλὰ μόλις μετὰ δεκαετίαν κατώρθωσαν αἱ γερμανικαὶ κυβερνήσεις ἐν συνεργασίᾳ μετ' ἀνδρῶν εἰδικῶν νὰ παράσχωσιν ἐνιαίαν ὀρθογραφίαν εἰς ἅπαντας τοὺς λαοῦντας τὴν γερμανικὴν, παρὰ τὴν ἰσχυρὰν δὲ ἀντίδρασιν τοῦ Βίσμαρκ στερεῶς ἐχομένου τοῦ παλαιοῦ συστήματος τῆς ὀρθογραφίας καὶ δι' ἐγκυκλίου μάλιστα τῆς 28 Φεβρουαρίου τοῦ 1880 αὐστηρῶς παραγγέλλοντος εἰς τοὺς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ του νὰ ἐμμένωσιν εἰς τὴν ἀρχαίαν ὀρθογραφίαν, ἐγένετο παραδεκτὴ ἐν ταῖς σχολαῖς καὶ ἐν τῇ τυπογραφίᾳ ἡ νέα ὀρθογραφία. Καὶ ἤδη σχεδὸν πανταχοῦ τῆς Γερμανίας εἶναι ἐν χρήσει ἐνιαία ὀρθογραφία, τῆς ὁποίας καὶ λεξικά ἐξεδόθησαν.²

Παρ' ἡμῖν ἐν τῇ ἀρχαιότητι συνέγραψε βιβλίον τι ὀρθογραφίας ὁ Ἡρφδιανὸς μνημονευόμενος ὑπὸ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου ἐν τῇ λέξει **Καρία**, τοῦ Πρισκιανοῦ (2. 6. 36) καὶ ἄλλων. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἐλαλεῖτο ἡ ἀρχαία

1. Πρβλ. Max Muller, On Spelling (Lond. 1876) καὶ Gladstone, Spelling reform (Lond. 1878).

2. Duden, Vollständiges orthographisches Wörterbuch nach den neuen amtlichen Regeln (3. Aufl. Leipz 1887).

ἑλληνικὴ διατηρεῖτο ὑπὸ τῶν λογίων τοῦλάχιστον ἡ ὀρθὴ τῶν λέξεων γραφή, εἰ καὶ γνωστὸν τυγχάνει ὅτι καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι δὲν ἐπεκράτει ἐν πᾶσι πλήρης συμφωνία μεταξύ προφορᾶς καὶ γραφῆς, ἀλλ' ἀφ' οὗτου ἡ γλῶσσα εἰσῆρχετο εἰς νέαν φάσιν καὶ ἡ προφορὰ διὰ διαφορῶν λόγους μετεβάλλετο, φυσικὸν ἦτο ὅπως συµμεταβάλληται καὶ ἡ ὀρθογραφία καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους καὶ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. Ἄλλ' ἀφ' οὗτου πάλιν τὸ ἔθνος εἰς νέαν εἰσῆλθε ζώην, ἐπειδὴ ἡ λογία τάξις στερεῶς πάντοτε ἀντειχέτο καὶ τῆς ἀρχαίας ὀρθογραφίας, δι' αὐτῶν καὶ διὰ τῆς τυπογραφίας καὶ τῶν σχολείων διετηρήθη καὶ διατηρεῖται παρ' ἡμῖν ἡ ἱστορικὴ ὀρθογραφία ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν καθόλου. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ὀρθογραφίᾳ πλείστοι ἀπαντῶνται δυσχέρειαι προερχόμεναι τὸ μὲν ἐκ τῆς ἀνεπαρκείας τῶν στοιχείων τῆς ἀλφαβήτου καὶ τῆς προίμως ἐπελθούσης μεταβολῆς τῆς προφορᾶς τῶν φωνηέντων καὶ διφθόγγων, τὸ δὲ ἐκ τοῦ μεγάλου πλούτου τῶν λέξεων καὶ τῆς ἐν αὐταῖς μεγάλης ποικιλίας τύπων, καὶ τῆς ἐν τῇ καθαρευούσῃ ἀναμείξεως στοιχείων τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς δημώδους, καὶ ἐξ ἄλλου ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς ὑπαρχούσης μεταξύ τῆς δημώδους καὶ τῆς ἀρχαίας, δὲν ἔλειψαν καὶ παρ' ἡμῖν οἱ αἰσθανθέντες ἀπόλυτον τὴν ἀνάγκην τῆς ἄρσεως ἢ καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῶν δυσχερειῶν τούτων διὰ μεταρρυθμίσεως τῆς ὀρθογραφίας.

Οὕτω λοιπὸν ὁ μὲν Βηλιρᾶς, ὡς γνωστὸν, ἀπεπειράθη ὅπως τὰς διαφορῶν γραφᾶς τοῦ φθόγγου *ι* ἀντικαταστήσῃ διὰ τοῦ *η*, τὴν διπλὴν γραφὴν τοῦ *ο* καὶ *ω* περιορίσῃ μόνον εἰς τὴν τοῦ *ο*, καταργήσῃ τὰς διφθόγγους καὶ τοὺς τόνους, ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐπιβάλῃ τὸ νέον αὐτοῦ σύστημα τῆς ὀρθογραφίας¹ ταχέως μετέγνω καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν συνήθη ὁδὸν τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἀοίδιμος I. Ἰσιδωρίδης Σκυλίτης ἀποπειραθεὶς νὰ ἐφαρμόσῃ ἐν τῷ τονισμῷ ἀπλούστερον σύστημα καταργοῦν τὴν **βαρεῖαν** καὶ τὴν **ψιλὴν** καὶ ἐτόμημα μάλιστα πρὸς τοῦτο ὑποβαλὼν εἰς τὴν Σύγκλητον τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, οὐδὲν κατώρθωσεν.

Ὅτι δὲ καὶ σήμερον δὲν λείπουσιν οἱ ὀπαδοὶ τῆς ἀπλουστεύσεως τῆς ὀρθογραφίας, ἐν οἷς καὶ ὁ κ. Γ. Χατζηδάκις, τοῦτο εἶναι βέβαιον, ἀλλ' οὐδεὶς τολμᾷ νὰ προβῇ εἰς τὸ ἔργον ἐμπράκτως, τὸ μὲν διότι ἕκαστος ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς ἀποτυχίας τῶν ἄλλοτε γενομένων ἀποπειρῶν, τὸ δὲ καὶ διότι εἰσέτι δὲν ἐπέστη ὁ καιρὸς τοιαύτης σοβαρᾶς μεταρρυθμίσεως, ὡς ἐσχάτως ὁμολόγησε καὶ αὐτὸς ὁ κ. Γ. Χατζηδάκις.

Τὸ μόνον λοιπὸν, ὅπερ ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπολείπεται, εἶναι νὰ προσπαθῶμεν τοῦλάχιστον διὰ μεθοδικῆς ἐν τῇ σχολῇ ἐργασίας νὰ ἀνακουφίζωμεν ὅσον τὸ δυνατόν τοὺς δυσβάστακτον ἀληθῶς φορτίον φέροντας μαθητὰς διευκολύνοντες αὐτοὺς καὶ ἐν τῇ ὀρθογραφίᾳ καὶ μὴ ζητοῦντες παρ' αὐτῶν πράγματα, περὶ τῶν ὁποίων πολλάκις καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ αἰσθανό-

1. Κατ' αὐτὸ ἔγραψε τὸ ἔργον του «Ἡ ῥομέκη γλῶσσα».

μεθα τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ προστρέχωμεν εἰς τὸ λεξικὸν καὶ εἰς τὴν γραμματικὴν.

Αἱ δυσχερεῖαι αὗται, ὧν αἱ πλεῖσται προέρχονται ἐκ τῆς σὺν τῷ χρόνῳ ἐπελθούσης μεταβολῆς τῆς προφορᾶς, καθ' ἣν οὐδεμία ὑπάρχει διάκρισις μεταξὺ τοῦ *ο* καὶ *ω*, τοῦ *ε* καὶ *αι*, καὶ τῶν *ι*, *η*, *υ*, *ει*, *οι*, *υι*, οὐδεμία δὲ ὡσαύτως μεταξὺ μακρῶν καὶ βραχειῶν συλλαβῶν, ἐξ ὧν πολλάκις ἐξαρτᾶται ὁ ὀρθὸς τονισμός· αἱ δυσχερεῖαι αὗται κατὰ τὸν ἀοίδιμον I. Πανταζίδην (σ. 98—100 τῆς Γυμνασιακῆς Παιδαγωγικῆς ἐν Ἀθήναις 1889) ὑπερνικῶνται τὸ μὲν διὰ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τῶν γραμματικῶν τύπων, τὸ δὲ διὰ τῆς ὀρθῆς ἐν τῇ μνήμῃ ἐντυπώσεως τῶν ριζῶν. «Πρὸς τοῦτο εἶναι ἀνάγκη ἢ διδασκαλία νὰ ἐργασθῆ σκοπίμως καὶ νὰ ἀσκήσῃ τοὺς μαθητάς. Δὲν ἀρκεῖ νὰ μάθῃ ἀπὸ στήθους ὁ μαθητὴς τοὺς ποικίλους τῆς γραμματικῆς τύπους, οὐδὲ νὰ γράφῃ μηχανικῶς κατ' οἶκον τόσα π. χ. ρήματα διάφορα κατ' ὄλους τοὺς χρόνους καὶ τὰ πρόσωπα καὶ τὰς ἐγκλίσεις, ἀλλ' ὀφείλει ὁ διδάσκαλος ὁσάκις μανθάνῃ ὁ μαθητὴς τύπον τινὰ γραμματικὸν ἢ ὀνόματος ἢ ρήματος, ἢ ὁσάκις κλίνῃ ὄνομα τι ἢ ρῆμα κατὰ τοὺς γνωστοὺς τύπους, νὰ μὴ εὐχαριστηθῆ εἰς τὸ ν' ἀκούῃ ὀρθῶς ἀπαγγελλόμενον τὸν σχηματισμὸν, ἀλλὰ νὰ ἐρωτᾷ καὶ τὴν ὀρθογραφίαν αὐτοῦ, ἢ ν' ἀπαιτῆ τὴν ἐπὶ τοῦ πίνακος ὀρθὴν αὐτοῦ γραφὴν. Ταύτην τὴν ἀρχὴν νὰ τηρῆ ἀπαρασάλευτον. Ἄλλὰ καὶ αἱ σημειώσεις τῶν ἀγνώστων λέξεων, καθ' ἡμᾶς καὶ ἡ διὰ κυρτῶν γραμμάτων γραφὴ αὐτῶν ἐν τῷ τύπῳ, ὅσας ἀπαντήσῃ ὁ μαθητὴς κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν, ἐὰν γίνωνται ὀρθῶς καὶ κατὰ τὴν ἐπανάληψιν αὐτῶν ἐξετάζηται καὶ ἡ ὀρθογραφία των, πολὺ θὰ συντελέσωσιν εἰς ἀσκήσιν τῆς ὀρθογραφίας. Τὰς σημειώσεις ταύτας τὰς λεξιλογικὰς δύναται νὰ πλουτίσῃ ὁ διδάσκαλος, ἐὰν προσθήσῃ ἐξ ἰδίων κατὰ καιροὺς τινὰς λέξεις ὁμοφώνους μὲν κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἥττον, διαφόρως δὲ γραφομένας καὶ διάφορα σημαινούσας. Εἶναι γνωστὸν πόσον ἐνκόλως μανθάνουσι τὰς τοιαύτας οἱ μαθηταὶ ὑπολαμβάνοντες αὐτάς, ὡς εὐφρές τι παίγνιον, οἷον τί διαφέρει *λιμὸς* καὶ *λοιμὸς*—*κενὸς* καὶ *καινὸς*—*πεῖρα* καὶ *πῆρα*—*υἷος* καὶ *ιὸς*—*οἰωνὸς* καὶ *υἰωνὸς*—*Ἰστρὸς* καὶ *οἷστρὸς* καὶ ἄλλα πάμπολλα, τὰ ὁποῖα ὀφείλει ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ διδάσκαλος δι' ἰδίας ἐπιμελείας νὰ συλλέξῃ. Ἐννοεῖται ὅτι αἱ ἄλλαι γραφαὶ ἐργασίαι, αἱ τε πρὸς γραμματικὴν καὶ αἱ πρὸς συνθετικὴν ἀσκήσιν προβαλλόμεναι, πρέπει νὰ γίνωνται κατὰ τρόπον, ὅστις τὴν ὀρθογραφικὴν ἰκανότητα τοῦ μαθητοῦ νὰ προάγῃ. Ἄλλὰ πλὴν τούτων ὑπάρχει καὶ ἄλλος τις τρόπος, τὸν ὁποῖον οἱ Ἄγγλοι μεταχειρίζονται ὀδηγηθέντες καὶ ἐκεῖνοι ἐκ τῆς ὀρθογραφικῆς δυσχερείας τῆς ἰδίας αὐτῶν γλώσσης. Ὁ τρόπος οὗτος εἶναι προφορικὸς καὶ γίνεται εἰς τὴν κατωτάτην τάξιν. Ἐκ τοῦ ἀναγνώσματος ὀρίζονται δύο, τρεῖς ἢ καὶ πλείοτεροι στίχοι κατὰ τὰς δυνάμεις τοῦ μαθητοῦ, τοὺς ὁποίους οὗτος ὀφείλει κατ' οἶκον οὕτω νὰ προμελετήσῃ, ὥστε νὰ δύναται ἐρωτώμενος νὰ συλλαβίξῃ πᾶσαν αὐτῶν λέξιν ὀρθῶς, χωρὶς νὰ βλέπῃ εἰς τὸ βιβλίον. Διὰ τούτου τοῦ τρόπου ἀπομνημονεύει τὴν εἰκόνα τῶν λέξεων τῶν δυσκόλων καὶ μηχανικῶς μὲν, ἀλλὰ μαν-

θάνει ὅμως ἀσφαλῶς τὴν ὀρθογραφίαν πολλῶν λέξεων.» Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὸν μακαρίτην Πανταζίδην.

Κατ' ἐμὲ ὅμως μεγάλως συντελοῦσιν εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς ὀρθογραφικῆς τοῦ μαθητοῦ ἰκανότητος καὶ ἡ συχνὴ καὶ προσεκτικὴ καταλλήλου κειμένου ἀντιγραφή, αἱ ὀρθογραφικαὶ ἀσκήσεις ἐπὶ τοῦ πίνακος καὶ γραπτῶς ἐν τῇ σχολῇ γινόμεναι ἐπὶ τῇ βάσει εὐμεθόδων ὀρθογραφικῶν ἐγχειριδίων συντακτέων κατὰ τὰ τοιοῦτου εἶδους γερμανικὰ τὰ ἐκδεδομένα εἰς τεύχη ὑπὸ τὸν τίτλον *Deutsche Sprachlehre*, ὑπὸ M. Baron, Th. Junghunus καὶ H. Schindler in Dresden 1901 καὶ περιλαμβάνοντα ὀρθογραφίαν, γραμματικὴν καὶ σύνταξιν ἐπὶ τῇ βάσει καταλλήλων δι' ἐκάστην τάξιν γυμνασμάτων· ἢ διὰ κυρτῶν ἢ παχέων γραμμάτων γραφὴ ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ λέξεων ἀγνώστων· ἢ ἐκ μέρους τῶν συντασσόντων ἀναγνωστικὰ ἀποφυγῆ τῆς ἐν αὐτοῖς χρήσεως πάσης λέξεως ἐξεζητημένης, καὶ λέξεων ἀρχαίων ἀνευ ἀνάγκης, ὅταν ὑπάρχωσιν ἀντίστοιχοι ἐν τῇ νέᾳ ἡμῶν γλώσσῃ. Ἄλλὰ καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα τὰ βοηθήματα, εἰς τὰ ὁποῖα μεγίστης ὠφελείας πρόξενον θὰ ἦτο ἂν εἶχομεν καὶ ὀρθογραφικὸν λεξικὸν εὐμεθόδως συντεταγμένον, δὲν δυνάμεθα μετὰ θετικότητος νὰ εἴπωμεν, ὅτι ὁ ἀπόφοιτος ἀστικῆς σχολῆς θὰ κατορθώσῃ πάντοτε ἐν πᾶσι νὰ ὀρθογραφῇ τελείως, ἀφ' οὗ τοῦτο δὲν κατορθοῦται οὐδὲ παρ' ἀποφοίτους γυμνασίου, οὐδὲ παρὰ πᾶσι τοῖς λογίοις καὶ διδασκάλοις καὶ μάλιστα προκειμένου περὶ τῆς γραφῆς τύπων διττῶς ἢ καὶ πολυειδῶς γραφομένων εἰσέτι ὑπὸ πολλῶν (οἷον *εἶνε* καὶ *εἶναι* μεγαλήτερος, μεγαλιέτερος καὶ μεγαλύτερος, καλλιέτερος, καλήτερος καὶ καλύτερος, *ἀφήνω* καὶ *ἀφίνω*, *καλλιέργεια* καὶ *καλλιεργία*, *γρηᾶ* καὶ *γριά*, *ἐλγᾶ* καὶ *ἐλιά*, τὲς κόρες καὶ ταῖς κόραις, τῆς πόλις καὶ τῆς πόλης, τοῦ Ἀντώνι καὶ τοῦ Ἀντώνη, τοῦ Χατζηδάκη καὶ τοῦ Χατζιδάκι, Δημήτρις καὶ Δημήτρις, κουδοῦνι καὶ κουδοῦνι, ρουθοῦνι καὶ ρουθοῦνι, ξερονῆσι καὶ ξερονῆσι, στάβλος καὶ σταῦλος, ἄρματα καὶ ἄρματα, κώδηξ, κώδηκος, κώδηξ κώδικος καὶ κώδιξ κώδικος, πρίγκηψ πρίγκηπος, πρίγκηψ, πρίγκιπος καὶ πρίγκιψ πρίγκιπος, γεμάτος καὶ γεμάτος, Πωγωνᾶτος καὶ Πωγωνάτος, φταις καὶ φταῖς, κλαῖς καὶ κλαῖς, πᾶς καὶ πᾶς κτλ. *ἔδωσαν* καὶ *ἔδοσαν*, θὰ *εἶμαι*, νὰ *εἶναι*, *ὅταν εἶμεθα* κτλ. καὶ *θὰ ἦμαι*, νὰ *ἦναι*, *ὅταν ἦμεθα* κτλ. ἐὰν *κεῖται* καὶ ἐὰν *κῆται*—ἔχω μελετήσῃ καὶ ἔχω μελετήσῃ—εἶχον γράψῃ καὶ εἶχον γράψῃ—εἶχε *φανῆ* καὶ εἶχε *φανῆ*, μείγμα καὶ μίγμα, ἀποθνήσκω καὶ ἀποθνήσκω, σώζω καὶ σώζω, χρῆζω καὶ χρῆζω, ἀναμιμνήσκομαι καὶ ἀναμιμνήσκομαι καὶ ἄλλα). Δυστυχῶς δὲ στερούμεθα ὀρθογραφικοῦ λεξικοῦ καὶ ἐγχειριδίων ὀρθογραφικῶν. Τὸ ὑπὸ Γ. Μελισταγοῦς τὸ 1842 ἐκδοθὲν λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς ὀρθογραφίας (ἐν Ἐρμουπόλει) εἶναι καὶ λίαν σύντομον καὶ ἀμέθοδον, ἀνεπαρκὲς δὲ καὶ τὸ μικρὸν ὀρθογραφικὸν λεξικὸν τοῦ κ. Γ. Ζηκίδου.

Καὶ ἀληθὲς μὲν ὅτι πλεῖστα ὀρθογραφικὰ σφάλματα κατεδικάσθησαν πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Κόντου καὶ νέα ὁδὸς τῆς ὀρθογραφίας πολλῶν τύπων καθωρίσθη καὶ ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Χατζηδάκι καὶ

ἄλλων εἰδικῶν, ἐξακολουθεῖ ὅμως ἐν πολλοῖς ἢ ἀμφιαλάντευσις, ἥτις καὶ οὐκ ὀλίγον δυσχεραίνει καὶ θὰ δυσχεραίνῃ τὴν ἐργασίαν καὶ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν μαθητῶν, ἕως οὗ οἱ πρῶτοι τοῦλάχιστον πεισθῶσι περὶ τοῦ τίς ἢ ὀρθότερα γραφῆ τοιούτων λέξεων, μετὰ διπλῆς καὶ πολλαπλῆς ἐνίοτε μορφῆς γραφομένων, καὶ οὕτω μικρὸν κατὰ μικρὸν ὑπερισχύση ἢ ἐνιαία γραφῆ καὶ ἐν τῇ σχολῇ καὶ ἐν τῷ τύπῳ.»

Μετὰ τὴν εἰσήγησιν ἐπηκολούθησεν ἡ ἐπ' αὐτῆς συζήτησις.

Ὁ κ. **Ἄ. Ζαμαρίας** νομίζει τὸ ζήτημα ἀναφερόμενον καθαρῶς εἰς τὰς ἐξ τάξεις τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς καὶ θεωρεῖ τὸ γενικὸν μέρος τοῦ λόγου τοῦ κ. εἰσηγητοῦ πολυτιμώτατον διὰ τὸ πολὺ φῶς, τὸ ὁποῖον ἐσκόπισεν εἰς τὰς δυσκολίας τῆς ὀρθογραφίας, καὶ ἰδιαιτέρως ὅτι ὁ κ. εἰσηγητὴς ὑποδείξας τὰς διαφορὰς τῆς ἐκ παραδόσεως γραφῆς καὶ τῆς προφερομένης γλώσσης ὑπέδειξε τὸ χάος καὶ τὰς δυσχερείας τοῦ μαθητοῦ νὰ συνδέσῃ τὸ ἀκουόμενον πρὸς τὸ γραφόμενον. Συμφωνεῖ μετὰ τοῦ κ. εἰσηγητοῦ λέγοντος ὅτι τὸ ὄριον τῆς ὀρθογραφίας δεόν νὰ εἶναι σύμφωνον πρὸς τὴν τοῦ μαθητοῦ ἀνάπτυξιν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ὀρθογραφικὴ γνῶσις δὲν ἀποτελεῖ τὴν γλωσσικὴν γνῶσιν συμβαίνει δὲ πολλάκις μαθηταὶ γλωσσικῶς καὶ αἰσθητικῶς νὰ ἐκφράζωνται καλύτερον ἄλλων, νὰ ὑστερῶσιν ὅμως ὀρθογραφικῶς, προτείνει ὅτι πρέπει νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν κατ' ἀνώτερον λόγον τῆς ὀρθογραφικῆς ἰκανότητος καὶ ἡ ἄλλη τοῦ μαθητοῦ γλωσσικὴ ἀνάπτυξις.

Ὁ κ. **Δ. Δαμασκηνός** φρονεῖ, ὅτι ὀφείλει ἡ συνεδρία πρῶτον νὰ συζητήσῃ ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ ζητήματος καὶ εἶτα ἐπὶ τῶν συμπερασμάτων, πρέπει δηλ. νὰ ἐξετασθῶσι ποῖα τὰ ἀπαραίτητα νὰ γνωρίζωσιν οἱ μαθηταὶ εἰς ἐκάστην τάξιν καὶ ποῖα δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ γνωρίζωσι. Προτείνει τὴν κατάργησιν τῆς ψιλῆς ὡς ἀσκόπου καὶ σκοτιζούσης τὸν μαθητὴν, καθόσον πᾶσα δασυνομένη λέξις θὰ ἐπιστῇ τὴν προσοχὴν τοῦ μαθητοῦ καὶ θὰ ἐντυπώνηται τότε εὐχερέστερον, πᾶσα δὲ μὴ δασυνομένη δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἔχῃ ἰδιαιτέρον γνῶρισμα. Προτείνει κατάργησιν τῆς κορωνίδος ὅπως συνέβη καὶ εἰς τὰ ἐκ κεκραμένων λέξεων παράγωγα (ταυτίζω, ταυτὸν κλπ.) καὶ τῶν ἀσκόπων κανόνων ἐκ τῶν περὶ ἐγκλίσεως τόνου, (γραπτέον σῶμα μου ὅπως στόμα μου, δῆλον σε ποιεῖ κλπ. τῆς προφορᾶς μὴ διαστελλούσης τονισμόν διάφορον εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας κλπ.) τὴν ἄρσιν δὲ τῆς φαινομενικῆς τονικῆς ἀντινομίας τῆς παρατηρουμένης εἰς τὰς λέξεις ἐκποδῶν, οὔτε, μήτε, οὔτινος κλπ. Προτείνει νὰ ἐπιδιωχθῇ τὸ ὁμοιόμορφον τῆς ὀρθογραφίας εἰς τὰ ἐν χρήσει ἀναγνωστικά διὰ νὰ μὴ παραβλάπτηται τὸ ἔργον τῆς ὀπτικῆς μνήμης τῶν μαθητῶν καὶ ὑποδεικνύει πρὸς τοῦτο τὰς γραφὰς τὰς συνιστωμένας ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Χατζιδάκι.

Ὁ κ. **Ἄ. Ἰωάννου** νομίζει τὴν συζήτησιν ἐκτρεπομένην τοῦ κυρίως θέματος, ὑπὸ τὸ αὐτὸ δὲ πνεῦμα ὁμιλεῖ καὶ ὁ κ. **Ἄ. Ζαμαρίας** καίτοι τὰ προτεινόμενα θεωρεῖ ἐνδιαφέροντα.

Ὁ κ. **Ἄ. Χαζάπης** φρονεῖ, ὅτι, ἐπειδὴ ἐπιβάλλεται διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ὀρθογραφίας ἡ συγκεντρωτικὴ ἐργασία, ἐξέρχεται αὕτη τῶν ὀρίων τῆς, ἐὰν ἀποκλειομένου τοῦ ἀναγνωστικοῦ περιορισθῇ μόνον εἰς τὴν πραγματογνωσίαν, ὅπως προτείνει ὁ κ. εἰσηγητὴς. Τὸ ὀριζόμενον ποσὸν λέξεων, ὧν τὴν ὀρθὴν γραφὴν ὀφείλουσι νὰ γνωρίζωσιν ἐν ἐκάστη τάξει οἱ μαθηταί, θεωρεῖ ἀνάξιον λόγου διὰ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν. Συνιστῇ τὴν χρῆσιν τῆς ἀπὸ μνήμης γραφῆς λέξεων καταγραφεισῶν προηγουμένως τῇ βοήθειᾳ τοῦ διδασκάλου κατ' ἐκάστην, καὶ μικροῦ μέρους ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ, τρόπον πλουτίζοντα καὶ γλωσσικῶς καὶ ὀρθογραφικῶς τὰ κεφάλαια τοῦ μαθητοῦ. Τὴν κατ' ὑπαγόρευσιν γραφὴν θεωρεῖ ἄνευ ἀξίας καὶ κακίζει τὴν ἀλληλοδιόρθωσιν ὡς παραβλάπτουσαν τὸ ἔργον τῆς ὀπτικῆς μνήμης.

Ὁ κ. **Ἰππόλ. Χαζάπης** φρονεῖ, ὅτι ἡ συζήτησις κατέληξεν εἰς τὸ μεθοδικόν, διότι ὄρια εἰς τὴν ὀρθογραφίαν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τεθῶσι, καθὼς συμβαίνει τοῦτο

καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, καθ' ὅσον αἱ λέξεις εἶναι ἀδύνατον νὰ χωρισθῶσιν εἰς χρησίμους καὶ ἥτιον χρησίμους, εἰς εὐκόλους καὶ δυσκόλους. Προτείνει ἀντὶ τῶν ἄλλων συστάδων, ὧν τὸ κοινὸν στοιχεῖον ἐλάχιστα ὑποπίπτει εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν μαθητῶν, νέας συστάδας τὰς φρασεολογικὰς, ἐπειδὴ ἡ ὀρθογραφία προϋποθέτει τὸ ὀπτικόν εἶδωλον, αἱ δὲ λέξεις διέρχονται κατ' ὀμάδας πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν. Διὰ τὴν βαθμολογίαν προτείνει, νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν μόνον ἡ ὀρθογραφία τῶν καταλήξεων, τῶν ὁποίων ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ γίγηται ὅσον τὸ δυνατὸν πρακτικώτερον, τῆς διὰ γραμματικῶν κανόνων διδασκαλίας τῆς ὀρθογραφίας θεωρουμένης ὅλης ὡς ἀσκόπου.

Ὡς ὄριον τῆς ὀρθογραφικῆς ἰκανότητος τῶν μαθητῶν συνιστᾷ ὀρισμένον ἀριθμὸν γραμμῶν καὶ σελίδων κατ' ἔτος ἐκ τοῦ ἐν χρήσει ἀναγνωστικοῦ.

Ὁ κ. **Πρ. Ἀναστασιάδης** φρονεῖ ὅτι ἡ ἀπαίτησις ὅπως οἱ μαθηταὶ ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης τάξεως τοῦ Δημοτικοῦ ἐπιδοθῶσιν εἰς ὀρθογραφικὰς ἀσκήσεις εἶναι ὑπερβολικὴ καὶ συνιστᾷ τὴν πρακτικὴν ἀσκήσιν τῶν μαθητῶν κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη καταργουμένου τελείως παντὸς γραμματικοῦ κανόνος.

Ὁ κ. **Μ. Αὐθεντόπουλος** προκειμένου περὶ καινοτομιῶν φρονεῖ, ὅτι δὲν πρέπει νὰ κινῶμεν πράγματα συνδέοντα ἡμᾶς εἴτε μὲ τὸ πρόσφατον εἴτε μὲ τὸ ἀπώτερον παρελθόν καὶ κοινῇ παραδεδεγμένα. Θεωρεῖ τὴν ὀρθογραφικὴν ἰκανότητα τῶν μαθητῶν ἔργον ἀσκήσεως τῆς ὀπτικῆς μνήμης, μεθ' ἧς δεόν νὰ ἀσκήται καὶ ἡ ἀκουστικὴ καὶ ἡ ἀπτική μνήμη. Παραδέχεται, ὅτι μεγάλως ὠφελεῖ ἡ κατ' ὑπαγόρευσιν γραφὴ μεθοδικῶς ὅμως γινομένη καὶ ἐπὶ τῇ βάσει γραμματικῶν γνώσεων παρεχομένων μετὰ τῶν ἀπαιτούμενων ὀρθογραφικῶν ἀσκήσεων, πρὸς τὰς ὁποίας μόνον ὀφείλουσι νὰ ρυθμίζωνται τὰ ὄρια τῆς ὀρθογραφικῆς ἰκανότητος τῶν μαθητῶν.

Ὁ κ. **Δ. Δαμασκηνός** δευτερολογῶν φρονεῖ ὅτι ἐπιβάλλεται ριζικώτερα διενκόλυνσις τῆς ὀρθογραφίας καὶ προτείνει τὴν συστολὴν τῶν τριῶν τόνων εἰς ἓνα καὶ τὴν ὑπιβολὴν τῆς προτάσεως πρὸς τὴν ἀπλούστευσιν ταύτην εἰς τὸ Ἐκπαιδευτικὸν ἡμῶν Κέντρον, ἵνα ἐπιβληθῇ τὸ ἐν τονικόν τοῦτο σημεῖον εἰς τὰ σχολικὰ βιβλία, ἢ τοῦλάχιστον νὰ μὴ ὑπολογίζωνται ὡς ὀρθογραφικὰ λάθη τὰ τονικά σφάλματα τῶν μαθητῶν, ὅπου ἄλλωστε ἀπαντῶνται, διὰ τὸ δυσχερέστατον τῆς γνώσεως τῶν μακρῶν καὶ βραχέων καὶ τῶν σχετικῶν κανόνων, τὰ πλείεστα τῶν ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων.

Ὁ κ. **Ἰ. Ἀναστασιάδης** προτείνει ὡς ὄριον τῆς ὀρθογραφικῆς ἰκανότητος τῶν μαθητῶν τὴν διδασκαλίαν τῆς ὀρθογραφίας τοῦ πρὸς ἀνάγνωσιν διδομένου μέρους καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν τούτου τὴν ἐλάττωσιν τῆς ὕλης τῶν ἀναγνωστικῶν κατὰ τὰ πρῶτα τρία ἔτη.

Ὁ κ. **Ἄ. Χαζάπης** κατακρίνει τὰς προτεινόμενας καινοτομίας καὶ ἐκ τῶν συστάδων παραδεχόμενος μόνον τὰς ὁμορριζικὰς, τονικὰς καὶ ὁμωνυμικὰς θεωρεῖ τὰς λοιπὰς ὑπὸ τοῦ κ. εἰσηγητοῦ προταθείσας ἀποβλητέας, διότι δι' αὐτῶν ἐπιδιώκεται ἡ διδασκαλία τοῦ ἀγνώστου διὰ τῶν ἀγνώστων.

Ὁ κ. **Ἄ. Ζαμαρίας** φρονεῖ, ὅτι τὸ κ. ζήτημα δὲν ἔτυχε τῆς δεούσης συζήτησεως, καὶ διατέλλει αὐτὸ τοῦ μεθοδικοῦ ζητήματος. Δὲν συμφωνεῖ μετὰ τοῦ κ. εἰσηγητοῦ εἰς τὴν διατύπωσιν—μᾶλλον διὰ τῆς ἀσκήσεως ἢ διὰ τῆς γραμματικῆς παιδείας—παραδεχόμενος τοῦτο διὰ τὰς κατωτέρας τάξεις. Ἐνῶ διὰ τὰς ἀνωτέρας φρονεῖ, ὅτι δεόν νὰ ὑπερέχῃ ἡ γραμματικὴ διδασκαλία.

Ὁ κ. **Σώτροπας** λέγει, ὅτι τὸ κυριώτερον στοιχεῖον τὸ συμβάλλον εἰς τὴν ὀρθογραφίαν εἶναι ἡ ὀπτικὴ μνήμη, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐμμέσως συνεπικουροῦσι καὶ ἡ ὀπτικὴ καὶ ἀπτική, θεωρεῖ σκοπιμώτατον νὰ ἀσκῶνται ἐξ ἴσου καὶ αἱ δύο τελευταῖαι. Συνιστᾷ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀπαραιτήτων γραμματικῶν κανόνων, ἄνευ τῶν ὁποίων ἀδύνατος ἀποβαίνει ἡ ὀρθὴ γραφὴ τῶν λέξεων.

Ὁ κ. **Ἰππόλ. Χαζάπης** κατακρίνει τὰς συνθετικὰς ἀσκήσεις διότι κατὰ τὴν ἀναπαράστασιν συγγέει ὁ μαθητὴς τὰς εἰκόνας τῶν ὀρθῶς γραφεισῶν καὶ τῶν ἐσφαλμένως λέξεων καὶ εἶναι τῆς γνώμης περὶ τῶν καινοτομιῶν, ὅτι αὐταὶ δὲν πρέπει νὰ ἀρχίζουν ἀπὸ τοῦ σχολείου.

Ο κ. Μ. *Αύθεντόπουλος* επιμένει ότι τὸ ζήτημα τῆς ὀρθογραφίας εἶναι ἔργον ἀσκήσεως καὶ δὴ ἀφθονωτάτης καὶ συνιστᾷ τὴν ἀσκήσιν τῆς ἀπτικῆς μνήμης καὶ διὰ τοῦ συλλαβισμού καὶ τῆς ἀκουστικῆς. Τὰς ἀναφερομένας ὑπὸ τοῦ κ. εἰσηγητοῦ δυσκολίας εἰς τοὺς δημοτικούς τύπους τῶν λέξεων θεωρεῖ παρελκούσας, διότι πάντες ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τὴν λογίαν γλῶσσαν.

Ο κ. Δ. *Διμασκηγός* κακίζει τὴν ἄνευ εἰρμού διδασκαλίαν τῆς ὀρθογραφίας διὰ τῆς ἀντιγραφῆς καὶ κατακρίνει τὰς προτεινομένας ὁμορρζικὰς καὶ ἔτυμολογικὰς συστάδας ἕνεκα τῶν μεγάλων δυσκολιῶν, τὰς ὁποίας παρέχουν, διότι τὸ θεωρούμενον κοινὸν στοιχεῖον εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀούλληπτον διὰ τοὺς μαθητὰς, (πρβ. ἀμαξιτός, εἰσιτηριον, ἰσθμός, ἐξίτηλος,) αἰσθητοτέραν δὲ θεωρεῖ διὰ μικροὺς μαθητὰς τὴν ἰσχυρὰν συνάφειαν καὶ σχέσιν τῶν πραγματολογικῶν συστάδων (δένδρον, κορμός, ρίζα, φύλλα, κλάδοι κλπ.) καὶ, παραδεχόμενος τὰ ὅρια τῆς ὀρθογραφικῆς ἱκανότητος τῶν μαθητῶν ὡς ἐτέθησαν ὑπὸ τοῦ κ. εἰσηγητοῦ, ζητεῖ νὰ προτιμηθῶσιν αἱ συστάδες κατὰ τὴν κανονικὴν διάταξιν, ἧς χρῆσις γίνεται εἰς τὰ ἐπίσημα προγράμματα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐνταῦθα τῆς Π. Κ. Ἐ. Ἐπιτροπῆς, προσθέτει δὲ ὅτι ὁ ὅρος ἀπτικὴ μνήμη κακῶς τίθεται ἀντὶ τοῦ μηχανικῆς τῆς χειρὸς μνήμης καὶ ἐν τέλει οἱ ὀρθῶς ἐθίγη τὸ ζήτημα τῆς γραφῆς τῶν τύπων τῆς δημοτικῆς, ἀφοῦ εἰς τὰ ποιήματα ἀπαντῶσιν οὗτοι ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς.

Ο κ. Δ. *Οἰκονομίδης* ἀπαντῶν εἰς τοὺς παρατηρήσαντας ὅτι ἐξήρτησε τὴν ὀρθογραφίαν ἐκ τῆς πραγματογνωσίας μᾶλλον ἢ ἐκ τοῦ ἀναγνωστικοῦ λέγει, ὅτι ἐπράξε τοῦτο διότι φρονεῖ ὅτι εὐκολώτερον καὶ πρακτικώτερον δύναται νὰ ἀσκῶνται περὶ τὴν ὀρθογραφίαν οἱ μαθηταὶ διὰ τῆς πραγματογνωσίας ἢ διὰ τοῦ ἀναγνωστικοῦ, καθ' ὅσον ἐν τῇ πραγματογνωσίᾳ ἡ ἀντιστοιχοῦσα εἰς ἐκάστην νέαν παράστασιν λέξις γράφεται ἐπὶ τοῦ πίνακος καὶ ἐπαναλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ.

Διὰ τὸ ποσὸν τῶν λέξεων, ὧν τὴν ὀρθὴν γραφὴν ὀφείλουσι νὰ γνωρίζωσιν ἐν ἐκάστη τάξει οἱ μαθηταί, ὁ δοθεὶς, λέγει ἀριθμὸς ἀποτελεῖ τὸ κατώτατον ὄριον.

Τὰς προτεινομένας φρασεολογικὰς συστάδας, οἷας ἐννοεῖ ὁ κ. *Ι. Χαζάκης*, ἀπορρίπτει διότι ἡ μεταξὺ τῶν σχέσις ἀδύνατον νὰ εἶναι τόσον στενὴ ὅσον ἡ μεταξὺ λέξεων ἀνηκουσῶν εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογενεῖαν ἰδεῶν.

Συνιστῶν δὲ, λέγει, νὰ ἐπιδιωχθῇ ἡ ὀρθογραφικὴ τῶν μαθητῶν ἱκανότης μᾶλλον διὰ τῆς πρακτικῆς ἀσκήσεως ἢ διὰ τῆς γραμματικῆς διδασκαλίας, εἶχεν ὑπ' ὄψει μόνον τὰς κατωτέρας τάξεις χωρὶς νὰ παρίδη ὅτι καὶ ἐν ταῖς ἀνωτέραις ἡ ὀρθὴ γραφὴ τῶν ριζῶν τῶν λέξεων δὲν ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς γραμματικῆς, ἀλλὰ διὰ τῆς ἔξεως· οὐδεὶς δὲ, λέγει δύναται νὰ ἀρνηθῇ τὴν μεγάλην χρησιμότητα καὶ σημασίαν τῆς γραφικῆς καὶ τῆς μηχανικῆς μνήμης ἐν τῷ μαθήματι τῆς ὀρθογραφίας, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι πολλάκις ἡ χεὶρ ἄνευ προηγουμένης τοῦ γράφοντος σκέψεως ὀρθογραφεῖ καὶ ὅτι ἐνίοτε μάλιστα εἰς τὴν ἕξιν τῆς χειρὸς ἐπαφίεται τις μὴ ὧν βέβαιος περὶ τῆς ὀρθῆς εἰκόνας λέξεως τινος.

Προκειμένου δὲ περὶ ἀλληλοδιορθώσεως τῶν ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων ὑπὸ μαθητῶν ἐξηγουμένου σαφῶς ὁ κ. εἰσηγητῆς ἀναφέρει ὅτι παρέλαβε ταῦτα ἐκ τοῦ γνωστοῦ πονήματος τοῦ κ. *Ι. Παυλίδου*, ἐν τῷ ὁποίῳ μεταξὺ ἄλλων φέρονται καὶ ταῦτα ἀπλῶς ὡς ἄλλος τρόπος διορθώσεως, χωρὶς νὰ δεῖξῃ ὁ συγγραφεὺς, ὅτι ἐπιδοκιμάζει αὐτά.

Ο κ. *Πρόεδρος* θεωρεῖ τὴν συζήτησιν ἐπαρκῆ. Μεθ' ὃ ἀναγινώσκονται τὰ συμπεράσματα τοῦ κ. εἰσηγητοῦ καὶ μετὰ συζήτησιν διατυπώμενα ὡς ἑξῆς ἐπισηφίζονται παμψηφεί ὑπὸ τῶν συνέδρων.

1. Ἡ ὀρθογραφία οὖσα ἔργον ἐν ταῖς κατωτέραις τάξεσι μᾶλλον μηχανικῆς ἀσκήσεως καὶ ἔξεως ἢ γραμματικῆς προπαιδείας, ἀπαιτεῖ πρὸ παντὸς μεγάλην τοῦ ὀφθαλμοῦ, τῆς χειρὸς, τῆς ἀκοῆς καὶ τοῦ νοῦ γύμνασιν. Διὰ ταῦτα πρέπει αὐτὴ νὰ στηρίζηται κυρίως ἐπὶ τῶν ἀναγνωστικῶν εἰς τὰς μικροτέρας τάξεις καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ἐπὶ τῆς πραγματογνωσίας, νὰ ὑποβοηθῆται δὲ ὑπὸ τῆς γραμματικῆς διδασκαλίας, ὅσον πρέπει, καὶ νὰ ἐνισχύηται δι' ἀφθόνου ἀντιγραφῆς λέξεων καὶ ὀρισμένου κειμένου καὶ δι' ὀρθογραφικῶν ἀσκήσεων ἀναλόγων πρὸς τὰς δυνάμεις τῶν μαθητῶν ἐκάστης τάξεως.

2. Οὐδέποτε δικαιούμεθα ν' ἀπαιτήσωμεν, ὅπως ὀρθῶς γράφῃ ὁ μαθητῆς, ὅτι δὲν εἶδε, δὲν ἔμαθεν ἢ καὶ δὲν ἐχώνευσε καλῶς. Τὸ ὑπαγορευόμενον δὲ πρὸς ὀρθογραφίαν κείμενον πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε γνωστὸν εἰς τὸν μαθητὴν καὶ προσιτὸν εἰς τὴν κατάληψιν αὐτοῦ, κατὰ τὰ κανονισμένα εἰς τὰ ἐπίσημα προγράμματα.

3. Τὸ μέτρον τῆς ἀστηρότητος ἢ καὶ ἐπιεικειᾶς τοῦ διδασκάλου ὡς πρὸς τὰς ἀορθογραφίας τῶν μαθητῶν πρέπει νὰ ρυθμίζηται πρὸ πάντων συμφώνως ὄχι μόνον πρὸς τὰς ἤδη κερτημένας αὐτῶν γραμματικὰς καὶ ὀρθογραφικὰς γνώσεις, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἄλλην γλωσσικὴν καὶ πραγματικὴν ἀνάπτυξιν ἐνίοτε ὁμοῦ καὶ συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιδεκτικότητα ἢ μὴ τῆς ὀρθογραφικῆς τοῦ μαθητοῦ ἱκανότητος.

ΕΚ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚ. ΓΥΜΝ. ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΤΩΝ ΕΞΑΕΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗΣ

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 14 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1913

Ἀρχομένης τῆς συνεδρίας, ἀναγινώσκονται καὶ ἐπικυροῦνται τὰ Πρακτικά. Μεθ' ὃ ἀρχεται ἡ συζήτησις ἐπὶ τῶν Θρησκευτικῶν τῆς Γ' τάξεως. Ο κ. Πρόεδρος, ὅπως καὶ κατὰ τὴν προηγουμένην συνεδρίαν, παρατηρεῖ γενικῶς ὅτι ἡ διαίρεσις τῆς θρησκευτικῆς ὕλης ὑπὸ τῆς Κ. Π. Ἐκπαιδ. Ἐπιτροπῆς ἔγινε παρὰ τὸ σχέδιον τῆς Συντ. Ἐπιτροπῆς. Ἡ ὕλη τῆς Γ' καὶ τῆς Δ' τάξεως κατὰ τὸ ἀρχικὸν τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς πρόγραμμα, ἦτο ἐνιαία καὶ ἀπετέλει τὸν δεύτερον κύκλον, ὡς ἐπέκτασις τῆς θρησκευτικῆς ὕλης τῶν δύο κατωτέρων τάξεων. Οὕτω δὲ κεφάλαια τινὰ τῆς Γ' τάξεως ἔπρεπε νὰ διδάσκωνται εἰς τὴν Δ' τάξιν, καὶ μάλιστα ἐκτενέστερον εἰς αὐτήν.

Ο κ. *Ἀναστασιάδης* φρονεῖ καλύτερον νὰ συμπληρωθῶσι τὰ κεφάλαια τῆς Π. Διαθήκης εἰς τὴν Β' τάξιν εἰς τρόπον, ὥστε εἰς τὴν Γ' νὰ μείνουν μόνον οἱ βίοι τῶν Ἁγίων. Ο κ. *Πρόεδρος* παρατηρεῖ καὶ πάλιν ὅτι ἡ ὅλη θρησκευτικὴ ὕλη ὀφείλει νὰ θεωρηθῇ διηρημένη εἰς τρεῖς διετεῖς κύκλους. Ο δὲ διδάσκαλος ἀναλόγως τῶν μαθητῶν πρέπει νὰ κανονίξῃ τὴν διδασκαλίαν ὕλην ἢ συμπλήρωσις αὐτῆς εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ, λέγει, εἰς τὴν ἀμέσως ἀνωτέραν τάξιν. Εἶτα ὁ κ. *Ἀναστασιάδης* προτείνει ὅπως Ἱστορήματά τινὰ τῆς Π. Διαθήκης παραλειφθῶν ἀπὸ τὰς κατωτέρας τάξεις, προστεθῶν δὲ εἰς τὴν Ε' τάξιν. Ο κ. *Πρόεδρος* παρατηρεῖ ὅτι δὲν ὑπάρχει μάθημα, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἡ μετάθεσις αὐτῆ. Καλὸν θὰ ἦτο, λέγει, ὅπως ἡ ἀπὸ τοὺς Βασιλεῖς καὶ ἔπειτα διδασκαλία γίνῃ συντομώτερον. Προτείνει δὲ ὅπως, ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ἡ ὕλη τῆς Γ' τάξεως συμπυκνῆται μετὰ τῆς ὕλης τῆς Δ', μετατεθῇ ἡ περίοδος αὐτῆ εἰς τὴν Δ' τάξιν.

Ο κ. *Ν. Διμυπούσης* προτείνει ὅπως ἡ θρησκευτικὴ ὕλη συντομευθῇ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον εἰς τὴν Β' καὶ τὴν Γ' τάξιν εἰς τρόπον, ὥστε ἡ Π. καὶ Κ. Διαθήκη νὰ τελειώσῃ εἰς τὴν Γ' τάξιν, εἰς δὲ τὴν Δ' νὰ διδάσκηται ἡ Ἱερά Κατήχησις καὶ οἱ βίοι τῶν Ἁγίων μετὰ τινων προσευχῶν. Οὕτω δὲ ἐλαφρύνεται καὶ ἡ θρησκευτικὴ ὕλη τῆς Ε' τάξεως, ἡ ὁποία ὁμολογουμένως εἶναι πολλή. Τέλος τίθεται εἰς ψηφοφορίαν ἡ πρότασις τοῦ κ. *Προέδρου* καὶ ἀποφασίζεται ὅπως ἡ ἀπὸ τοὺς Βασιλεῖς καὶ ἔπειτα θρησκευτικὴ ὕλη συντομευθῇ. Συμπυκνωμένης δὲ τῆς ὕλης τῆς Γ' καὶ τῆς Δ' τάξεως, νὰ μετατεθῇ αὐτῆ εἰς τὴν Δ' τάξιν.

Εἶτα ὁ κ. Δ. *Κλαυίδης* προτείνει ὅπως ἡ διδασκαλία τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως μετατεθῇ ἀπὸ τῆς Γ' εἰς τὴν Δ' τάξιν. Ἡ πρότασις γίνεται δεκτὴ.

Θρησκευτικὰ Δ' τάξεως. Ο κ. *Ι. Ἀναστασιάδης* προτείνει ὅπως ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ε' τάξεως μετατεθῇ εἰς τὴν Δ', διότι πράγματι ἡ ὕλη τῆς τάξεως

αυτῆς εἶναι πολλή. Ὁ κ. **Πρόεδρος** παρατηρεῖ ὅτι ἡ ὕλη τῆς Δ' τάξεως εἶναι ἤδη ἐκτεταμένη, ἐπομένως ἀδύνατον, λέγει, νὰ γίνῃ καμία ἄλλη προσθήκη. Προτείνει μάλιστα ὅπως τὰ περὶ διωγμῶν ἔστω καὶ ἐλάχιστα, παραλειφθῶν ἀπὸ τὴν Δ' τάξιν, ἀφοῦ εἰς τὴν Ε' ὑπάρχει Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία. Ἡ πρότασις γίνεται δεκτὴ.

Εἶτα ὁ κ. **Ἀναστασιάδης** προτείνει νὰ παραλειφθῶν ἡ διδασκαλία τοῦ «Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον» καὶ τοῦ «Κύριε εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου», καὶ ἀντ' αὐτῶν νὰ τεθῇ, ὡς ἀπεφασίσθη, τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως. Ἡ δ-ἰς **Σ. Μαλλῆ** προτείνει νὰ παραλειφθῶν ἐπίσης καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ βίου τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ἀφοῦ εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, ἐν τῇ Ε' τάξει, ἐν ἐκτίσει θὰ γίνῃ λόγος περὶ αὐτῶν. Κατὰ πλειονοψηφίαν ἀποφασίζεται νὰ μείνῃ ἡ διδασκαλία τοῦ βίου τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, νὰ παραλειφθῶν δὲ οἱ δύο ψαλμοὶ καὶ ἀντ' αὐτῶν νὰ τεθῇ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως.

Θρησκευτικὰ Ε' τάξεως. Ἡ δ-ἰς **Δ. Ἀθανασιάδου** προτείνει ὅπως τὸ ἡμῖς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας μετατεθῇ εἰς τὴν ΣΤ' τάξιν, διότι αἱ δύο μόνον ὥραι δὲν ἐπαρκοῦν διὰ τὴν διδασκαλίαν ὅλης τῆς θρησκευτικῆς ὕλης τῆς Ε' τάξεως. Ὁ κ. **Πρόεδρος** παρατηρεῖ ὅτι ὁ κύκλος τῶν μαθημάτων εἶναι καὶ πρέπει νὰ μείνῃ διετής. Ὁ δὲ διδάσκαλος ὅ,τι δὲν προφθάσῃ εἰς τὴν μίαν τάξιν, εἶναι δυνατόν νὰ τὸ συμπληρώσῃ εἰς τὴν ἀμέσως ἀνωτέραν τάξιν. Τίθεται εἰς ψηφοφορίαν ἡ πρότασις αὕτη καὶ ἀποφασίζεται, ὅπως ἡ ὕλη τῶν μαθημάτων ἀνά δύο τάξεων ἀποτελέσῃ κύκλον.

Εἶτα ὁ κ. **Πρόεδρος** ἐρωτᾷ ἂν εἶναι ἀνάγκη νὰ μείνουν τὰ ἀπολυτικά ἢ ὄχι. Ὁ κ. **Γ. Ἀναστασιάδης** φρονεῖ ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ μείνουν, ὅπως ἔχομεν καὶ τοὺς βίους τῶν Ἀγίων, ἐὰν βεβαίως ὁ διδάσκαλος ἐξηγῇ αὐτὰ εἰς τρόπον, ὥστε οἱ μαθηταὶ νὰ δύνανται νὰ ἐξάγουν κανὲν συμπέρασμα ἱστορικοῦ τινος γεγονότος. Ἴσως μάλιστα καὶ δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν νὰ ἐτέθησαν. Ὁ κ. **Σ. Χαράλαμπιδης** προτείνει ὅπως παραλειφθῶν, διότι εἶναι ὅλως διόλου ἀκατάληπτα. Ἐπίσης καὶ ὁ κ. **Θ. Χωροφιάδης** προτείνει ὅπως παραλειφθῶν, ἐκτὸς ἂν ἐτέθησαν, λέγει, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ἐνισχύσουν τὴν μηχανικὴν μνήμην τῶν μαθητῶν. Ὁ κ. **Πρόεδρος** παρατηρεῖ ὅτι τὰ ἀπολυτικά βεβαίως συμπληροῦν τὴν ὅλην θρησκευτικὴν ὕλην. Ἐνεκα ὅμως τῆς πληθύσεως τῆς θρησκευτικῆς ὕλης ἐν τῇ Ε' τάξει, εἶναι δυνατόν ν' ἀφαιρεθῶν ἀπὸ αὐτὴν καὶ νὰ προστεθῶν εἰς τὴν ΣΤ' τάξιν. Ὁ κ. **Χ. Θεοδωρίδης** θεωρεῖ τὴν ἀποστήθισιν τῶν ἀπολυτικῶν ὡς ἀντιπαιδαγωγικὴν, διότι, λέγει, τὸ ἀκατάληπτον αὐτῶν βλάπτει τὸν χαρακτῆρα τῶν μαθητῶν. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι ὅτι, πᾶν ὅ,τι ἐλάβομεν ἀκατάληπτον ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν, βλέπομεν ὁποῖαν ὀλεθρίαν ἐπίδρασιν ἐξήσκησεν ἐφ' ἡμᾶς. Ἐσχηματίσαμεν ἡμεῖς οἱ ἀπόφοιτοι τῶν ἐλληνικῶν σχολείων τὴν ἰδέαν ὅτι ὑπάρχουν πολλὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, ἢ δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν κατὰ προσέγγισιν. Τοῦτο ἀμβλύνει τὴν παρατηρητικότητα καὶ ἀφαιρεῖ τὴν ἐπίμονον ἀπαίτησιν, ὅπως κατανοήσωμεν καὶ ὑποτάξωμεν εἰς τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν τὰ περὶ ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο οὐδὲν τὸ ἀκατάληπτον πρέπει νὰ διδάσκηται ἐν τῇ Ἀστικῇ Σχολῇ. Ὁ κ. **Πρόεδρος** συμφωνῶν μὲ τὸν προλαλήσαντα λέγει, ὅτι βεβαίως οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ ἐννοοῦν ὅ,τι διδάσκονται. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι δυνατόν νὰ μετατεθῶν εἰς τὴν ΣΤ' τάξιν, ὅπου μάλιστα νὰ διδάσκονται μὲ ἐρμηνείαν. Ὁ κ. **Χ. Θεοδωρίδης** παρατηρεῖ καὶ πάλιν, ὅτι εἶναι ἀδύνατον, ἔστω καὶ οἱ μαθηταὶ τῆς ΣΤ' τάξεως νὰ τὰ ἐννοήσουν. Πάντως θὰ μείνουν σκοτεινά τινα σημεῖα εἰς τὸν νοῦν τῶν μαθητῶν. Ὁ κ. **Γ. Ἀναστασιάδης** φρονεῖ, ὅτι ὁ μαθητὴς ἀρκεῖται μόνον εἰς τὸ νὰ μανθάνῃ καὶ ν' ἀποστηθίσῃ τι, ὅπως ἀκριβῶς μανθάνει καὶ τὰς ξένων γλώσσων. Ὁ κ. **Πρόεδρος** παρατηρεῖ, ὅτι δὲν εἶναι ὀρθόν, νὰ ἔχῃ τις τὴν ἰδέαν ἀποφοιτῶν τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς, ὅτι ὅλα τὰ ἡξέυρει, πραγματικῶς δὲ τίποτε νὰ μὴ ἐννοῇ. «Οὐδὲν ἐν τῷ νῷ, ἐὰν μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει». Ὅπως ὅμως ἔχομεν πολλὰ κεφάλαια τῆς Π. Διαθήκης διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα,

οὕτω δυνάμεθα νὰ ἀποδεχθῶμεν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀπολυτικῶν. Καὶ ἐπειδὴ θεωρεῖ τὴν συζήτησιν λήξασαν θέτει εἰς ψηφοφορίαν τὴν πρότασιν, ἂν εἶναι ἀνάγκη πρὸς καταρτισμὸν τελείου θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος, νὰ μείνουν τὰ ἀπολυτικά ἢ ὄχι. Κατὰ πλειονοψηφίαν ἀποφασίζεται νὰ παραλειφθῇ ἡ διδασκαλία ἐκ τοῦ προγράμματος.

Θρησκευτικὰ ΣΤ' τάξεως. Ἡ ὕλη τῶν θρησκευτικῶν τῆς τάξεως ταύτης θεωρεῖται ἐπαρκῆς, ἐπαναλαμβάνεται δέ, ὅτι, ἐν ἡ περιπτώσει ἡ διδασκαλία τῆς θρησκευτικῆς ὕλης ἐν τῇ Ε' τάξει δὲν κατορθωθῇ, συμπληροῦται αὕτη ἐν τῇ ΣΤ' τάξει.

Καὶ οὕτω λήγει ἡ συζήτησις ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν καὶ τῶν ἑξ τάξεων καὶ διαλύεται ἡ συνεδρία.

ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 5 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1913

Προκειμένου νὰ ἀρχίσῃ ἡ συζήτησις ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν τοῦ προγράμματος, ὁ κ. **Πρόεδρος** συνιστᾷ ὅπως αὕτη περιγραφῇ κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ σύνολον καὶ ἔπειτα κατέλθῃ εἰς τὰ καθέκαστα. Δέον νὰ παρατηρηθῇ γενικώτερον ὅτι τὸ γλωσσικὸν μάθημα, ὅπως διεξάγεται ἐνισχύει ἂν μὴ γεννᾷ τὸ παρατηρούμενον παρ' ἡμῖν φαινόμενον τῶν διπλῶν τύπων, τὸ ὁποῖον ἀπεκλήθη διγλωσσία. Ἄλλους δηλαδή, τοὺς κοινοτέρους, τύπους μεταχειρίζεται ὁ διδάσκαλος εἴτε διδάσκων, εἴτε καὶ ἀπλῶς συναναστρεφόμενος μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ ἄλλους τύπους διδάσκει διὰ τῆς γραμματικῆς ὁ παῖς τῆς ἀστικῆς σχολῆς καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς τύπους ζητεῖται πᾶσα γραπτὴ τοῦ μαθητοῦ ἐργασία. Οὕτω λεληθότως συνηθίζει ὁ παῖς εἰς τὴν ἀντίληψιν ὅτι ὑπάρχουν τέτοι, οἵτινες μόνον ὀμιλοῦνται καὶ τύποι οἵτινες μόνον, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ὀφείλουν νὰ γράφονται.

Ἡ γλῶσσα δηλαδή τῆς διδασκαλίας ἀφίσταται τῆς ἀπὸ τῶν βιβλίων καὶ τῆς γραπτῆς γλώσσης, ἐνῶ δὲ τὴν πρώτην ὁ διδάσκαλος ἐπιβάλλει διὰ τε τῆς ὀμιλίας αὐτοῦ καὶ τῆς συναναστροφῆς, τὴν δευτέραν διδάσκει διὰ τῆς γραμματικῆς, ὡς γλῶσσαν κατὰ τὸ πλεῖστον νεκράν. Ἄλλ' ἡ γλῶσσα δὲν διδάσκει διὰ τῆς γραμματικῆς καὶ τὸ παιδαγωγικὸν αὐτὸ ἀξίωμα παρημελήθη εἰς τὴν ἀστικὴν ἡμῶν ἐκπαίδευσιν, ἐντεῦθεν δὲ ὁ παρατηρούμενος σάλος γλωσσικός, καθ' ὃν οὔτε εἰς τὸν προφορικὸν λόγον ὁ μαθητὴς καὶ ὁ ἀπόφοιτος τῆς ἀστικῆς σχολῆς δύναται σαφῶς καὶ ἀπταιστως νὰ ἐκφράσῃ τὰ διανοήματα αὐτοῦ καὶ νὰ γίνῃ ἀντιληπτός, ἄνευ θυσίας σοβαρᾶς τῶν συναισθημάτων καὶ ἐντυπώσεων αὐτοῦ, ἀφοῦ ἐπιστημονικῶς δὲν καταρτίζεται εἰς τὴν συνήθη τῆς ὀμιλίας γλῶσσαν, ἀλλ' οὔτε καὶ γραπτῶς δύναται νὰ σύρῃ ὀλίγας γραμμὰς, χωρὶς νὰ προσκόψῃ εἰς πᾶν βῆμα καὶ νὰ θυσιάσῃ πολλάκις καὶ τὸ σύνολον τοῦ διανοήματος αὐτοῦ, ὅπερ ἔμελλε νὰ ἐκθέσῃ, γράφων πᾶν ἄλλο πολλάκις ἢ ὅ,τι ἤθελε νὰ εἴπῃ.

Εἶναι δὲ ταῦτα τόσον ἀπτά καὶ ὑπὸ τῆς πείρας διαπιστούμενα, ὥστε τὰ παραδείγματα προχειρότατα, εἰς οὐδενὸς δὲ ἄλλου ἔθνους τὴν δημοτικὴν σχολὴν παρουσιάζεται τὸ χάος τοῦτο, ὅπισθεν τοῦ ὁποῖου τὸ κνηγίον τῶν λέξεων καὶ τῶν τύπων μαραινέει πᾶσαν πραγματικὴν μάθησιν καὶ θέτει τὸν μαθητὴν εἰς ἐπίπεδον διηνεκοῦς ἀγωνίας, περὶ τὴν ἀναζήτησιν λέξεως καὶ ἐκφράσεως, ἥτις τῷ διαφεύγει, ἐὰν ὁ ἀπὸ τοῦ βιβλίου ψιττακισμὸς δὲν ἐτέλθη πρόσκαιρος ἐπίκουρος, ἐγκαταλείπων ἔπειτα αὐτὸν κενώτερον, ἢ ὅτι ἦτο προηγουμένως, μετὰ τὴν μοιραίως ἐπερχομένην λήθη, ἀφοῦ ὁ ψιττακισμὸς πᾶν ἄλλο ἢ συνειδητὴ μάθησις εἶναι.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς μέχρι τοῦδε καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γενομένης διδασκαλίας ἦσαν τόσον πενιχρά, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ εισηγηταὶ τῆς ἀνέκρουσαν πρῦμνον.

Ὅπως δὲ φυσικὸν εἶναι πρέπει νὰ μάθῃ τις πρῶτον μίαν γλῶσσαν τοῦλάχιστον νὰ τὴν ὁμιλῇ, καὶ ἔπειτα νὰ ἐρευνήσῃ τὰ διάφορα γραμματικὰ αὐτῆς φαινόμενα. Ἐπιτοιαύτης βάσεως φαίνεται συνταχθὲν τὸ πρόγραμμα τῶν ἐξαετῶν σχολῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Προσεπάθησεν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης νὰ ἄρῃ μερικὰ πράγματα δυσχερείας μόνον παρέχοντα καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως ἐρρυθμίσθη καὶ τὸ τελευταῖον ἐν Ἑλλάδι πρόγραμμα τῆς πλήρους δημοτικῆς σχολῆς, οἱ δὲ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐνταῦθα προκηρυχθέντες διαγωνισμοὶ πρὸς σύνταξιν ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἔλαβον ὑπὸ σπουδαίαν ἔποψιν τὴν ταῦτιςιν κατὰ τὸ δυνατόν τῆς γλώσσης τῆς προφορικῆς διδασκαλίας πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ βιβλίου τοιαύτην.

Ἀνάλογος φροντίς ἐλήφθη εἰς τὴν διαβάθμισιν τῆς γραμματικῆς διδασκαλίας, ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ ταύτης τὸ ἐν Ἑλλάδι πρόγραμμα ἰδίως πολλὰ προχώματα κατέρριψε, τὴν συστηματικὴν οὕτως εἰπεῖν διδασκαλίαν τῆς γραμματικῆς ἐπὶ τῆς γραφομένης γλώσσης περιορίσας κυρίως εἰς τὴν Ε' καὶ ΣΤ' τάξιν.

Ἄλλο γενικώτερον ζήτημα εἶναι ἂν ἡ ἀρχαία ὀφείλῃ νὰ διδάσκηται εἰς τὴν ἀστικὴν σχολὴν. Δύναται ἄραγε ὁ μαθητῆς, ἄνευ βλάβης περὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἄλλης ὕλης νὰ διδαχθῇ καὶ τὴν ἀρχαίαν καὶ εἶναι δυνατόν ἐν τῇ ἀστικῇ σχολῇ ἀπὸ τῆς ὁμιλουμένης διὰ τῆς καθαρευούσης νὰ φθάσῃ ὁ μαθητῆς εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἀρχαίας; Ἡ συντακτικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ Πατριαρχικοῦ προγράμματος εἶχε διχασθῆ δι' ἰσοψηφίας, τῇ ψήφῳ δὲ τοῦ προεδρεύοντος ἐτέθησαν εἰς τὸ πρόγραμμα αἱ ὀλίγαι ἐκεῖναι σελίδες τοῦ Ξενοφῶντος, ἐν τῇ ἕκτῃ τάξει, αἵτινες εἰς οὐδὲν ἄλλο δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν εἰμὴ νὰ δώσωσιν εἰς τὸν μαθητὴν τὴν ἐσφαλμένην ιδέαν ὅτι ἔμαθε διήθεν τὴν ἀρχαίαν, πράγμα τὸ ὁποῖον γνωρίζομεν, ὅτι οὔτε οἱ ἀπόφοιτοι τῶν Γυμνασίων δύνανται κάπως ἀνεκτῶς νὰ τὸ δισχυρισθῶσιν. Ἐπέρχεται ὁμως φόρτος καὶ παρασύρεται ἡ ὅλη γλωσσικὴ διδασκαλία πρὸς τὸ ἐλάχιστον τοῦτο καὶ ἄνευ οὐδενὸς κέρδους τέρμα. Ὁ μόνος ἴσως λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ἐτέθη ἡ ἀρχαία γλῶσσα εἶναι νὰ παρασκευάζηται ὁ μαθητῆς διὰ τὴν γυμνασιακὴν παιδείαν. Ἐὰν ὁμως εἶναι, ὅπως καὶ πρέπει νὰ εἶναι, αὐτοτελής ἢ διὰ τῆς ἀστικῆς σχολῆς διδομένη παιδεία, ἢ τῶν ὀλίγων σελίδων ἐκείνων διδασκαλία εἶναι ὅλως περιττή, ἂν μὴ καὶ ἐξίσου καταπονητικὴ προκαλοῦσα ὑπερκόπως. Ἡδύνατο δὲ τὸ πολὺ νὰ γίνῃ διὰ τὴν ΣΤ' τάξιν μιὰ συλλογὴ γνωμικῶν καὶ μικρῶν φράσεων καὶ χωρίων ἐκ τῶν ἀρχαίων πεζῶν καὶ ποιητῶν, ἀπὸ μορφωτικῆς ἀπόψεως, ὄχι ὁμως καὶ πρὸς γλωσσικὴν καὶ γραμματικὴν ἐπεξεργασίαν.

Πρέπει ἐπομένως ἢ συζήτησις νὰ περισταφῇ α') περὶ τὰ ὄρια τῆς ὕλης τῶν γλωσσικῶν, ἢτοι ἂν θὰ περιληφθῇ εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν Ἀστικῶν σχολῶν καὶ ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας; β') πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ταυτισθῇ καὶ ἀποβῇ ὁμοιόμορφος ἢ τε προφορικὴ καὶ ἢ ἀπὸ βιβλίου καὶ γραπτὴ διδασκαλία εἰς τὰς σχολὰς ταύτας, καὶ γ') ποῖαι μέθοδοι τῆς γραμματικῆς διδασκαλίας, ποῖα τὰ ἐν ἑκάστη τάξει ὄρια καὶ ἂν αἱ ὀρισθεῖσαι ἐν τῷ Πατριαρχικῷ προγράμματι ὄροι εἶναι ἐπαρκεῖς.

Ὁ κ. Γ. Χρυσογόνης παρατηρεῖ ὅτι ἔχομεν τρεῖς γλώσσας, μίαν τὴν ὁμιλουμένην, δευτέραν τὴν γραφομένην καὶ τρίτην τὴν ἀρχαίαν. Ὅπως ὁμως διδάσκονται συνήθως αὐταί, νομίζω, ὅτι οὐδεμία διδάσκεται. Ὅτι δὲν διδάσκεται ἡ ὁμιλουμένη οὐδεμία περὶ αὐτοῦ ἀμφιβολία. Θέλομεν ὁμως νὰ διδάξωμεν τὴν γραφομένην γλῶσσαν, ὡς ὁμιλουμένην. Δὲν μᾶς διεφώτισεν ὁμως ὁ κ. Πρόεδρος περὶ τοῦ ὁποῖα τις πρέπει νὰ εἶναι ἡ βάσις τῆς γραφομένης γλώσσης. Ὁ κ. Πρόεδρος παρατηρεῖ, ὅτι ἡ ὁμιλουμένη γλῶσσα ὁμολογουμένως δὲν διδάσκεται. Ἐν τινι δὲ μέτρῳ διδάσκομεν τὴν γραφομένην ὡς ξένην γλῶσσαν, ἐφ' ὅσον οἱ τύποι ἀντίκεινται εἰς τὴν ὁμιλουμένην. Ὅσον διὰ τὴν ἀρχαίαν, αἱ ὄροι αὐτῆς εἶναι τόσον ὀλίγοι, ὥστε οὐδὲν ἀπολύτως ἀποτελεσματικὰ κατορθοῦται. Ὁ κ. Γ. Χρυσογόνης παρατηρεῖ ὅτι, ἀφοῦ καὶ ἡ καθαρεύουσα διδάσκεται ἀτυχῶς ὡς ξένη, πρὸς τί λοιπὸν νὰ παραλειφθῇ ἡ ἀρχαία. Ὅπως διδάσκομεν τὴν Γαλλικὴν, τὴν Τουρκικὴν καὶ τὴν καθαρεύουσαν ὡς ξέναις γλώσσαις, τοιοτο-

τρόπως ὡς διδάσκωμεν καὶ τὴν ἀρχαίαν, ἡ ὁποία θὰ μᾶς χρησιμεύσῃ τοῦλάχιστον νὰ ἀναγινώσκωμεν καὶ ἐννοῶμεν κανὲν ἀπόφθεγμα ἢ κανὲν γνωμικόν.

Ὁ κ. Ν. Καββάλης θεωρεῖ τὸ ζήτημα τῶν ἑλληνικῶν σπουδαιότατον καὶ προτείνει οἱ συναδέλφοι νὰ ἀναπτύξωσι τὰς παρατηρουμένας δυσκολίας, καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐργασίας τῶν εἰλικρινῶς νὰ ἐκθέσωσι. Τὸ βέβαιον εἶναι, λέγει, καὶ πιστεύει ὅτι κανεὶς ἐκ τῶν συναδέλφων δὲν θὰ τὸ ἀρνηθῇ, ὅτι ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ γλωσσικοῦ μαθήματος ὑστεροῦμεν κατὰ πολὺ τῶν ἄλλων ἔθνων καὶ μαθηταὶ ἐφωτισμένοι δι' ἀπολυτηρίων ἐξαταξίου δημοτικῆς σχολῆς δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ γράψωσι καὶ τὰ ἀπλούστατα τῶν διανοημάτων αὐτῶν, διότι αἱ μετὰ τῶν παραστάσεων τῶν συνδεδεμένων λέξεις φέρουν τὸν τύπον τῆς δημοτικῆς, ἢ διότι ἔμαθον νὰ ἀποφείγωσι τὴν δημοτικὴν τῶν συναρμολόγησιν καὶ τὸ χεῖριστον ὅτι τὸ τοιοῦτον παρατηρεῖται πολλάκις καὶ εἰς τελειοφοίτους γυμνασίων. Δὲν πιστεύει, λέγει, νὰ χαρακτηρίσῃ τοῦτο ὡς ἀπαιδαγωγήτους τοὺς Ἑλληνας διδασκάλους, διότι φρονεῖ ὅτι καὶ οἱ μὴ τυχόντες εἰδικῶν παιδαγωγικῶν τίτλων Ἑλληνες διδασκάλοι διὰ τῆς φιλοτίμου ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ τῶν ἐργασίας καὶ τῆς πολυτίμου πείρας κατόρθωσαν νὰ ἀνέλθωσιν ἐπὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ ἐπιπέδου τῶν εἰδικῶς μορφωθέντων συναδέλφων τῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κακὸν εἶναι γενικόν, ἀνευρίσκει τὰ αἷτια εἰς τοὺς περιορισμούς, εἰς οὓς ὑπόκειται ὁ Ἑλληὴν διδάσκαλος ὑποχρεωμένος, ἀφοῦ ἀπεκδύσῃ τὸν μαθητὴν παντὸς ἐφοδίου τοῦ παραστοτικῶν τοῦ κύκλου τοῦ προσκομιζομένου ἐκ τοῦ οἴκου, νὰ εἰσαγάγῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς Α' τάξεως τοῦ δημοτικοῦ εἰς τὴν γραπτὴν, καὶ νομίζει ὅτι θὰ εὐρισκόμεθα πρὸ ἀποτελεσμάτων μᾶλλον ἀγαθῶν καὶ ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν γραπτὴν, ἐὰν παρεδεχόμεθα τὴν μητρικὴν γλῶσσαν—καὶ τοιαύτην ἐννοεῖ τὴν οἰκογενειακὴν—διὰ τὰ τρία τοῦλάχιστον πρῶτα ἔτη, ἀπὸ δὲ τῆς τετάρτης τάξεως ἐὰν ἐθεσπίζετο ἡ προαγωγή τῶν μαθητῶν εἰς τὴν γραπτὴν, ὅτε ὁ μαθητῆς ὀρμώμενος ἐξ ὀρισμένων καὶ γνωστῶν θὰ κατορθώσῃ ἀσφαλέστερον νὰ φθάσῃ εἰς τὸν διὰ τοῦ γλωσσικοῦ μαθήματος ἐπιδικώμενον σκοπόν.

Περὶ τῆς ἀρχαίας εἶναι τῆς γνώμης ὅτι ὀφείλει τελείως νὰ λείψῃ καὶ ὡς ἄσκοπος καὶ διότι καταστρέφει τὸ γλωσσικὸν μάθημα καταναλίσκουσα ἄνευ πρακτικοῦ ἀποτελέσματος πολὺτιμον χρόνον. Τὴν δὲ νομιζομένην ἔλλειψιν διὰ τὸ γλωσσικὸν μάθημα, λέγει, ὅτι δύναται δαφιλῶς νὰ ἀναπληρώσῃ τὸ γυμνάσιον διὰ τοὺς ὀρεγομένους ἀνωτέρων σπουδῶν.

Προκειμένου δὲ περὶ τῆς γραμματικῆς διδασκαλίας ἔχει τὴν ἀντίθετον γνώμην πρὸς τοὺς ἐπιχειροῦντας νὰ συγκαλύψωσι τὴν ἀπὸ γλωσσικῆς ἀπόψεως ἀποτυχίαν δι' ἀφθόνου γραμματικῆς ὕλης καὶ ὀρθοῦ κανόνων πολλάκις ἀπτήλως ἀποστηθιζομένων, σπανίως δὲ ἐν ἐπιγνώσει ἐφαρμοζομένων καὶ πρὸς τοὺς ἐπιδιώκοντας τὴν διδασκαλίαν τῆς γλώσσης διὰ τῆς γραμματικῆς, καὶ φρονεῖ ὅτι αὕτη ὀφείλει νὰ διδάσκηται μόνον κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη συστηματικῶς, εἰς δὲ τὰ προηγούμενα ἔτη ὑπὸ τύπον καθαρῶς πρακτικὸν τὰ ἀπαραιτήτως ἐξ αὐτῆς ἀναγκαῖα κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὀρθογραφικῆς ἐπεξεργασίας τῆς συνθέσεως, ἀποκλειομένων ὅσον τὸ δυνατόν καὶ κανόνων καὶ τεχνικῶν γραμματικῶν ὄρων.

Ὁ κ. Κ. Γουναρόπουλος συμφωνεῖ μὲ τὸν προλαλήσαντα καὶ προτείνει νὰ διδάσκηται εἰς τὰς πρώτας τάξεις ἢ συνήθως λαλουμένη γλῶσσα, ἢ ἀντιληπτὴ ἀμέσως εἰς τοὺς μαθητάς, ἵνα ἀποβῇ ἡ διδασκαλία, ὅσον ἐνδέχεται καὶ ἐπιθυμοῦμεν πάντες, ἀποτελεσματικὴ καὶ καρποφόρος.

Ὁ κ. Γ. Χρυσογόνης ἐπιμένει καὶ πάλιν λέγων ὅτι, ἀφοῦ διδάσκεται ἡ γραφομένη ὡς ξένη γλῶσσα, εἶναι δυνατόν ἄρα νὰ διδαχθῇ καὶ ἡ ἀρχαία, ἔστω καὶ μὲ τὰς ὀλίγαις ἐκεῖνας σελίδας τοῦ Ξενοφῶντος, ὡς γλωσσικὸν μάθημα.

Ὁ κ. Πρόεδρος παρατηρεῖ ὅτι, ὅσαίδηποτα γλῶσσαι καὶ ἂν προστεθῶσι, μία ὁμως περιπλέον καὶ μάλιστα ἄνευ ἀμέσου τέρατος, εἶναι πάντοτε ἐπιβλαβής. Ὅτι δὲ ἡ ἀρχαία, λέγει, εἶναι δυσχερῆς διὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν μαθητῶν καταφαίνεται ἐκ

πρώτης αναγνώσεως τοῦ κειμένου. Δὲν πρόκειται περὶ τῶν λέξεων, ἀλλὰ περὶ τῆς διατυπώσεως τῶν διανοημάτων περὶ τοῦ τρόπου τοῦ διανοεῖσθαι, σκέπτεσθαι καὶ ἐκφράζεσθαι. Ἀρκετὰ πλησίον πρὸς τὴν νεωτέραν γλῶσσαν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης εἶναι ἡ Γαλλικὴ ὡς γλῶσσα ἀναλυτικὴ, ἐνῶ ἡ ἀρχαία ἔχει τὸν συνθετικὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεως. Ὁ δυϊκὸς λ. χ. καὶ ἡ ἔννοια αὐτοῦ εἶναι ὅπως διόλου ἄγνωστος διὰ τοὺς μαθητὰς καὶ ἀντίκειται εἰς τὴν νοητικὴν διαμόρφωσίν των. Οὕτω συνήθως καὶ ἡ χρῆσις τῆς εὐκτικῆς, τοῦ ἀπαρεμφότου κλπ. Ἐπειδὴ λοιπὸν διὰ τῶν ὀλίγων ὥρων τῆς ἀρχαίας γλώσσης γίνεται ἐργασία ὅπως ἄσκοπος ἄνευ οὐδενὸς ἀποτελέσματος καὶ ἐπὶ ζημίας, ἴσως ἄλλης διδασκίας ὕλης πρέπει ν' ἀφαιρεθῇ ἡ διδασκαλία αὐτῆς ἐκ τοῦ ἐξαετοῦς προγράμματος. Εἶναι δυνατόν καθὼς εἶπομεν, νὰ διδασθῶν μερικὰ γνωμικά, ὡς φρονηματιστικὴ ὕλη ἄνευ τεχνολογίας καὶ συντακτικῆς ἀναλύσεως. Νὰ περιλαμβάνουν δὲ ταῦτα 20 ἕως 30 τὸ πολὺ σελίδας.

Ὁ κ. Γ. Χρυσογόνης παρατηρεῖ ὅτι, ἐπειδὴ ἀναγκάζομεθα νὰ ὁμιλῶμεν κατὰ συνθήκην, διὰ τοῦτο νομίζομεν ὅτι ἡ ἀρχαία μόνον εἶναι περιττὴ παραδεχόμενοι τὴν ὑψηλὴν γραφομένην γλῶσσαν, ἡ ὁποία ὀλίγον διαφέρει τῆς ἀρχαίας.

Ὁ κ. Πρόεδρος ὑπομνήσκει ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τοῦ ἂν τὸ ἐξαετὸς πρόγραμμα πρέπει νὰ συμπεριλάβῃ καὶ τὴν ἀρχαίαν, περὶ δὲ τῆς γραπτῆς καὶ τῶν βαθμῶν αὐτῆς θὰ γίνῃ σκέψις ἐν τοῖς ἐπομένοις, ὅταν θὰ συζητηθῇ ἡ γλῶσσα τῆς διδασκαλίας.

Τότε ὁ κ. Γ. Χρυσογόνης προτείνει ὅπως διδάσκαται μόνον ἡ ἀπλουστερὰ φάσις τῆς γραφομένης, ἀφοῦ πρόκειται περὶ δημοτικῆς παιδείσεως.

Εἶτα ὁ κ. Πρόεδρος θεωρῶν τὸ ζήτημα ἀρκετὰ διαλευκανθὲν, προτείνει ὅπως ἀποκλεισθῇ ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας ὡς γλώσσης ἰδίως ἐκ τοῦ ἐξαετοῦς προγράμματος τεθῶσι δὲ ἀποφθέγματα τινὰ, ἀντὶ τῶν σελίδων τοῦ Ξενοφῶντος τῆς ΣΤ' τάξεως, ἄνευ ὅμως οὐδεμιᾶς συντακτικῆς ἢ γραμματικῆς ἐπεξεργασίας.

Ἡ πρότασις γίνεται παμψηφεί δεκτὴ καὶ λύεται ἡ συνεδρία.

ΧΡΗΣΙΜΑ ΒΙΒΛΙΑ¹

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Δὲν προτίθεμαι νὰ γράψω βιβλιογραφίαν. Ὅχι. Ἀπλῶς ἔχω σκοπὸν νὰ συστήσω ἐλάχιστον ἀριθμὸν βιβλίων χρησιμωτάτων εἰς τοὺς πρωτοπέρους τῶν διδασκάλων. Ὅσάκις μέχρι τοῦδε ἠρωτήθην, προσεπάθησα νὰ συστήσω ὅσα τὸ δυνατόν ὀλιγώτερα βιβλία καὶ πρακτικώτερα. Πάντοτε ἐφρόνησα, ὅτι ἀνάγκη πρῶτον νὰ ἐμβαθύνῃ τις πάρα πολὺ εἰς ὀλίγα καλὰ ἔργα καὶ ἔπειτα ἄς ἐπεκτείνῃ τὸν κύκλον τῶν μελετῶν τοῦ ἐπὶ οἴωνδήποτε συγγραμμάτων. Μόνον ὅταν τις διὰ βαθείας μελέτης ἔργων τινῶν καλῶν καταστῇ ἱκανὸς νὰ διακρίνῃ τὸ ἐσφαλμένον ἀπὸ τῶν ὀρθῶν, μόνον τότε δι' αὐτὸν δὲν θὰ εἶναι βλαβερὰ ἡ μελέτη δευτερευούσης ἀξίας βιβλίων.

* * *

Ὅσον δὴποτε συχνὰ καὶ ἂν ἐπαναλαμβάνεται ὅτι ἡ παιδαγωγικὴ διαρκῶς προοδεύει, οὐδέποτε θὰ παύσω νὰ ἐκτιμῶ καὶ νὰ συνιστῶ τὴν *Παιδαγωγικὴν τοῦ Δημο-*

1. Ἡ σύνταξις τῆς Ἀγωγῆς προθύμως παρέχει πᾶσαν δυνατὴν πληροφορίαν περὶ βιβλίων, σχολικῶν σκευῶν καὶ ἐν γένει περὶ πάσης ἐκπαιδευτικῆς κινήσεως.

τικοῦ Σχολείου¹ τοῦ ἄλλοτε διευθυντοῦ τοῦ ἐν Κερκύρα Διδασκαλείου Μιχαὴλ Σακελλαροπούλου. Ἡ σαφήνεια καὶ ἡ πρακτικότης τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι ἀπαράμιλλα. Εἶναι εὐκολωτάτη ἢ ἀνάγνωσις τῆς. Ἀλλὰ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς πρέπει καὶ ἐπιεικῶς νὰ ἀναγνωσθῇ καὶ συχνὰ νὰ τὴν συμβουλευέται ὁ διδάσκων.

Ἐλέχθη τόσον συχνὰ ὅτι τελειοποιήσις εἰς τὸ διδακτικὸν ἔργον εἶναι τι ἀκατανόητον ἄνευ καλῆς γνώσεως τῶν στοιχειωδῶν ψυχολογικῶν φαινομένων, ὥστε θὰ ἐπανελάμβανον κοινὰ πράγματα, ἐὰν ἐπειχείρουν διὰ περισσοτέρων νὰ ἀναπτύξω τὸ ζήτημα. Λοιπὸν διὰ τὴν γνώσιν τῆς ψυχολογίας θὰ συνίσταν τὸ δίτομον σύγγραμμα τοῦ Ἑλβετοῦ παιδαγωγικοῦ Κορνάδου. Ὁ πρῶτος τόμος περιλαμβάνει τὴν ψυχολογίαν. Δύο εἶναι αἱ μεγάλαι ἀρεταὶ τοῦ βιβλίου τούτου. Πρῶτη, ἡ ὁδὸς τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ἐν τῇ μελέτῃ τῶν διαφόρων ζητημάτων, ἡ μετάβασις δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ συγκεκριμένου εἰς τὸ ἀφηρημένον. Δευτέρα, ἡ ἐφαρμογὴ τῶν πορισμάτων τῆς ψυχολογίας εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ἀγωγήν. Ὁ δεῦτερος τόμος περιλαμβάνει στοιχεῖα Ἠθικῆς καὶ Παιδαγωγικῆς. Ὁ πρῶτος τόμος μετεφράσθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ τοῦ κ. Ἀντ. Σακελλαρίου, ἐπιθεωρητοῦ τῆς Μ. Ἐκπαιδύσεως ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλὰ καὶ ὁ κ. Γεωργακάκης ἔχει μεταφράσει τὸν τόμον τούτον. Οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει νὰ συγκρίνω ἐνταῦθα τὰς δύο ταύτας ἐργασίας. Ὁ δεῦτερος τόμος τοῦ ἔργου ἔχει μεταφρασθῇ μόνον ὑπὸ τοῦ κ. Γεωργακάκη.²

Διὰ τὸ μάθημα τῆς Ἀριθμητικῆς ἄριστον εἰς τὸ εἶδος του εἶναι ὁ *Ὁδηγὸς τῆς διδασκαλίας τῆς Ἀριθμητικῆς τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου*,³ συγγραφῆς ὑπὸ τοῦ κ. Μιχ. Σακελλαροπούλου τὸν ὁποῖον ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω. Καὶ ἡ ἐκ 35 σελίδων εἰσαγωγὴ του εἶναι τι σαφέστατον καὶ διδακτικώτατον καὶ αἱ ἐφ' ἐκάστου μέρους τῆς διδασκίας ὕλης ἀναπτύξεις εἶναι μεγίστης σημασίας βοήθημα διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀριθμητικῆς, τοῦ μαθήματος τούτου, ὅπερ τόσον ὀλίγον καρποφόρος διδάσκαται δυστυχῶς ἐν τοῖς σχολείοις μας.

Διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Φυτολογίας πρέπει νὰ συστήσω τὰ *ὑποδείγματα διδασκαλίας τῆς Φυτολογίας*⁴ ὑπὸ τοῦ παιδαγωγικοῦ Ἀριστοτέλους Κουρτίδου. Βοηθούμενος ἰπὸ τοῦ λαμπροῦ τούτου συγγραμματος θὰ κατορθώσῃ νὰ ἐμφυσήσῃ ζωὴν ὁ διδάσκαλος εἰς τὸ αὐστηρῶς ἄλλοτε διδασκόμενον θαυμάσιον τοῦτο μάθημα. Αἱ νεώτεροι ἀντιλήψεις τῆς διδακτικῆς, ἡ βιολογικὴ λεγομένη διδασκαλία, θὰ καταστῇ κτῆμα παντὸς διδάσκοντος διὰ τῶν ἀφθόνων συγκεκριμένων παραδειγμάτων, ἅτινα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ περιέχονται.

Διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ζωολογίας χρησιμώτατον βιβλίον εἶναι τὸ ὑπὸ τῶν κ. Κουρτίδου καὶ Τσίλληθρα ἐκδοθὲν *Εἰκόνες βίου τῶν ζῴων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν Εἰκόνων βίου ἐκ τοῦ ζῴικοῦ βασιλείου τοῦ* Busemann.⁵ Δὲν εἶναι ὑποδείγματα κατὰ τὴν ἀκριβῆ τῆς λέξεως σημασίαν. Εἶναι ὅμως κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐκτεθειμένη ἡ ὕλη, ἐπακολουθοῦσι συγκρίσεις καὶ συστηματοποιήσεις, ὥστε ἄριστα νὰ δύναται ὁ διδάσκων νὰ χρησιμοποίησῃ αὐτὴν διὰ τὴν κατὰ τὰς βιολογικὰς ἀρχὰς διδασκαλίαν τοῦ μορφωτικωτάτου τούτου μαθήματος.

Δι' ὑποδειγματικὰς διδασκαλίας ἄλλων μαθημάτων ἀξιοσύστατον ἔργον εἶναι τὸ σύγγραμμα τοῦ κ. Δ. Λάμψα,⁶ διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Ἀθηνῶν. Δὲν εἶναι ὅμως

1. Ἀθῆναι βιβλιοπωλεῖον Σαλιτέρου δρ. 3 1)2.

2. Ἀθῆναι 1911—12 Βιβλιοπωλεῖον «Ἐστίας» πρὸς 7 δρ. 6 τόμος.

3. » » Σαλιτέρου 5 δρ.

4. » » «Ἐστίας» 4.40 δρ.

5. » » «Ἐστίας» 10 δρ.

6. Ὑποδείγματα διδασκαλίας τῶν ἐν τοῖς Παιδαγωγικοῖς σχολείοις διδασκόμενων μαθημάτων. Ἀθῆναι 1909 βιβλιοπωλεῖον «Ἐστίας» δρ. 6. 50.

ἄσκοπον νὰ τονίσωμεν, ὡς καὶ διὰ τὴν μελέτην παντὸς βιβλίου τοῦ εἶδους τούτου, ὅτι πολὺ πρέπει νὰ προσέχωσιν οἱ διδάσκοντες νὰ μὴ περιπέσωσιν εἰς τὴν φοβερὰν πλάνην νὰ νομίζωσιν ὅτι παράγουσι κάτι καλύτερον ὑπὸ ἔποψιν διδακτικὴν προσπαθοῦντες νὰ προσαρμόσωσι παντὶ σθένει οἰονδήποτε διδακτέον ὑλικὸν πρὸς ὠρισμένον **καλοῦπι**. Ἀνάγκη πάντοτε νὰ ὀδηγῆ τὸν διδάσκαλον τὸ πνεῦμα τῆς θεωρίας τῶν σταδίων. Εὐτυχῆς ὁ διδάσκαλος ὁ κατορθώσας νὰ ἐννοήσῃ τὸ πνεῦμα τοῦτο καὶ δυστυχέστατοι οἱ μαθηταὶ διδασκάλου διδάσκοντος τὰ στάδια χωρὶς νὰ ἔχη ἐννοήσῃ τὸ πνεῦμά των.

Προκειμένου περὶ κλασσικῶν παιδαγωγικῶν δὲν εἶναι καὶ πολὺ εὐκόλος ἡ ἐκλογή. Ἐν τούτοις θὰ συνίστων ὡς πρῶτον ἀναγνωστέον τὸν Σπένσερ. Τῆς **Ἀγωγῆς** του ὑπάρχουν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πλείονες τῶν δύο μεταφράσεων. (Τελευταία μεταφρ. Δ. καὶ Π. Λασκάρως Συλλ. Ὁφελίμων Βιβλίων δρ. 1.50).

Κ. Ν. ΛΑΜΠΙΡΗΣ

Σ. Α. Ἀξιόσυστατα θεωροῦμεν καὶ τὰ ἑξῆς βιβλία :

1. Τὰ ἀναγνωστικά βιβλία τῶν Ἑλληνοπαίδων Παπαμάρκου—Ἀθῆναι 1897, βιβλιοπωλεῖον «Ἑστίας» τόμοι 2 πρὸς δρ. 4 ἕκαστος.
2. Τὸ παιδαγωγικὸν σχολεῖον: Μ. Βρατσάνου.
3. Ἡ διδασκαλία τῆς Μητρικῆς γλώσσης ἀπὸ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου Π. Βαλάκη—Ἀθῆναι, 1909 σελ. 425 βιβλιοπωλεῖον «Ἑστίας» δρ. 4.
4. James—Αἱ παιδαγωγικαὶ ὁμιλίαι—μετάφρ. Γρατσιαίου—Ἀθῆναι 1911, βιβλιοπωλεῖον «Ἑστίας» δρ. 2.50.
5. Ἡ διδασκαλία τῆς ἀριθμητικῆς Λαμπριανοῦ.
6. Ἡ διδασκαλία τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Π. Π. Οἰκονόμου.
7. Οἱ ἀνιχνευταὶ (Συλλ. Ὁφελίμων Βιβλίων).
8. Παιδαγωγικαὶ ἐκδόσεις τοῦ κράτους καὶ παιδαγωγικοῦ δελτίου τοῦ κράτους.
9. Ἡ διδασκαλία εἰς τὰ ξενόφωνα νηπιαγωγεῖα: Γ. Μπουντώννα.
10. Βιβλία νηπιαγωγείου Λασκαρίδου.
11. Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον (περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ Συλλόγου τῶν Ἑλλήνων δημοδιδασκάλων Ἀθηναίων).
12. Παιδαγωγικὸν δελτίον (περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ διδασκαλικοῦ συλλόγου Ἀθηναίων).
13. Εἰσαγωγή εἰς τὴν νεωτέραν ψυχολογίαν: Villa μεταφρ. Γρατσιαίου, Ἀθῆναι 1911, «Ἑστίας» σελ. 500 δρ. 9. ἄριστον ἔργον πρὸς μελέτην τῆς νεωτέρας ψυχολογίας.

ΔΙ ΕΝ ΑΡΘΡΟΝ

Πολλὰς ἀληθείας μᾶς εἶπεν ἡ κ. Ἀθηνᾶ Γιαννιοῦ εἰς τὸ ἄρθρον, τὸ ὁποῖον ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν «Πρόοδον». Μᾶς ὠμίλησε διὰ τὰ κοράσια τὰ ὁποῖα ζητοῦν νὰ δημιουργήσωσιν μίαν θέσιν εἰς τὴν κοινωνίαν μετὰ τὴν ἐργασίαν των. Μᾶς εἶπεν, ὅτι τὸ δίπλωμα τῶν Παρθεναγωγείων μᾶς καμμύειαν ἄλλην θέσιν ἐκτὸς τῆς διδασκαλικῆς δὲν ἀνοίγουν δι' αὐτά. Ἡ κ. Γιαννιοῦ, ἡ ὁποία εἶναι ἀπὸ τὰς πρώτας, αἱ ὁποῖαι ἐγκατέλειψαν τὸν πατρικὸν ὀρνιθῶνα καὶ ἐζήτησαν νὰ ζήσωσιν μετὰ τὴν τιμημένην ἐργασίαν καὶ γνωρίζει τόσον βαθυὰ τὴν ζωὴν, μᾶς περιέγραψε μετὰ συγκίνησιν, τὴν ὁποίαν ἠντλησεν ἀπὸ τὴν πείραν καὶ τὴν ἐπίγνωσιν τῶν πραγμάτων τὸν βίον τῆς διδασκαλίας, ὁ ὁποῖος μετὰ τινὰ ἔτη διδασκαλίας καταντᾷ ἀβίωτος καὶ τὸ ἐπάγγελμα βάρος φρικτὸν. Εἰς τὸ τέλος προτρέπει τὰ κοράσιά μᾶς νὰ ζητήσωσιν, ὅπως ἀνοιχθῶσιν δι' αὐτά αἱ πύλαι τῶν Γυμνασίων τῶν ἀρρένων διότι τὸ δίπλωμα τῶν Παρθεναγωγείων δὲν θεωρεῖται ἰσότιμον πρὸς τὸ δίπλωμα τῶν Γυμνασίων καὶ κατὰ τοὺς διαγωνισμοὺς εἰς τὰς δημοσίας θέσεις ἀπορρίπτονται αἱ τελειόφοιτοι τῶν Παρθεναγωγείων διὰ λόγους τυπικότητος.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ—ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ ΣΕΡ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ

ΑΡΘΡΟΝ 1. Ὁ ἐν Κων]πόλει Διδασκαλικὸς Γυμν. Σύλλογος σκοπὸν ἔχει:

α') Τὴν καλλιέργειαν τῆς Σουηδικῆς γυμναστικῆς ὑπὸ τῶν διδασκόντων αὐτὴν καὶ τὴν τελειότεραν ἐξάσκησιν τούτων θεωρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς ἐν αὐτῇ.

β') τὴν διάδοσιν τῆς ὑγιεινῆς ταύτης γυμναστικῆς καὶ παρὰ τῷ λαῷ εἰς ἀμφοτέρωτα τὰ φύλα.

γ') τὴν μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτοῦ εὐάρεστον ἀναστροφὴν πρὸς ἀνάπτυξιν ἀγαθῶν σχέσεων καὶ ἀνταλλαγὴν διαφόρων γνώμων ἐπὶ διαφόρων γυμναστικῶν καὶ ἐν γένει ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων καὶ ἐπὶ τῆς βελτιώσεως τῆς θέσεως τῶν διδασκάλων.

ΑΥΘΡ. 2. Ἡ ἐπίτευξις τοῦ σκοποῦ τούτου θέλει ἐπιδιωχθῆ:

α') διὰ τῆς ἰδρύσεως ἰδιαίτερου γυμναστηρίου τοῦ Διδασκαλικοῦ Γυμν. Συλλόγου.

β') δι' ἐκδρομῶν καὶ γυμναστικῶν ἐορτῶν τῶν διαφόρων σχολείων.

γ') διὰ σχολικῶν γυμναστικῶν ἐπιδείξεων διεξαγομένων ὑπὸ τὴν ἐπιβλεψιν τοῦ Δ. Γ. Συλλόγου.

δ') διὰ διαλέξεων καὶ διαφόρων δημοσιεύσεων καὶ

ε') διὰ τῆς ἰδρύσεως ἀναγνωστηρίου καὶ βιβλιοθήκης.

ΑΡΘΡ. 3. Ὡς μέλη δύνανται νὰ ἐγγραφῶσι πάντες οἱ ἐν ἐνεργείᾳ διδασκαλοὶ τῶν Ἀστικῶν σχολῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων.

ΑΡΘΡ. 4. Ἐκαστον μέλος ὑποχρεοῦται νὰ καταβάλλῃ δύο γρόσια κατὰ μῆνα καὶ ὡς δικαίωμα ἐγγραφῆς ἐφ' ἅπαξ γρόσια (10) δέκα.

Συνδρομή *έτησία* διὰ τὰ μέλη τοῦ Διδ. Γυμναστικοῦ
Συλλόγου γρ. 10, διὰ τοὺς λοιποὺς διδασκάλους καὶ τοὺς ἱερεῖς
γρ. 15, διὰ τοὺς κ. καθηγητὰς καὶ τοὺς ἐνδιαφερομένους διὰ τὴν
παρ' ἡμῖν παιδευτικὴν κίνησιν γρ. 20.

~~~~~  
Ἐκαστον τεύχος τιμᾶται γρ. 5.  
~~~~~

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ-ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ ΣΕΡ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ